

Verdier og overganger

Det siste nummeret av Nytt norsk kirkeblad 2016 havner i abonnentenes postkasser et godt stykke ut i det nye året. 2017 er det største overgangsåret siden reformasjonen: Den norske kirke har i lesende stund blitt eget rettssubjekt. Mye har forhåpentligvis falt på plass av avtaler, pensjonsordninger, styrings-spørsmål og økonomisk usikkerhet. Likevel er spenninga stor hos mange, og vi kan ikke annet gjøre enn å be og arbeide for at dette blir så bra som det kan.

Et av de mange aspektene ved overgangen er at Nytt norsk kirkeblad fra dette nummeret av utgis av Det teologiske fakultet. Det praktisk-teologiske seminar, NNK`s utgiver i flere år, ble historie fra 1. januar. Dette er et resultat av virksomhets-overdragelsen: Som mange lesere vet, har PTS aldri vært en del av Universitetet i Oslo, men har ligget direkte under Kirkedepartementet siden opprettelsen i 1849. Fra 2017 er stab, oppgaver og økonomi overført til TF. NNK er en del av oppgavene som overføres, og redaksjonen ser fram til samarbeidet med vår nye utgiver TF om dette. I første omgang vil leserne våre neppe merke særlige endringer, men over tid ser vi fram til en utvida bruk av NNK som organ for rekrutterings- og alumniarbeid.

2017 er også det store reformasjonsjublieumsåret. De fleste prester har allerede påbegynt et omfattende videreutdannings-opplegg, og NNK vil selvsagt også bære preg av denne tematikken gjennom hele dette året.

Med alle disse framtidsvyene in mente ser vi likevel bakover i dette nummeret. I 2016 ble Jervell- og alumniseminaret flytta fra Jakob Jervells fødselsdag 21. mai til høsten. Dette fordi det viste seg å være vanskelig for en del menighetsprester

å ta fri og dra til Oslo midt i konfirmasjonssesongen. I høst hadde vi derfor seminaret 18. oktober. «Verdier på spill. Mål (styring) og mening» var tittelen på seminaret. Med dette ønska vi å rette oppmerksomheten mot den økte målstyringa i samfunnet og kirken. Hva slags verdier står på spill når så mye ukvantisert arbeid blir underlagt kvantifiseringsparadigmer?

Dette gjelder helsevesenet, skolen og en rekke andre samfunnsarenaer. Hvordan måle omsorg? Eller dannelse? Hva gjør det med menneskesynet og arbeidslivet? Og for kirkens og del, kan Guds kjærlighet og frelse kvantifiseres? Hva gjør målstyringa med teologien og gudsbildet? Jervell- og alumniseminaret ble i år lagt til dagen før trosopplæringskonferansen. Derfor ble trosopplæring et naturlig eksempel å se nærmere på med målstyringskritiske briller, men også andre deler av kirkens liv og praksis. I dette nummeret gjengir vi fire av de sju foredraga som ble holdt. Solveig Østrem gjennomførte et målkritisk blikk på Plan for trosopplæring. Petter Skippervold snakka om bruk av bibelfortellinger i trosopplæringsplanen. Endre Fjellestad fra Helsetjenesteaksjonen gjennomgikk bakgrunnen for New Public Management og bruk av målstyring i helsevesenet. Og Marion Grau holdt avslutningsforedraget om økoteologi som et motsvar til målstyring. Vi håper leserne lar seg utfordre og inspirere av dette.

I dette nummeret innfører vi en ny spalte: «Sola Litteratura – boken som formet meg». Mange prester er lesere som har med seg leseopplevelser fra tidlige år, opplevelser som har forma oss og prestatenesten vi står i. Først ut er Lars Martin Dahl som skriver om John Steinbecks «Om mus og menn» som en skjellsettende opplevelse.

Vi byr også på bokanmeldelser og debattinnlegg, og som vanlig utgjør tekstgjennomgangene en stor del av nummeret. Vi ønsker leserne lykke til med alle overganger i det nye året.

Merete Thomassen
Redaktør

NNK og overføringen av PTS til TF

PTS har vært stolt utgiver av NNK gjennom mange år. Likevel tror jeg ikke det kommer til å innebære store endringer for NNK når PTS nå legges ned og dets virksomhet overføres til TF, UiO. NNK har alltid vært knyttet til TF. Det startet jo som et initiativ blant TF-studenter som hadde fulgt Jakob Jervells forelesninger og ville bringe redaksjonshistoriens velsignelser til prester som forberedte prekener rundt omkring i menighetene. Fortsatt er frivillig innsats fra redaksjonsmedlemmer og skribenter bladets viktigste ressurs. Bladet har siden starten blitt et svært viktig kontaktpunkt mellom studiestedet og tidligere studenter. TF ser verdien av dette og vil støtte bladet videre og overta ansvaret for å utgi det. På sikt kan det forhåpentligvis bidra til at bladet når enda bredere ut. Distribusjonen kan knyttes tettere til TFs informasjonsplattformer og bladet kan forhåpentligvis være en god kanal for å formidle kirkerelevant forskning fra fagpersoner ved fakultetet.

*Sivert Angel,
Avtroppende rektor ved Det praktisk-teologiske seminar*

Nytt norsk kirkeblad har nye priser i 2017:

Ordinært abonnement:

350,- kr. per år

Student/pensjonistabonnement:

250,- kr. per år

Magasin

Aktivitetskirke og sosialisering-arena - eller noe helt annet?

Bakgrunnen for denne artikkelen er at jeg i forbindelse med Jervell-seminaret ved Det praktisk-teologiske seminar ble invitert til å si noe om *Plan for trosopplæring* ut fra et målkritisk perspektiv. Jeg har i mange år vært opptatt av konsekvensene av målstyring på andre områder: velferdstjenestene generelt og barnehage og skole spesielt. Mitt kritiske perspektiv ble imidlertid ikke primært et *målkritisk* perspektiv, men et forsøk på å sortere. Jeg har forsøkt identifisere hvilke logikker og språklige sjangre som finnes i dette dokumentet, og analysere fram hvordan forskjellige «dokumenter» – med hver sine agendaer og adressater – kommer til syne. Jeg tror imidlertid planen kan ses som en følge av at mål- og resultatstyring gjør seg gjeldende på stadig nye områder. Det produseres mange inkonsistente dokumenter i en tid da kvalitet garanteres gjennom planer, programmer og manualer, og ikke gjennom tilliten til de profesjonelle og deres kompetanse.

Plan for trosopplæring som målstyringsverktøy
Dokumenter som er bygd opp rundt skjemaet «*mål – tiltak – gjennomføring – evaluering*», slik tilfellet er for *Plan for trosopplæring*, fungerer ofte som legitimering av ressursbruk. Gjennom tabeller som tilsynelatende gjør alt transparent, forsøker man å vise at de som tilhører målgruppen «får» det de har krav på, og at de som står for finansieringen, «får igjen» det de kan forvente.

Det er rett og rimelig at det etterspørres hvordan økonomiske midler anvendes, og om kirkens trosopplæring foregår i samsvar med intensjonene. Men det er noe som skurrer når

målstyringens logikk blir dominerende i et dokument som handler om ting som ikke lar seg omskrive til målbare indikatorer. Det er mulig å telle hvor mange barn som deltar på trosopplæringsaktiviteter. Men om kjernetiltak, breddetiltak og helhetlige tiltak har gitt barna «kjennskap til Gud» og bidratt til kristen livstolkning og livsmestring, er ikke målbart.

I følgende utdrag blir målstyringslogikken tydelig:

«Troens sentrum, Guds kjærlighet i Jesus Kristus, skal prege alle tiltak, mens ulike aspekter ved trosopplæringens innhold fordeles og utdypes systematisk gjennom ulike tiltak og samvær. Aspektene står i et dynamisk forhold til hverandre slik at de påvirker hverandre gjensidig» (side 12).

Dette er et av mange eksempler på hvordan forskjellige logikker og uttrykksformer blandes sammen i *Plan for trosopplæring*. Det lyder både upoetisk og haltende når troen på Jesus Kristus fanges i målstyringens språk, og når Guds kjærlighet knyttes til formuleringer som *systematikk* og *tiltak* og *aspekter som står i et dynamisk forhold til hverandre*. Dette er ulne begreper med liten substansiell kraft, noe som er typisk for målstyringsspråket.

Den politiske konteksten

«Mennesker trenger mennesker» og *«Du er ikke alene»*, heter det i NRKs serie *Skam*. Vi er mange som har blitt rørt og berørt av all den kjærlighet, aksept og dype respekt som preger relasjonene mellom tenåringene vi møter i serien. Det vi er vitne til, kan kanskje forstås i lys av kirkens begrep om nåde. Men kirken forutsetter at det også finnes en gudsdimensjon, at relasjoner ikke bare består av mennesker som trenger hverandre, men at nåden, kjærligheten og selve livet springer ut av Guds nærvær i verden.

Jeg forventet at et viktig anliggende med kirkens plan for trosopplæring ville være *å få fram hvordan kristen tro kan gi svar på menneskers eksistensielle spørsmål*, og at teologien dermed ville være tydelig. Men noe av det som slår meg, er hvordan teologiens tilnærminger til hva kirken har å *by på*, er trengt til side for en politisk og juridisk logikk. Den politiske konteksten er, slik jeg leser planen, ofte mer synlig enn den kirkelige. At det tradisjonelle kirkelige begrepet *dåpsopplæ-*

ring er erstattet med et begrep som springer ut av en politisk reform, er i seg selv verdt en kommentar. Trosopplæringsreformen var en reform vedtatt av Stortinget i 2003. Bakgrunnen for reformen var at de folkevalgte så betydningen av at barn og unge får mulighet til å utvikle og bli trygg på egen identitet. Tros- og livssynsopplæring ble i denne sammenheng sett som viktig.

Når trosopplæring diskuteres innenfor en sekulær kontekst, omfatter diskusjonen alle barn og alle livssynsorganisasjoner, ikke bare barn som tilhører kirken. I den politiske diskusjonen om trossamfunnenes arbeid med barn, er selvsagt dåpsopplæring et problematisk begrep. Stortinget forholder seg ikke til kirkens teologi når den vedtar å bevilge penger til trossamfunn, og spørsmålet om Guds eksistens er ikke relevant. Kirken må altså forholde seg til at den politiske diskusjonen har et annet premissgrunnlag og en annen agenda enn den kirkelige. Men det utelukker ikke at kirken «*tar tilbake*» sine egne begreper *når det ikke lenger* er den politiske, men den kirkelige konteksten som setter rammene.

Det er vanskelig å se at kirkens trosopplæring i prinsippet er noe annet enn det som allerede ligger i kirkens mandat, som igjen er uløselig knyttet til dåpsbefalingen. Det kan dermed diskuteres om kirken egentlig trenger en egen plan for trosopplæring. At barn og unge tilhører kirken, og at de innlemmes i kirkens arbeid, er en selvfølge. Det er forståelig at politikere, som legger føringer gjennom økonomiske bevilgninger, forventer at trosopplæring skilles ut som et eget område. Men desto viktigere er det at kirken selv har et reflektert forhold til hvilke pragmatiske hensyn som spiller inn, og i hvilken grad disse kan komme i konflikt med teologiske og kirkelige anliggender.

Kirkens pedagogiske mandat

Kirkens karakter som trosfellesskap gjør at dens pedagogiske mandat er forankret et annet sted enn i det politiske og juridiske, slik tilfellet er i en opplæringsinstitusjon. I *Plan for trosopplæring* synes to forskjellige tilnærminger til mandatet å være blandet sammen. Noen steder heter det at kirkens trosopplæring skjer «*på mandat fra foreldre*», andre steder heter

det at det er et «*felles ansvar*». Dette framstilles som om det er to sider av samme sak:

«Foreldrene/de foresatte er hovedansvarlig for sine barns oppdragelse og opplæring. Det gjelder også trosopplæring. Ved dåpen får foreldre/foresatte og faddere, sammen med menigheten og hele vår kirke, del i et hellig ansvar for å følge opp dåpen» (side 40).

Første del av sitatet bygger på en politisk-juridisk logikk, tilsvarende den vi finner i utdanningsinstitusjonenes styringsdokumenter. For barnehagen er det et premiss at foreldre har det primære oppdragermandatet, og at barnehagens mandat er avledet av foreldrenes mandat. Dette har sammenheng med at foreldrene og barnehagen i rettslig forstand er to separate parter med ulike roller overfor barnet. Andre del av sitatet tilsvarende dåpsliturgiens formulering der forholdet mellom barn, foreldre, faddere og menighet, ikke er å forstå som et forhold mellom ulike parter, men som et fellesskap. Ved å overta en juridisk logikk – og med den en forestilling om primært og avledet pedagogisk mandat – kan den teologiske forståelsen av et felles *hellig ansvar* bli trengt til side. Det er her trukket opp et skille mellom foreldre og menighet som ikke uten videre har støtte i formuleringen «*sammen med menigheten og hele vår kirke*». Kirken må selvsagt ta hensyn til foreldres rett til å gjøre valg på vegne av barna sine. Men når dette sidestilles med dåpsliturgiens hellige ansvar, blir teksten både inkonsistent og utydelig. Det som underkommuniseres, er hva kirken anser som hellig, hva menigheten som fellesskap betyr, og hvorfor kirken, ut fra egen selvforståelse, har et annet og mer overskrikkende potensial enn en utdanningsinstitusjon.

Kirken som læringsarena

Læring er et sentralt begrep i *Plan for trosopplæring*. Kirken omtales som *læringsarena*, *sosialiseringarena* og *lærende fellesskap*, begreper som ofte brukes om barnehage og skole. Begrepene opptrer hyppig i dagens utdanningsdebatt der det snakkes om *mer læring*, *økt læringstrykk* og *bedre læringsutbytte*. Det er nærliggende å vise til utdanningsforsker Gert Biestas kritikk av det nye læringsspråket. Biesta mener det allestedsnærværende *læringsbegrepet snevrer inn forståelsen av*

utdanning, fordi en individualistisk og instrumentell tenkning dominerer, og fordi mangfoldet av mennesker som «*blir til i verden*» vies lite oppmerksomhet (se boka *Beyond learning. Democratic education for a human future* fra 2006).

Det er interessant at *livslang læring* nærmest brukes synonymt med trosopplæring. Det heter blant annet: «*Å være Jesu disippel er å stå i et livs- og læringsforhold til den treenige Gud. Trosopplæring er derfor livslang læring*» (side 5). I boka *Barnehagelæreren. Profesjon, politikk og forskning* utgitt i 2015 påpeker Ingeborg Tveter Thoresen at livslang læring opprinnelig var et uttrykk som primært ble knyttet til opplæring av voksne. Det var hensynet til et fleksibelt arbeidsliv som gjorde *læring til et livslangt prosjekt*. Det er ifølge Thoresen relativt nytt at begrepet livslang læring brukes om barn. Når dette skjer, vektlegges framtidsperspektivet framfor her-og-nå-perspektivet. For skolen dreier det seg om kompetanseutvikling tilpasset til arbeidsmarkedet, for barnehagen dreier det seg om skoleforberedelse snarere enn om «*barndommens egenverdi*».

I lys av den utdanningspolitiske konteksten framstår det som en besynderlig tanke at det å være Jesu disippel er å stå i et læringsforhold til Gud. Når begreper fra utdanningspolitikken definerer forholdet mellom Gud og mennesker, risikerer man at dette forholdet reduseres til noe langt mindre verdifullt enn hva Bibelens fortellinger åpner for. Hvis gudsrelasjonen handler om livslang læring, er det usikkert om dette er et forhold det verdt å gi seg hen til for mennesker som lengter etter gudskjærlighet og nåde.

I en del tilfeller brukes bibeltekster mer som et kristelig ferniss, enn som utgangspunkt for teologisk refleksjon. Bibelsitatene blir en form for legitimering, uten at de gis noen substansiell betydning. Redegjørelsen for livslang læring er et eksempel:

«Også *Det gamle testamentet beskriver hvordan Guds folk preges av og deler troen gjennom livslang læring:*

Hør, Israel! Herren er vår Gud, Herren er én. Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din makt. Disse ord og bud som jeg gir deg i dag, skal du bevare i ditt hjerte. Du skal gjenta dem for dine barn og tale om dem når du sitter hjemme og når du går på veien, når du legger deg og når du står

opp. Bind dem på hånden som et merke og ha dem på pannen som en minneseddel. Skriv dem på dørstolpene i huset ditt og på portene dine» (side 13).

Ut fra min kunnskap om pedagogikk og teologi tør jeg påstå at dette avsnittet handler om noe ganske annet enn livslang læring. Det er vanskelig å se at livslang læring er et sentralt tema i Det gamle testamentet i det hele tatt. Her ser det mer ut som man har lett etter et bibelsitat som passer inn, enn at man trenger begrepet livslang læring for å utlegge bibelteksten.

Ord og begreper er ikke nøytrale, men tar med seg betydningen de har fått i sin opprinnelige kontekst, inn i nye kontekster. Men språk er ikke statisk, og ord og begreper får ny mening når de brukes på nye måter. Det må være mulig å ta høyde for Biestas kritikk uten å forkaste læringsbegrepet, og man kan selvsagt snakke om læring i en kirkelig kontekst uten læringsmål og økt læringsstrykk *følger* med som nissen på lasset. Det ville også *være urimelig* å forvente at de som formulerer en plan for trosopplæring, kjenner utdanningspolitiske diskusjoner inngående. *Å lese planen i lys av disse diskusjonene kan like fullt bidra til økt refleksjon* over om det er godt nok samsvar mellom intensjoner, planer og praksis.

Det skal også bemerkes at man i *Plan for trosopplæring* avgrenser seg fra en snever og instrumentell forståelse av læringsbegrepet. Dette blir tydelig i vektleggingen av danning og medvirkning, og ved at retten til å bli møtt med anerkjennelse og respekt blir løftet fram. Synet på læring kommer også til uttrykk i spørsmål som dette: *«Hvordan kan vi legge til rette for en trosopplæring som preges av totalformidling og gir helhetlige læringserfaringer?»* (side 10) Også dette er formuleringer som kjennes igjen fra utdanningspolitikken. Spenningene i dagens skoledebatt kan sammenfattes nettopp i konfliktlinjene mellom på den ene siden en prestasjonsorientert skole med et snevert læringsbegrep, og på den andre siden en dannelsorientert skole med et helhetlig læringsbegrep.

Det virker fornuftig å hente inspirasjon fra pedagogikkens tradisjoner *når* kirken skal formulere et syn på læring. Gitt at kirken er en *læringsarena* – på linje med andre læringsarenaer – representerer *Plan for trosopplæring* et ganske vellykket forsøk

på å balansere mellom læring, deltakelse og medvirkning. Men er dette tilstrekkelig hvis det som foregår i kirken, forstås som noe grunnleggende annet enn det som foregår på en hvilken som helst læringsarena? Gitt at opplæring i kirken er noe annet enn opplæring i generell forstand, gitt at den formidlingen som foregår i kirken har ambisjoner om å bringe noe overskridende inn i unge menneskers liv, da er det noe som mangler. Kirken er ikke først og fremst en opplæringsinstitusjon. Opplæring er ikke et poeng i seg selv for kirken. Det dreier seg om opplæring *til noe*. Man møtes ikke for å møtes, man møtes *om noe*. Gitt disse premissene er det grunn til å spørre om i hvilken grad pedagogikken og utdanningspolitikken bør være premissleverandører. Man kan også diskutere om læringsbegrepet er dekkende for det som foregår når barn og ungdom innlemmes i det kirkelige fellesskapet. Dette kunne trolig vært beskrevet mer presist om man tok utgangspunkt i kirkens begreper, tradisjoner, fortellinger og ritualer. Det er verdt å spørre hvordan planen ville blitt hvis man startet med å definere kirkens mandat og formulere en forståelse av hva som kjennetegner kirken som fellesskap.

Det bør være vide rammer for hvordan kirkens budskap formidles, hvordan det kristne fellesskapet realiseres og hvordan kirkelige handlinger praktiseres. Men vide rammer betyr ikke *hva som helst*. Det er etter mitt syn en avsporing hvis det viktigste blir at flest mulig deltar, og hvis trosopplæringstiltak selges inn overfor unge mennesker på linje med korps og fotball eller en hvilken som helst sosialiseringsarena.

Plass til alle

Noe av kjernen i kirkens budskap er at det er plass til alle, og at enhver kan delta ut fra sine forutsetninger. Følgelig er dette et sentralt anliggende i *Plan for trosopplæring*. Begreper som brukes for å understreke at trosopplæring gjenspeiler en inkluderende kirke, er *tilrettelagt opplæring* og *universell utforming*. I redegjørelsene for disse to prinsippene vises det til opplæringslova og til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (side 29).

Tilrettelagt opplæring, eller «tilpassa opplæring» som er ordlyden i opplæringslova, er et prinsipp som er grundig behandlet

i pedagogisk faglitteratur. Utgangspunktet er at det finnes et minstekrav for hva elever på hvert alderstrinn skal tilegne seg av kunnskap og ferdigheter. At opplæringen må tilpasses den enkelte, springer ut av erkjennelsen av at elever er forskjellige: ikke alle er i stand til å nå minstekravet, og ikke alle kan nå dit like lett. Men dette rokker ikke ved premisset: at det finnes et minstekrav formulert som individuelle læringsmål. Til sammenligning finnes ingen læringsmål i barnehagen, følgelig er heller ikke begrepet tilpasset opplæring relevant i barnehagens rammeplan. Kanskje er dette heller ikke et presist begrep for å uttrykke at alle kan delta i det kirkelige fellesskapet. Det er lenge siden kirken opererte med et minstekrav for å bli konfirmert, og det kunne vært interessant å få innblikk i diskusjonen fra den gangen. Ved å referere til diskusjonene som har foregått i kirken, framfor å *legge seg så tett opp mot skolens diskusjon*, kunne man kanskje fått tydeligere fram hva som er begrunnelsen for at alle kan innlemmes i det kirkelige fellesskapet uavhengig av hva de kan dokumentere å ha lært. Når det ikke finnes noe minstekrav for hva som skal læres, er det i prinsippet heller ingen som har «*spesielle behov*». Rent praktisk er det selvsagt det. Men det kan tenkes at intensjonene om tilrettelegging og universell utforming ikke behøver noen teologisk begrunnelse i det hele tatt. Det kan være at dette faktisk handler mer om pedagogikk og om praktiske løsninger enn om teologi. Når ulike logikker og begrunnelser blandes sammen, får man en utydelig og sjangermessig rotete tekst. Dette kan illustreres med det som sies om universell utforming.

«Kirken omtales i 1. Kor 12 som en kropp der vi alle er hverandres lemmer og avhengige av hverandre. Det kristne menneskesynet framhever at alle er skapt likeverdige i Guds bilde. Alle har samme menneskeverd [...] En tilrettelagt trosopplæring skal innarbeides i menighetens grunnforståelse slik at alle barn og unge får et reelt tilbud om trosopplæring. Med en tilrettelagt trosopplæring menes universell utforming og individuell tilrettelegging. Det knytter seg noen særlige utfordringer til å sikre et tjenestetilbud som ivaretar dette anliggendet ved kirkens trosopplæring. Universell utforming er i særlig grad satt på dagsorden i samfunnet gjennom diskriminerings- og

tilgjengelighetsloven» (side 28).

Det synes opplagt at universell utforming er et mål for en kirke av vår tid. Men det er vanskelig å se at dette trenger en egen kristelig begrunnelse i form av bibelsitater. Her burde det være mer enn nok å vise til at kirken, på samme måte som sekulære organisasjoner, vil bestrebe seg på å finne gode løsninger i samsvar med gjeldende lovverk.

Livet skal mestres

Et av fire formål er at trosopplæringen bidrar til kristen *livstolkning* og *livsmestring*. Kirkens tilnærming til de bibelske fortellingene har alltid handlet om livstolkning, uavhengig av om det handler om barn eller voksne. Livsmestring er derimot et nytt begrep med andre konnotasjoner. Dette er et av mange nyord som brukes på stadig flere områder, nå også i kirken. At selve livet blir noe som skal mestres, ikke bare leves, kan ses som en følge av en individualisert og prestasjonsorientert tenkning. Mestring er, likhet med læring, blitt et begrep som synes å bli brukt om mer og mer av det vi som mennesker foretar oss.

Livsmestring gir assosiasjoner til empowerment, mindfulness, positiv tenkning og andre ord fra selvhjelps litteraturen. Livsmestring har også blitt et tema i den politiske debatten, og det er vedtatt at livsmestring skal bli et eget skolefag. Gunn Engelsrud, fysioterapeut og professor i helsefagvitenskap, er en av dem som er kritiske til dette. Hun mener hele diskusjonen tar utgangspunkt i en problemorientert tilnærming til unge menneskers liv, og en tro på at skreddersydde spesialopplegg må til for at de unge skal utvikle de ferdighetene og kunnskapen de trenger for å mestre livet. Det Engelsrud skriver, kan leses som en kommentar til *Plan for trosopplæring*: «*Heldigvis er ikke «livet» noe som kan eller skal mestres – livet skal leves. Slik jeg ser det finnes det ingen alternativer til å si at meningen med livet er å leve livet. Det vibrerende og forvandlige livet, der øyeblikk skaper minner, der kroppene sanser, puster og merker seg selv og andre [...]. Erfaringer er det de er, og kan ikke sammenlignes eller mestres. De tilhører livet og må således får ha sin plass, ta sin tid og leves og uttrykkes på sin måte.*» («Har du tid til noen kjappe kommentarer om kroppspress?», innlegg

på bloggen Rett fra kroppen 2. juli 2016)

I dette perspektivet synes det problematisk å gjøre trosopplæring til et spørsmål om livsmestring. Dessuten finnes det et langt rikere språk for å utdype hva kristen livstolkning innebærer, i kirkens egne tekster og tradisjoner. Der finnes ord for å uttrykke sorg, smerte, angst, tvil og usikkerhet. Og kirkens svar på menneskers eksistensielle strev er ikke mestring, men nåde, kjærlighet, håp og fred.

En inkonsistens tekst med uklar teologi

Det ser ut til at *Plan for trosopplæring* er et forsøk på å imøtekomme en rekke ulike hensyn som ikke uten videre lar seg forene. Resultatet er blitt en inkonsistent og lite stringent tekst, et slags teologisk, politisk, pedagogisk styringsdokument med spor av selvhjelps litteratur. Teksten framstår som et sammen surium, både språklig, sjangermessig og innholdsmessig. Det er teologi og politikk om hverandre, det er gode pedagogiske intensjoner i skjønn forening med begreper vi kjenner igjen fra målstyringens logikk. Det er livsmestring og livslang læring side om side med kjærlighet og nåde. Det er beskrivelser av sosiale aktiviteter overstrødd med bibelsitater. Opplevelsen av at dette handler om noe kirken anser som hellig, forstyrres kontinuerlig av et språk som gjør det hele ganske platt.

Min kritikk av *Plan for trosopplæring* går ikke ut på at teologien henter ressurser fra andre fag, slik den alltid har gjort, eller at kirkens språk tilpasser seg en ny samfunnsmessig kontekst. Problemet er at dette ikke er gjort på en måte som beriker og utvider det kirkelige språket, men på en måte som gjør at kirkens svar på kjernes spørsmålene i livet kommer i skyggen av en overfladisk tilnærming til det å bli sosialisert inn i et kristent miljø. Slik jeg leser planen, er den politiske og den pedagogiske konteksten tydelig, mens det er vanskelig å få grep om hvilken teologi man ønsker å formidle. Et spørsmål som melder seg, er hvor teologene har vært i utarbeidelsen av planen, og hvilken rolle prester og andre profesjoner med teologisk kunnskap er tiltenkt i realiseringen av den. Legges det med denne planen opp til en aktivitetskirke der prestene, som er utdannet til å spille en sentral rolle i arbeidet med å realisere kirkens mandat, settes på sidelinja?

La meg trekke en parallell til barnehagen. Nye former for styring, etter mønsteret «mål – tiltak – gjennomføring – evaluering», har gitt økt tillit til standardiserte verktøy og tilsvarende svekket tillit til profesjonen. Barnehagelæreres faglige dømmekraft og vurderingsevne blir nærmest satt i en parentes når barnehageeiere vedtar at et bestemte pedagogiske programmer skal benyttes. En følge av denne formen for målstyring er at virksomheten styres mot andre og mer vilkårlige detaljmål enn det som ligger implisitt barnehagens mandat. *Plan for trosopp-læring* kan ha noe av den samme funksjonen i kirken. Hvorfor trengs for eksempel en liste over bibeltekster til bruk i trosopp-læringen, når det finnes profesjonelle som er i stand til å velge tekster som både speiler kirkeårets liturgiske kalender og har relevans i den aktuelle situasjonen?

Et mandat fortolker ikke seg selv, men trenger fagpersoner som har tilegnet seg kunnskap, ferdigheter og dømmekraft til å fortolke mandatet. Kirkens mandat realiseres blant annet ved hjelp av prester og andre kirkelig ansatte med teologisk kompetanse. Hvis teologien forsvinner, forsvinner også et avgjørende tolkningsfilter. Det er en grunn til at det er teologer, og ikke kristne pedagoger, som har hatt ansvar for å forvalte kirkens tradisjoner. Grunnen er ikke at teologer vet hva som er den «egentlige» tolkningen av kirkens budskap, men tvert imot at de har bred kunnskap om hvilke tolkninger som er mulige, og om hvordan bibelens fortellinger gjennom årtusener har kastet lys og håp over menneskers liv. Teologien synes essensiell dersom målet ikke primært er at bibeltekster læres, men at de *åpnes opp og gjøres relevante som livstolkning*.

Det er tilsynelatende svært åpne rammer for hva som ligger i kjernetiltak og breddetiltak, og for hvem som kan delta i trosopp-læring. Uten teologisk refleksjon over hvordan kirken kan utvikle et inkluderende språk, kan det tilsynelatende vidåpne tvert imot bety en innsnevring som ikke er intendert. En aktivitetskirke der mye hviler på det sosiale, vil utvilsomt ha størst appell til dem som opplever at de passer inn i det sosiale miljøet. For mange vil et sosialt fellesskap med en kirkelig innramming oppleves som klamt og ekskluderende. Troen på at det finnes noe som overskrider begrensningene ved menneskelige relasjoner, kan gi kirken som fellesskap et

annet potensial. En inkluderende kirke er kanskje bare mulig å realisere om man tar utgangspunkt i de eksistensielle spørsmålene om liv og død, tro og håp som berører alle mennesker.

Trosopplæringen i Den norske kirke - en rosa jentebibel

Hermon forlag fikk mye kritikk for sin bibelhistorie «Prinsesser i Bibelen». Boka var naturlig nok sjokkrosa, og målgruppen var jenter i prinsessealder. I salgsannonsen kunne vi lese "Lukk opp boken og hjelp datteren din å finne verdien og meningen i livet som Guds lille prinsesse!" Nei. Det var ikke bare feministene som reagerte, og til slutt måtte forlagssjefen ut å forsvare seg: "Vi prøver å få frem jentehistoriene. Dette er bibelhistorier for jenter og rosa er en «in-farge», det er ikke vanskeligere enn det", sa forlagssjefen i sin forsvarstale til Vårt Land. Og etter en tid var det ikke mer snakk om Hermons rosa prinsessebibel.

Jeg er ikke veldig bekymret for rosa prinsessebibler. Jeg liker dem ikke, tvert i mot. Samtidig er verken denne boka eller andre bøker fra Hermon forlag noen trussel for den kristne religion i Norge. «Prinsesser i Bibelen» er ingen bestselger, men boka dekker et behov i et lavkirkelig og evangelikalske miljø, sammenhenger hvor Bibelen fortsatt er "Guds rene og klarer ord" og hvor kvinner beskrives indirekte, via deres mann, som vi blant annet får demonstrert i salgsannonsen til prinsesseboka, "De er døtre av Kongen!" Ok. Bekymringsfullt nok, men når jeg leser Den norske kirkens "Plan for Trosopplæring" er mine bekymringer større.

Den kom i 2010, *Plan for trosopplæring i Den norske kirke*. Kongstanken var å samle hele Kirke-Norge til et trosopplærte rike. Men slik gikk det ikke, de lokale forhold er for ulike i vårt langstrakte land. Og i Norge er det å være kristen på ikke noen måte en samlende betegnelse. Sylvi Lysthaug er kristen,

det er også Jonas Gahr Støre og Ole Paus, for ikke å glemme Jan Hanevold som til alt overmål driver en kristen TV kanal. Og det er i dette uoversiktlige landskapet "Plan for trosopplæring" blir presentert som et forsøk på å si noe samlende om hva vi bør lære barna våre.

På side 46 og 47 i *Plan for trosopplæring i Den norske kirke* finner vi en oversikt over "Kjernetekster i en fornyet trosopplæring". En rekke bibeltekster til bruk i trosopplæringen, er valgt for å underbygge de øvrige elementene i planen. Alt vi finner på lista er i og for seg fint, problemet er alt som ikke står der: Fortellingen om broderdrapet, Kain og Abel, fikk ikke plass blant kjernetekstene i Den norske kirke. Det gjør heller ikke verdens mest populære fortelling for barn, fortellingen om Noas ark. Abrahams forsøk på å ofre sønnen Isak er heller ikke med. David og Batseba? Nei, selvfølgelig er den heller ikke å finne. Kort sagt, alt som er utfordrende og spennende, eller problematisk og vanskelig om du vil, er fjernet. Resultatet er at kjerneteksten i fornyet plan for trosopplæring i Den norske kirke presenterer en Gud som er glad i blomster og samaritanere. Det er en fin Gud, men det er ikke en gud som er mye til hjelp på uværsdager. Og uværsdagene kommer, det vet alle som har levd litt.

Det er vegringen mot det som er vanskelig og kanskje fremmed i Den norske kirke som skremmer meg, langt mer enn "Prinsesser i Bibelen". Hermons rosa prinsesser gir seg ikke ut for å være annet enn hva de er. Her får du stakk konservativ teologi pent pakket inn i en like stakk konservativ kjønnsforståelse. Som sagt, jeg liker det ikke, men jeg kan leve med det. Hermon forlag formidler et tydelig budskap med en klar ambisjon, som jeg kan motsi om jeg ønsker. Den norske kirkes kjernetekster i en fornyet trosopplæring er på sin side langt mindre transparent, men ved å ta bibelteksten som anbefales nærmere i ettersyn lyser det av fargen rosa.

Jeg er uenig i at jenter er rosa og gutter er blå, men jeg er overbevist om at det er forskjell på gutter og jenter. Det vet alle som har vært lærer i grunnskolen. I undervisning tilstrebes lik oppførsel, men når barna slippes løs i friminutt blir forskjellene store. Barna kan gjøre det samme, som å spille fotball, de bare gjør det svært ulikt. Slik er det også når gutter og jenter

utforsker bibelfortellingene i KRLE. Fortellingen kan være den samme, men gutter og jenter reagerer ulikt, stiller ulike spørsmål, søker ulike svar. Det er en forskjell. Og denne forskjellen, dette mangfoldet, finner vi ikke i kjerneteksten til fornyet trosopplæring i Den norske kirke. Dessverre, og slik det nå ser ut, med en Gud som er glad i blomster og samaritanere, blir trosopplæringen i Den norske kirke forbausende lik Hermons rosa prinsessebibel.

I flere tiår har norske kvinner og menn kjempet for et mer inkluderende språk i kirka. I dag er stadig flere fortrolige med å omtale Gud som både mor og far. De strenge patriarkalske strukturene har myknet opp, og det er mulig å snakke om Gud uten å kjønnsbestemme guddommen. Det er en bragd, en seier for Den norske kirke. Men har det gått for fort? Har prisen vært for høy? Har gud som mor skremt mannfolka ut av Guds hus? Det hender jeg spør meg selv, hvor mange menn kjenner jeg som går i kirka uten å jobbe der - ikke mange. Mye mulig det har noe med meg og vennene mine å gjøre, men jeg spør også andre og de kan bekrefte inntrykket: kirkebesøk har blitt en aktivitet for kvinner. At kirkebesøk har blitt en kvinneaktivitet er ikke primært et religiøst problem, men det kan bli et politisk og finansielt problem forholdsvis snart.

Den norske kirke er ikke lenger under statens brede vinger. Selvstendigheten bejubles, men farene er mange, blant annet kjønnsfordelingen. Trosopplæringen er i dag svært fornøyd med å ha omtrent like mange gutter som jenter med i aktivitetene som tilbys barn fra 0-18 år. Det overrasker meg ikke, for barna som kommer til kirka kommer i følge med sine foreldre, som tar med seg de barna de har, gutt som jente. Ser vi på kjønnsfordelingen blant ansatte i trosopplæringen ser vi at den er 70-30, med et markant mannlige mindretall. På et bilde fra planleggingsmøte før trosopplæringskonferansen 2016 er 11 av 12 kvinner. Er denne kvinnedominansen den bakenforliggende årsak til at de tekstene jeg selv som gutt var så strekt tiltrykket av, nå ikke lenger er med? Ble noen tekster for voldsomme, for bråkte, for guttaktige?

Det er ikke utenkelig at Den norske stat på et eller annet tidspunkt vil kreve kjønnsbalanse for statsstøtte. Da får Den norske kirke en finansiell utfordring, men heller ikke det er jeg

veldig bekymret over. Min bekymring er teologien. For hvilken Gud formidles i den vingeklippede bibelen barn og unge får servert i Den norske kirkes trosopplæring? Basert på de tekstene som er valgt ut som kjernetekster i Den norske kirkes trosopplæring minner trosopplæringen om en rosa jentebibel, og den er sjokkrosa! Egentlig bryr jeg meg mindre om hva som er typisk for gutter og jenter, og jeg tror på ingen måte det bare er gutten som lider. Kanskje går guttene litt raskere lei når bibelundervisningen aldri tar av, aldri blir absurd, volding og krevende. Likevel tror jeg det er jentene som taper mest. For, er vi i mål med likestillingen i det religiøse Norge? Nei det er vi ikke. Og vi trenger bibeltekster som viser våre barn, jenter som gutter, hvordan vi skal i møtekomme urettferdighet, overgrep, vold og forskjellsbehandling. Da trenger vi Kain og Abel, vi trenger vi fortellingen om David og Batseba og da trenger vi trenger Noas Ark. Og spør du meg bør vi utvide, ta med flere mindre kjente vanskelige tekster, som fortellingen om Rebekka, om Ester og om Dina. Vanskelige fortellinger om og med jenter og kvinner. Vi trenger disse tekstene for å forberede oss på våre egne liv også etter fylte 18 år. Trosopplæringen kan ikke nøye seg med å formidle et gudsbilde som ikke virker når livet bryter og blir vanskelig. For hva skal vi med en religion som ikke tåler motgang og smerte, som ikke er trent i det som er vanskelig? Det er ingen god religion, og det er heller ingen god kristendom. For livet blir aldri helt rosa.

Verdier er i spill!

- Makt og mening i New Public Management (NPM)

Kirke og stat har formelt sett skilt lag, men ikke helt og fullt. Skilsmisseavtalen medfører at kirken fortsatt skal utføre et oppdrag – et oppdrag som staten skal betale for. Det er med andre ord duket for at kirken skal få et enda tydeligere møte med New Public Management (NPM) og offentlig mål- og resultatstyring. I denne artikkelen gis det en grovkornet og karikert forklaring på hvordan NPM legger til rette for uheldig maktkonsentrasjon, og det blir forklart hvordan ulike sett av verdier kolliderer i det nevnte styringsregimet. Det blir også gitt noen innspill til hvordan Den norske kirke kan møte målstyringstyranniet som rir offentlig virksomhet som en mare. Håpet er at jeg kan bidra til å forhindre at kirken kommer like ille ut som helsevesenet, politiet, skolevesenet og NAV. Artikkelen er et konsentrat av et foredrag med samme tittel, fra Jervell-og alumni-seminaret 2016.

NPM – verdigrunnlag, ingredienser og styringsmetodikk
New Public Management (NPM) har sitt utspring i USA, og er et sett av prinsipper og metoder som til sammen skulle effektivisere offentlig sektor i markedsliberalistisk ånd og «på den privateide industriens vis». I Norge ble NPM innført av Arbeiderpartiet våren 2001, uten noen offentlig prosess, og uten forankring eller debatt utenfor partiets toppledelse. Regien hadde Jens Stoltenberg sammen med helseminister og tidligere administrerende direktør i Norway Seafoods, Tore Tønne. Denne «ovenfra og ned»-holdningen som ble vist i forbindelse med innføringen av NPM er forøvrig et sentralt kjennetegn for selve styringsmetodikken som NPM representerer – makten

skal konsentreres og utøves fra toppen.

Et annet sentralt kjennetegn på NPM er tilstedeværelsen av det økonomiske fagfeltets tradisjonelle menneskesyn, der mennesket er definert som 100% egoistisk og 100% rasjonelt. Utfordringen det nevnte menneskesynet skaper er naturlig nok at man ikke kan stole nevneverdig på andre mennesker, da disse er seg selv nærmest - mistillit er NPM sitt sanne ansikt.

De andre sentrale ingrediensene i NPM kommer fra jus, fra økonomisk spillteori, fra økonomisk markedsteori og fra administrative teknikker i privat sektor.

Fremgangsmåten i NPM er i hovedsak som følger:

Etablering av en styringsstruktur som kan styres «top-down»
 Det opprettes en selskapsstruktur etter modell fra private konsern. Dette vil si at det opprettes et hierarki av selskaper der et morselskap eier ett eller flere datterselskaper. Disse datterselskapene kan også være mødre og eie datterselskap på et lavere nivå i hierarkiet. Eierskap er ensbetydende med en juridisk rett til å styre.

Internt i selskapene opprettes det en tilsvarende styringsstruktur, kanskje helt ned til den enkelte medarbeider. Det er nå lagt til rette for at svært store organisasjoner kan detaljstyres «top-down».

Mål- og resultatstyring¹

Selv om styringslinjene nå er etablerte, har man likevel et problem og et dilemma, som er skapt av modellens grunnleggende menneskesyn: Når de som er overordnede ikke kan stole på sine underordnede, kan de som er overordnede heller ikke delegere ansvar og myndighet fullt ut. Samtidig er man avhengig av at de underordnede gjør det som gjøres skal. Så hva gjør man? Man tar i bruk mål- og resultatstyring! Det reelle innholdet og budskapet er som følger: *«Jeg er din overordnede, og jeg stoler ikke på deg. Det vil ikke være hensiktsmessig å overvåke alt du gjør, så med jevne mellomrom bruker jeg i stedet styringsretten min til å definere målsettinger for deg. Du får også noen ressurser. Du kan løse oppdragene slik du vil – så lenge du*

når de målene jeg har satt, og så lenge du holder deg innenfor de rammene du har fått.»

Denne fremgangsmåten medfører at man delegerer problemene og dilemmaene - mens man beholder makten. I tillegg dreies fokuset fra *hvordan* den underordnede utfører et oppdrag (ledelse), til *hva* den underordnede har oppnådd av resultat (administrasjon). Dette skillet er det svært viktig å legge merke til, for her blir det lagt et grunnlag for at fokuset flyttes fra det som er formålet med en tjeneste, og over til det som er målene for de enkelte oppdragene - mål som typisk er definerte som økonomiske resultat.

Innenfor helsevesenet betyr dette for eksempel at fokuset dreies bort fra et formål som setter pasienten i sentrum, og over til et fokus på å velge den pasientbehandlingen som gir størst mulig inntekt for helseforetaket.

Kontinuerlig effektivisering av produksjonen (!)

I privat næringsliv må man stadig effektivisere for å hevde seg i konkurransen, og det er ikke noe galt i dét. Det er heller ikke noe galt i å effektivisere offentlig sektor - tvert imot. Spørsmålet er om næringslivets metoder, som er konstruert for å tjene mest mulig penger, er hensiktsmessige å benytte i det offentlige.

I et profittmaksimerende næringsliv er dette enkelt: Jo høyere inntekter og jo lavere kostnader, jo høyere er effektiviteten. (Effektivitet = Verdiskaping / Ressursbruk.)

Dersom det skal måles effektivitet i det offentlige, noe som er fornuftig på mange områder, må vi først definere hva vi mener med verdiskaping², og hvem som skal motta denne verdiskapningen. Dessverre er det en lei tendens til at verdiskapningen måles i penger på foretakets hånd, mens nytten for brukerne blir underordnet.

Effektiviseringstiltak består gjerne i å sammenligne ulike enheters kostnader til sammenlignbare tiltak, og så gå i dybden på forskjellene. (Hvor mye koster en barnedåp egentlig? Hvorfor koster en barnedåp i kirke X mindre enn i kirke Y? Hvor mye bør en barnedåp koste?)

Detalj kunnskap om kostnader legger grunnlaget for å sette enhetspriser som blir lagt til grunn i *finansieringen* av foretaket. Enhetspriser blir også lagt til grunn i fremtidige *effektiviseringskrav* til foretaket. (Et tenkt eksempel fra et fremtidig oppdragsbrev: I 2018 er enhetsprisen pr. produserte barnedåp satt til xxxx kr. Staten vil bidra finansielt med xx% av dette. For perioden 2019 – 2024 må i det påregnes et årlig effektivitetskrav på 3%).

En av konsekvensene av kontinuerlig effektivisering er at foretak blir spesialiserte inn mot ulike behov/tjenester og utvider aktiviteten på disse områdene, samtidig som de avvikler aktivitet som de ikke utfører så effektivt.

Markedsorientering

Det nevnte kostnadsfokuset og den nevnte spesialiseringen legger videre til rette for at den offentlige virksomheten skal kunne orientere seg mot markedet - både i betydning av å konkurransesette leveranser av tjenester, og i betydning av å tilby tilpassede tjenester til frie forbrukere.

Fremgangsmåten som ligger til grunn for NPM, legger med andre ord ikke bare opp til å styre offentlig sektor i markedsliberalistisk ånd og «på den privateide industriens vis». NPM legger også opp til en dreining av offentlige tjenester i retning av fri konkurranse.

NPM – makt, mening og kulturkollisjoner

NPM medfører en dreining i retning av økonomismens verdensbilde. Det som var et samfunnsoppdrag som brede yrkesgrupper kunne assosiere seg med, er endret. Fokuset er endret, språket er endret. Fagfolk på en rekke områder blir holdt nede i et rapporteringstyranni som har fokus på produksjon - som om helbred, omsorg, trygghet, nåde og læring kunne produseres i en fabrikk.

Ledelse handler blant annet om å skape mening i andres liv, og det gir ikke mening for omsorgsarbeidere at resultatenhets målsettinger og rapporteringskrav skal være viktigere enn de menneskene man ønsker å hjelpe. Så det må nødvendigvis gå galt når ansatte i offentlige sektor, som har valgt sine yrker for å bidra til å øke menneskers livskvalitet, møter en ideologi

som er basert på mistillit. Denne kulturkollisjonen blir neppe dempet av at dilemmaer ikke blir løst der de burde, men blir konsekvent skjøvet nedover i hierarkiet – gjerne ned til dem som ikke har forutsetninger for å løse dem.

Ledelse av kunnskapsintensive organisasjoner krever for øvrig at fagfolk og virksomheter får en viss frihet til videreutvikling. Forskning viser at ledere som gir mer enn de tar fra sine underordnede, får sine organisasjoner til å fungere vesentlig bedre enn ledere som tar mer enn de gir. NPM strider derfor også mot moderne prinsipper for ledelse.

Målstyring – men trenger vi det?

Målstyring er et verktøy som i seg selv er verdinøytralt. Spørsmålet blir om det i en gitt situasjon er et hensiktsmessig verktøy å bruke. En hammer er et godt verktøy for å slå inn spiker, men det er håpløst til felling av trær. Målstyring er også et godt verktøy i noen sammenhenger, men håpløst i andre.

Det er ganske mange ledere og konsulenter der ute som hevder at «alt som ikke blir målt heller ikke blir forbedret!». Påstanden blir gjerne fulgt opp med at «alt kan måles!» La oss gå helt i den andre retningen og stille spørsmål ved om vi i det hele tatt trenger mål for å utvikle en virksomhet på en god måte. Min påstand er at det trenger man ikke! Det vil bli for omfattende å utlede dette i denne artikkelen, men jeg kan belyse problemet med et eksempel: Tenk hvordan det ville gått i ekteskapet om man satte målsettinger for samlivet, måtte rapportere resultatene hvert 45. minutt, og måtte følge opp resultatene på ukenivå. Svaret er gitt. For øvrig er det ingen prinsipiell forskjell mellom målstyring av omsorg, trygghet og læring i hjemmet og på jobben. Det fungerer bare ikke.

Tenk dere derimot at det skal bygges en ny kirke og at den skal stå ferdig i 2025. Det er et fint mål. Det er også et mål som det er fornuftig å bryte ned i enkeltelementer til et svært detaljert nivå, slik at man sikrer at fremdriften i prosjektet blir god. Det må ikke være tvil om at varmekablene i gulvet er lagt, og alt annet er klart, den dagen gulvet i kirken skal støpes og betongbilen står og venter. I slike tilfeller er målstyring et godt verktøy.

For å finne ut om det er hensiktsmessig å bruke målstyring

eller ikke, kan man se på om det er mulig å sette opp et godt mål, prosjektfaglig sett. Først og fremst er et mål en beskrivelse av en fremtidig tilstand. (Formuleringer som «bidra til», «legge til rette for», «utvikle» osv, er ikke målsettinger. Det er beskrivelser av aktiviteter.) Et godt mål, prosjektfaglig sett, skal være så presist at det enkelt kan slås fast om den ønskede tilstanden er nådd eller ikke. Videre skal et mål være Spesifikt, Målbart, Akseptert, Realistisk og Tidsbestemt (SMART). Dersom det er vanskelig å sette et godt mål etter disse kriteriene, vil dette være en svært god indikator på at målstyring ikke passer i den aktuelle situasjonen.

Alle som mottar mål burde passe på at målet er i henhold til disse kriteriene, ikke for å kverulere, men rett og slett for å få en god forståelse av hva målsettingen egentlig er, slik at man kan arbeide målrettet. En sideeffekt er naturligvis at de som utformer mål fort kommer i en klemme dersom de prøver å målstyre noe som ikke bør målstyres. Oppdragsgivere kommer altfor lett gjennom med dårlige målsettinger som det ikke blir stilt oppklarende spørsmål ved.

Paradigmeskiftet

I helsevesenet blir hundretusener av pasienter «glemt» av «systemet». I politiet blir tung narkotikakriminalitet nedprioritert. I grunnskolen blir barnas prestasjoner målt mot prestasjoner i land der barna får fysisk juling på skolen. I NAV fattes vedtak på sviktende grunnlag for å øke vedtaksproduksjonen(!). Dette er konsekvenser av NPM.

Det har gått altfor langt, og de elementene i NPM som det var behov for da metoden ble innført, virker nå mot sin hensikt. NPM er derfor ikke en bærekraftig ideologi, og tiden er overmoden for at det offentlige korrigerer kursen i retning av en mer balansert styringsform. For kirkens indre liv håper jeg inderlig at det velges styringsmodeller som ivaretar kirkens egenart. Det ville vært trist om kirken ble styrt på økonomis- mens premisser.

Det gledelige er at det nødvendige paradigmeskiftet har startet, selv om dette skjer i andre land. Essensen i de endringene som så langt har blitt gjennomført er reduksjon av formålsløs målstyring, fjerning av meningsløse produksjons-

begrep og mer tillit til fagfolk. Ett eksempel er Helseregion Midtjylland og Sjælland i Danmark, som har fjernet produktjons- og aktivitetsstyringen i sykehusene totalt – så langt med svært gode resultater.

Men enn så lenge koker det blant/hos både fagfolk og brukere på gulvet. Hundretusener av fagfolk er frustrerte fordi enheten de jobber i har hovedfokuset på at brukeren skal «snu i døren» - naturligvis etter at brukeren har lagt igjen den medfølgende brukerfinansieringen i resepsjonen. Hundretusener av brukere er frustrerte fordi det er krevende å navigere i labyrinthen av offentlige enheter som ikke har fokus på å hjelpe, men på å produsere ett eller annet som er totalt irrelevant for nettopp brukeren. Spørsmålet er derfor ikke om det kommer et paradigmeskifte - spørsmålet blir når, hvordan, og med hvilket innhold paradigmeskiftet kommer.

Mer himmel på jorden

I programheftet til Jervell-seminaret ble det stilt spørsmål ved om kirken kan «*formulere et motsvar som ikke er markedsførings- eller målstyringsretorisk?*» Etter min mening handler ikke dette om formuleringer, for det er makten som rår, og makt er noe man tar – ikke noe man får. Kirkens spørsmål burde kanskje heller vært: «Hva er kirkens reelle alternativ – og hvordan kan vi *ta* makt slik at vi får gjennomslag for vårt alternativ?»

Det kirken ønsker, dersom man tar utgangspunkt i kirkens visjonsdokument, er «Mer himmel på jorden». Om jeg kan tillate meg å kommentere dette dokumentet, og sammenligne det med helsevesenet, så ser jeg det samme. Man legger opp til de samme problemene. Formålet er godt, men strategien for hvordan man skal få dette til er for utydelig. Strategiene må være tydelige, de må henge sammen, og de må danne et hele og en retning.

I offentlig sektor har man i svært liten grad fått etablert tydelige strategier. Dette skyldes etter min oppfatning først og fremst manglende strategikompetanse, men det skyldes også at styringsmetoden og maktbegjæret høyt oppe i systemet fratrukt virksomheter muligheten for å utvikle langsiktige og gode løsninger.

I stedet legger man til rette for det såkalte kanoproblemet: En kano full av folk som alle padler i hver sin retning. På ett eller annet tidspunkt er det noen som padler sterkere enn andre, og kanoen tar en retning. I øvrig offentlig sektor har kanoen tatt økonomismens retning. Ikke la det samme skje i kirken!

Fotnoter:

1: Med mål- og resultatstyring menes disse to elementene i kombinasjon. Målstyring er noe annet som jeg kommer tilbake til.

2: Verdiskapning er alt som oppleves som positivt for noen.

Theology - Ecology

Det er kanskje et forventet mønster i en stort sett Luthersk sammenheng å kritisere målstyrt tenkning og henvise til nåden som det som frir oss fra synden, presset, forventninger og prestasjon. Jeg skal prøve å slippe unna dette mønsteret. Eller, med Luther, det at nåden har gjort oss rettferdig foran Gud, hva så? Er vi fordømt til å observere Adam svømme rundt i dåpsvannet som nå ligner mer på flommen Noah advarte mot, den som kommer gjennom klimaendringer og truer med å øke vannstanden?

Jeg har stortsett ingenting imot det å være målrettet hvis det betyr at en setter mål som gir meg gode perspektiver og legger tilrette et godt system før de kan følges opp, strategier som er fleksible, kan tilpasses om nødvendig, og ikke systematisk misbruker makt. Jeg blir ofte frustert over folk som ikke følger opp, holder ord, eller snakker mye om planer som aldri blir virkelighet. Det er slitsomt, skaper mistro og sløser bort masse tid og energi. Jeg har alltid følt at lignelsen om tårnbygging er en god ting å tenke på før en rusler avsted og begynner på noe. I Lukas 14 står det:

28 Dersom en av dere vil bygge et tårn, setter han seg ikke da først ned og regner ut hva det vil koste, for å se om han har penger nok til å fullføre det? 29 For har han lagt grunnmuren, men ikke makter å gjøre tårnet ferdig, da vil alle som ser det, gjøre narr av ham 30 og si: 'Denne mannen begynte å bygge, men klarte ikke å fullføre det.'

Men det spørs jo selvfølgelig hva målene er, hvem som har dem, hvordan de følges opp og med hvilke maktinstrumenter.

Så, det er nok ikke så enkelt. Mange ord og lite oppfølging og lange, lange ventetider og prosesser ser ut til å være ganske vanlig både i politikken og i kirken, eller skal vi si, i livet? Det er mange av oss som er lei av hvor sløve prosesser er, det haster med fred, likhet, rettferdig fordeling, slutt på ødelegging av natur og klima, ta vare på folk som sliter, må flykte, etc. Noen tviler på demokratiet som system, noen tviler på mennesket, noen sikkert også på Gud.

Og flere og flere mennesker som har gitt opp troen på at noen lytter til dem. Noen av dem ser også sin levemåte forsvinne.

For omtrent et år siden, i Oktober 2015, var jeg på en konferanse om *The Future of Life in the Arctic* i Storforsen nær Umeå, Sverige hvor Svenska kyrkan og Canadian Ecumenical Council samlet folk fra nordområdene for å diskutere kirkens bidrag til en fremtid langt nord. Ingrid Inga, leder av det svenske Sametinget sa da følgende:

“We are grateful that are here to talk about an Arctic Future. Because our traditional ways of life are threatened and I see fear of future in the eyes of elders and children. The prerequisites for traditional life are eroding under our feet.”

Disse ordene har blitt med meg og de burde sjokkere oss. Arktiske områder er noen av de områdene som kommer til å se mest dramatiske forandringer først. Folk og dyr langt nord er et barometer på klimaendring. De rapporterer om forandringer, om usikkerhet, om ting som ikke er som de var, om utrygg is, upålitelige værmønstre og forandringer i insekter og planter. Folk forteller om rein og bær som kjemper for å overleve, og hvor vondt det gjør å se dette. Disse kampene veier også tungt på følelseslivet til folk. Det er nok ikke rart at rusmisbruket er høyt blant urfolk som opplever at kulturen nå også er i fare på grunn av klimaendring, i tillegg til de andre utfordringene som kolonialisme har allerede brakt med seg. Det er mye som går tapt, og mye som dør. Livet i nord forandrer seg, men, den gode nyheten er vel at det ikke slutter. Men *the bad news* er at det er slik fordi vi ikke har greid å nå målene og begrense eller trappe ned klimautslippene. Vi når ikke

målene. Så for meg er det frustrerende, samtidig som jeg også er kritisk til prestasjonspress. Men det er et prestasjonspress som vi er hekta på fordi vi dyrker prestasjon for å oppholde vårt eget selvbilde eller det som samfunnet holder opp foran oss. Jaja, og det er det veldig typisk kristen og kirke å mase om. Flott. Men, samtidig, så er det nok absolutt avgjørende at vi har noen mål og holder oss til dem når det har å gjøre med det å begrense elendigheten som kommer i kjølvannet av klimaendring. Og vi ligger allerede langt etter mål. Og det er jo da mest fordi vi har blitt hektet på den neolibérale kapitalismens mål at vi ikke greier å skifte perspektiv derifra, at vi er fanget i en gyllent fengsel/golden cage, og vet at vi må ut, men har egentlig ikke nok vilje og muligheter til å bryte ut. Det er mange av våre livsvilkår i dag som ser ut til å være fullstendig avhenging av disse. Vi er lite målrettet når det gjelder å holde oss til Paris-avtalen, eller det å ta vare på landet for de som kommer etter oss.

Målretting er ikke nødvendigvis problematisk, men det spørs hvilke mål vi snakker om, og hvordan en styrer mot dem. Vi bommer nok på mål etter mål når det gjelder å innskrenke bruken av CO₂. Vi bommer kanskje her også fordi det er vanskelig å forestille seg fremtiden når vi er låst inne i onde sirkler politisk og økologisk sett.

Mål har å gjøre med å finne en ramme for det man sikter mot, og med måten man prøver å komme seg dit. Det er vel alltid enklere å sikte nærmere enn lenger bort, langsiktig. For mange er fremtiden skremmende, og det er mange gode grunner til det. Det er fristende å se bort fra det, og leve i fornektelse, fordi vi ikke har fortellinger som gir oss visjoner som kan lede til brukbare mål.

Hvordan kan vi ta vare på våre egne, samtidig som vi står i bred solidaritet med alt liv på denne planeten? Hvordan kan vi bidra til å forstå, preke og leve den sannheten at alt som skjer, skjer i tette sammenhenger? De dype forandringene som forandrer hele planeten. Hvordan takle dette teologisk, både i våre egne og i samarbeid med andre trossamfunn? Jeg skal ikke late som om jeg har svarene på dette, men jeg vet at dette er spørsmål vi må takle.

I fjor var det også et tiltak som het klimapilegrim. Det er

flott at den pilegrimsbevegelsen har støttet FN-møtet i Paris. Det ble til og med en avtale. Den kom nok for sent og er tydeligvis ikke sterkt nok ennå til å nå målene som er helt avgjørende for fremtiden på planeten.

Hva betyr dette presset for teologien og kirken? Hva gjør det med dens mål? Hva slags lære, preken og aksjon hjelper oss til å takle den fremtiden som vi vet at kommer, men ikke hvordan ser ut? Det kan vi gjøre ved å begynne å lete i skriften og tradisjonen etter hvordan vi kan finne mening i disse store spørsmålene om den guddommelige økonomien.

Den Guddommelige Økonomien

Konseptet *den guddommelige økonomien* kan være med å hjelpe oss å tenke på nye økonomier og vilkår. Hvis vi tenker at hele kosmos er en guddommelig økonomi, kan vi også tenke oss at dets deler henger sammen i en rekke komplekse relasjoner som har personlige, kommunale, generasjonelle, intergenerasjonelle, sammenhenger som vi ikke forstår fullt ut, men som er nødvendig for livets kretsløp. Mennesker har gjennom historien og mange steder beskrevet noen av disse kretsløpene i forhold til fire forskjellige krefter som folk observert, elementene: vann, luft, jord, og ild.

Der kan en slags indre kosmisk sannhet være uttrykt. For vi lærer av moderne kunsten det som være forfedre og formødre visste: Hvis vi ikke kan leve i fred med elementene og kretsløpene så fortsetter vi i fornektelse av de store sammenhengene. Det å tenke gjennom elementene kan hjelpe oss å tenke på en annen måte og å komme til en bedre forståelse av tanke og praksis som deler av store, komplekse relasjoner.

Men hva slags begrep om økonomi er det egentlig snakk om her? Ofte er begrepet økonomi begrenset til finansindustrien eller børsen. Jeg forestiller meg en reimagasjon av "commonwealth" som en måte å rekonstruere økonomien på slik at den går utover "markedet." Markedet er jo fremdeles et fetisjert begrep som krever udiskutabel troskap uavhengig av dets begrensninger. Dette trange finansbegrepet som nå dominerer, mener jeg har medvirket til å sette globale økonomiske systemer i alvorlig fare. Vi har sett finanskræsjene som mange land fortsatt strever med. Av denne og mange andre grunner

går EU gjennom en stor krise som har satt mange unge menneskers fremtid på spill.

Det er viktig å tenke om “the real economy” - økonomien som går utover *business sections* i avisene - og frelsesøkonomien, som er mye mer omfattende. Den guddommelige økonomien er for meg hele kosmos. Frelsesøkonomien forholder seg til den kosmiske fordeling av knappe ressurser som strekker seg langt utover dette som vi vanligvis betegner som “markedet.” Jeg forestiller meg at det kan være en nøyere iakttagelse av vår legemliggjørelse. Dette kan kanskje skje i samarbeid med urfolk som ofte har bevart en sentral del av hva det betyr å leve innenfor rammene av landets og havets muligheter. Jeg sier ikke dette fordi jeg romantiserer urfolk. Indigene levemåter har lenge også generert forandringer på kloden, mennesker er jo en del av økosystemet og det er spor etter oss. Mange lokalsamfunn hadde funnet en relativt stabil måte å leve i sin geologisk nisje. Der er først når de faller ut av balanse med mulighetene landet gir, at deres overlevelse blir truet. Men de står for en mye mindre dramatisk forandring av klima og levevilkår enn de vestlige moderne samfunnene.

Jeg definerer den guddommelige økonomien som en ‘resource allocation, management and distribution’, en fordelingssammenheng, relasjoner av utveksling. Den guddommelige økonomien beveger seg på kosmisk plan, og henviser til guds involvering i verden og de kosmiske virkninger på planeten, menneskets og alt livs sammenheng. Vi trenger å se verden i dette perspektivet for å kunne motstå skillen mellom hellig og sekular, materiell og spirituell, og å se på disse relasjonene som ufrakommelig, som kjernen i våre daglige liv, både økonomisk og økologisk sett.

En del soteriologiske metaforer og bilder i hebraiske og kristne tradisjoner er hentet fra økonomiske og økologiske sammenhenger. Jeg så på hvordan økonomi og soteriologi kan bli ‘refinansiert,’ det vil si restrukturert til å inkludere det som i noen klassiske teistiske [Gud er allmektig, god og allvitende] doktriner og i de fleste moderne økonomisk teorier er en ‘external,’ (en ytre omstendighet) noe som kan bli ignorert av de finansielle teoriene i moderne kapitalisme.

Metaforene som grunnlegger det norske ordet frelse har å

gjøre med økonomisk befrielse, om frikjøp av slaver. Det viser seg at frelse referer (fra gammelnorsk) til en fri hals, en lenke rundt halsen som ble løsnet, og slaven eller trelen ble frigjort. Frelseren er da noen som tar oss ut av en økonomisk fengslet tilværelse. Luther brukte et relatert økonomisk bilde om frelse i sitt *Traktat om den kristne frihet*. Han bruker den middelalderiske brudemystikken når han sier at sjelen forener seg med Kristus som en brud med brudgommen. Kristus og sjelen blir et legeme (Efeser 5:30). Brudgommen har alle godsene og saligheten som sjelen får i eie gjennom bryllupet. Likeså har sjelen all gudforlatenhet og synd på seg som Kristus tar i bytte. Dette bruker Luther det berømte begrepet “frolich wechsel und streytt” om (*stipendium duellum*, WA 7; 25, 34), den glade utvekslingen/det salige bytte. Denne byttehandelen er et økonomisk forhold. Frelse er igjen forestilt som økonomisk handling. Derfor ser Luther rettferdiggjørelse som ‘nedbetaling’ og promissio [promise? forkynnelse?] som vi også får investere i. Vi skal da rette oss mot det fremtidige, usynlige nye vesenet som vi kan håpe på (WA 34; II, 48of.), som en exodus menighet, selv om det kanskje er enda mer passende i dag å snakke om en Noahs ark menighet.

For eksempel blir den rike unge mannen i evangeliet sett på som åndelig fattig på grunn av sin enorme lengsel etter tryggheten som ligger i økonomisk komfort. Han greier ikke å se det som er virkelig viktig, det som er av genuin verdi: den eukaristiske delingen av ressurser som er gitt til oss av den kosmiske Gud. På samme måte som oss, kanskje, samlet han penger for å sluke sin grenseløse lengsel etter ekspansjon eller i det minste å beholde sin status og velstand. På den andre siden er den fattige enken med de to koppermyntene (Markus 12: 41-44) som investerer alt hun har i den guddommelige økonomien, og ofrer seg selv. I Matteusevangeliet leser vi om en messias som er kommet for å ‘gi sitt liv som løsepenge for mange’ (Matteus 20:28), en underutviklet men fascinerende økonomisk metafor. Jesus’ depropriation - hans selvsubjugasjon ut fra herre til slave i Filipperevangeliet 2, representerer en slags økonomisk *kenosis* som lover sletting av all gjeld.

Slettingen av gjeld og lignelsen om tårnbygging er begge eldgammel men avslørende bilder på Guds rike, av frelse, spe-

sielt i vår tid der gjeld og pengeslaveri tvinger så mange til å delta i å ødelegge skapelsen som er vår arv. Det finnes motstridene former for økonomier her, med motstridende mål. Vi har bibelske bilder som utfordrer oss til å tenke om den guddommelige økonomien og frelse på en åndelig og materiell måte. Som den sønnen som kom hjem (Lukas 15:11), har vi sløst vår arv på en grov og lastefull måte. Vi har ignorert tegnene på at vi faktisk er i ferd med å ikke bare sløse bort vår egen arv. Mer enn det, vi kommer til dramatisk å forandre livsgrunnlagene på den himmelske forelders hele jordisk eiendom. Våre søsken, f.eks. urfolk, har slitt med å være mer tro mot landet, som den andre sønnen gjorde. Imidlertid, er vi som har glemt hvor vi kom fra, i ferd med å ødelegge deres livsgrunnlag også. Er dette fordi vi ikke kan tenke oss å komme vekk fra oljen og andre ting som gir oss den makten som vi synes vi trenger?

Men det er slik at vi ikke bare kan fortsette å sløse - ikke leve av *billig nåde*, kirkens verste fiende, som Dietrich Bonhoeffer sier i sin bok *Etterfølge* - men den dyreste nåden som vi fikk gjennom Kristus - krever vår deltagelse og investering. Gud investerte i inkarnasjon - i det å bli mennesket - og en kropp sammensatt av skapelses elementene, jord, vann, luft, og ild, som vi svikter om og om igjen. Hvis Jesus har betalt dyrt for vår frelse, har inngått det som Luther kaller den glade utveksling og salige bytte, hva er vår respons? Hvis vi har blitt fri fra slaveri, *i spe* i det minste, hvordan kan vi fortsette med å ta vekk livsgrunnlag fra andre i våre egne liv? Skulle vi ikke satse vårt beste på å komme oss vekk fra all handel og utveksling som utarmer enten landet eller folket, siden de to tingene er så tett samvevd? Derfor er det viktig med økologisk økonomi, for den prøver å ikke sette folk over landet.

Derfor synes jeg det er vårt kall og tjeneste å ikke bare bry oss om ulikheter innenfor menighetene, men i hele verden, for alt er en del av Guds økonomi, Guds kosmos.

Livet i en Elementær Økonomi

De fire elementene kan hjelpe oss å spå en større sans av guddommelig økonomi, utover den neolibérale, reduserte, kapitalistiske finansøkonomien som prioriterer og isolerer profitt og eksternerer naturen, elementene, dyr, og til og

med mennesker. Vi har blitt opplært til å forstå ordet økonomi på en ganske innsnevret måte: Det refererer til børsen, andeler, finansinvesteringer, penger, konsum, o.l. Noen oppfordrer til en grønn økonomi, men mye av det er fremdeles grønnvasking. En grønn økonomi ville omfavne mange flere faktorer i regningen, og vi har ikke kommet frem dit, selv om tankene har vært med oss i minst 20-30 år.

Elementer er metaforer fra livet og til å leve med: relasjonelt, og sett på med langsiktig målsetting utvider de våre syn på livet og dets sammenheng. Det som er nyttig er også at elementene er ikke antropomorfisk, og derfor kan hjelpe oss å hekte oss av den teologiske antroposentrismen som er så stivnet inn i den senere kristne tradisjonen og dermed “dramatically torque traditional Christian theism.” En teologi av elementene, så skriver Ellen Armour, “refocuses attention from an indivisible, disembodied-but-agential transcendence to a (more or less) visible, embodied, impersonal transcendence.” Elementene er sentrale i noen av de sentrale kristne ritualene, dåp og nattverd, og er ofte brukt som metaforer for erfaringene av det guddommelige: åndens vind og pust, nærvær av ild som ikke fortærer busken, et åpenbarings fjell, vannet som slukker tørsten fra dype kilder i ørken.

Vann, luft, ild og jord, er dype bilder av hvordan vi har forstått og oppfattet verden rundt oss. Noen ganger forestilles elementene som bestemte krefter som linker sammen alle kroppene, på mange måter, åndelig, materielt, økologisk og økonomisk. Elementene er dynamiske, ikke statiske: den hydrologiske sirkelen, golfstrømmen, luftstrømminger, bevegelser i jorden, dynamikken i lys og flamme, alle viser til en verden som er dynamisk. Våre egne kroppene er små versjoner av disse sirkuleringene, som “the network of waterways resembles the circulatory system of a body.” Når disse vannsstrømmene er forurenset blir vi også forurenset. Og det var nok den symbolikken som ble uttrykt i samlingen av vandrdåper fra Norge rundt som klimapilgrimene leverte til FN-møtet i Paris. Dypt symbolsk, men fremdeles lite forstått og etterlevd.

Elementene tilbyr en hellig geografi, en slags *sacred geography* som i en flerreligiøs sammenheng hjelper oss å finne felles måter å forstå verden på. Dette ble også vist i klimapil-

grimssammenheng i fjor, hvor representanter fra flere tros-samfunn bidro til en markering her i Oslo som samlet mange i en vandring fra Grønland til Stortinget der vannflaskene ble båret med. Elementene byr på en ramme til flerreligiøs engasjement, siden de finnes i mange andre religiøse og filosofiske tradisjoner, så de kan tolkes over den del grenser i lære, teknologi, og utvikling.

En av de mest berømte sitatene av Martin Luther handler om at selv om verden ville gå til grunne i morgen, så ville han plantet et epletre i dag. Dette ordtaket finnes også som en *hadith* et utsagn av Muhammad: planter du et tre og verden ender, fortsett å plante. Jeg synes at denne metaforikken om å plante er spesielt treffende i tidsaldre som opplever *deforestation*, det gir oss et bilde av visdom som ligner på dumhet når det ser ut som om enden er nær. Det er et tegn om håp, om langsiktige mål, utover ens egen nære synspunkt, kontekst og rekkevidde. Det er en investering i den guddommelig økonomien, i en fremtid som vi ikke selv kommer til å oppleve, og epler som ikke vi selv kommer til å spise. Fortvilelse kan også ses på som et luksusproblem. Folk som kjemper om å overleve har ikke tid og rom til å fortvile. Det er ofte vanskelig å se frem til epletreet og det er viktig at vi som kristne, som kirke og som teologer, tar ansvar for de måtene vi snakker på om fremtiden på. Stortsett trenger folk en vei fremover, ellers tyr en ganske enkelt til fornektelse. Det tenker i hvert fall de som har forsket på klimaendringer og fornektelse, og derfor er det å ikke sikte mot epletreet å fokusere på kortsiktige mål, hvis du vil. Vi trenger visjoner av eplehager for å gjentenne våre relasjoner til det hellige, til elementene som inngår også i våre liv.

Håp og målretting

Moltmann ønsker å utvide Luthers eskatologi i retning av å bruke *intellectus fidei et spei*, kreativ tenkning ut av tro og håp. *Spes quaerens intellectum*. Håp som søker etter forstand. Det er med denne visjonen jeg utforsket bibelske og teologiske tradisjoner som kunne kaste lys over den ofte skyggelagte frelsesøkonomien, eller, den guddommelige økonomien. Jeg har prøvd å unngå antakelser om at forholdet mellom Gud og

menneske i disse tradisjonene bare handlet om en guddommelig økonomi der det spirituelle og det materielle er separate sfærer. I stedet antok jeg at de som regel er tett relatert, ofte på veldig ubehagelige måter. Av og til står disse aspektene i en paradoksal relasjon med hverandre.

Som den Lutherske etikeren Cynthia Moe-Lobeda har dokumentert i sin tilnærming til økologisk-økonomisk etikk og aksjon *Resisting Structural Evil*, skal vi forholde oss kritisk til en overevaluering av “the market,” som har blitt en fetisj, et idol. Dette må gjøres gjennom mangfoldige strategier som er lokalt og kulturelt spesifikke og passer de ulike samfunn og kontekster vi lever i. Strategiene må være ‘glocal’, de må sammenveve det lokale og det globale på en slik måte at den har høyest mulig grad av sustainability. I den klassiske håndboka om økologisk økonomi *Ecological Economics*, påstår forfatterne at vi trenger “transdisciplinary solution building,” (tverrfaglig problemløsning) karakterisert av en tilnærming til emnene med myke, elastiske og porøse grenser disiplinene imellom. Religiøse mennesker kan støtte denne prosessen og vi kan danne teologier og pedagogikker og metodikker som kroppsliggjør disse økonomiene, åndelig og materielt sammen.

Det er helt sikkert nødvendig å motivere religiøse folk fra alle kanter og religiøse samfunn til å delta i disse forandringene, og det er også nødvendig å søke brede koalisjoner med alle slags folk i samfunnet. I de fleste tilfeller kan vi ikke stole på at regjeringer tar de nødvendige grep. I noen land ser vi istedet at regjeringene har blitt tatt over av finansindustrien eller andre bedriftsinteresser, selv etter finansskandalen i 2008. Mange folk som ønsker å leve annerledes føler seg fanget av at de må tjene penger for å betale regninger og nedbetale gjeld, etc. Hva ville det bety å forestille seg på nytt å ta på alvor tilgivelse av vår gjeld og snakke om tilgivelse ikke som noe som legitimerer sløsende administrering, men initierer en håpefull mulighet for befrielse fra trangheten av et økonomisk arbeidssystem som fengsler oss og ødelegger skalpelsen. Dette måtte inkludere forsoning på et fundamentalt nivå, en dyp forsoning som rette opp og korrigerer skjevheter heller enn bare å gjenta de samme mønstrene om og om igjen. Det er snakk om en fullstendig transformasjon av det økonomiske systemet

slik vi kjenner det. Vi må få folk i menighetene med på dette. Dette kan også være en form av misjon for å få mer folk involvert og vise at kirke ikke er bare handler om åndelige ting, men har en helhetlig tilnærming som ser hele mennesket, troen og økonomien. Liturgi - folkets arbeid - går da utover kirkerommet inn i en helhetlig livstilnærming. Forbrukerøkonomien og klimaendringene sammen med begrensede ressursene har lenge vært på en kollisjonsskurs, og de kommer til å kræsje i løpet av vår livstid. Hva slags marked kan vi generere som går utover fokuset på stadig økende konsum.

Teologisk Reorientering mot den Guddommelige Økonomien

Klimaforandring angår alle på denne kloden. Det vil bli større press etter mer olje og vann, mer krig, flere flyktninger fra steder hvor vannet tørker ut, og enda flere mennesker med forskjellige religioner og kulturer kommer i kontakt med hverandre. Norge er nok kanskje blant vinnerne når det gjelder klimaforandring, og det kan nok gjøre det vanskeligere å snu landet i retning av bærekraft. Dette er farlig og kamper her oppe rundt oljeutvinning og oljebruk vil sansynligvis blir hardere, og det vil ofte bli landet mot folket. Og det er jo den økologiske økonomiens misjon å sammenveve dette, slik at land, hav og folk ikke er i strid med hverandre. For da blir det ingen vinnere.

Håpet er tilknyttet til soteriologien, til historien om det som forandrer verden. Dette håpet kan ikke være fokusert på eller avhengig av en verdens messianske teknologi, ledelse, eller teori, forretningsvirksomhet eller lignende. Den må forholde seg uavhengig av mange ting og være mer av et prinsipp, slik Ernst Bloch formulerte det. Et prinsipielt håp, om du vil. Jeg har møtt mange aktivister som har blitt utbrent av arbeidet med å prøve å få til sosiale forandringer. Dette illustrerer, tenker jeg, at folk som jobber med å få til endring trenger støtte fra en religiøs eller spirituell side. De trenger noe som minner oss om at det er noe som er større enn oss selv, større enn midlertidige politiske mål. Som teolog ville jeg si at vi trenger teologier som går dypt i tradisjonen og forankrer vårt håp i det profetiske, og som har en praksis som oppmuntrer og utfor-

drer, men også viser grensene så vi ikke blir utbrent hvis håpet er for urealistisk.

Håpet, sier Martin Luther, kommer fra lengselen etter en ting en elsker - *fit ex amatae rei desiderio* (WA 56;374,8). Hva er det vi elsker eller venter på? Det er denne lengselen vi skal grunne over her i sammenhengen mellom teologi og økonomi. Luthers syn på håp henger sammen med hans eschatologi. Det er fra eskatologiens perspektiv at det å leve i troen gir håp og styrke til å komme til rette med nåtidens problemer. Det er fra dette perspektivet at vi ser at vi er *peccator in re, iustus in spe* - synder i realiteten og rettferdiggjort i håpet - og at frelse trengs både for mennesket og kosmoset. Moltmann har reinterpretert *in spe* i sin teologi av håp.

Det er mange ting som beveger oss nær fortvilelsen. Men fortvilelse lammer, gjør oss kyniske, og ofte er en mulighet bare for de privilegerte. Andre har ofte ikke luksusen å stanse arbeidet for overlevelse og forandring. Noen sier, *dum spiro, spero*. Så lenge jeg lever, håper jeg. Den som har håp kan agere. Hvis vi greier å fremme rettferdighet for dem som lider mest av volden som økonomien og klimaforandringene forårsaker, skinner Guds fremtid i deres liv, sier Moltmann. Kristen tro er født av tragedie, foreslår Reinhold Niebuhr, men vi har håp om noe på den andre siden av graven, et kretsløp av nye begynnelse.

I sin *Ethik der Hoffnung* - håpets etikk - sier Moltmann at hvis en etikk er predeterminert av det dominerende verdenssyn kan den ikke være innovativ. Han tilstår at han vet hva han håper på men ikke spesifikt hva som måtte gjøres for å “transform the present economic conditions of our lives,” men han vet at alternativene som trengs må være mer radikale enn vi tør tenke. Det er mange teologer og kristne etikere som er enig om dette. Men for å kunne kaste oss inn i disse forandringene trenger vi styrke, trenger vi håp.

“Hope just means another world might be possible, not promised, not guaranteed. Hope calls for action; action is impossible without her.” Og så trenger vi glede. Gleden “doesn’t betray but sustains activism.” Hvis religion og spiritualitet er former av engasjement for livet, kan dette fremkalle et gledesfylt engasjement i elementene. Det er den gleden som er dypere enn

bare en 'feel-good' følelse, det er gleden over å være involvert i å gjenforene folk og kosmos, Gud og verden, og håpet som motiverer oss er større enn et realistisk syn på hva vi tenker vi kan få til. Vår visjon som troende går ut over det politiske og menneskelige mulige.

Det er viktig å bruke en *diskurs av mulighet, imaginasjon og håp*, og bevege seg vekk fra fokuset på utmattelse og fortvilelse. Det er viktig å operere både med en systematisk analyse av problemene, men også ta med det som fungerer bra. Om vi bare nevner problemene mister vi håpet. Det er viktig å kultivere håp med en pedagogikk av håp. En slik pedagogikk hjelper oss med å komme til rette med følelser av sorg og tap og gjenoppretter sansen av samvær og felleskap. "The greatest hope is to keep walking, doing justice, and loving with kindness." Det største håpet er å fortsette å gå, handle rettferdig og elske med omsorg.

Det etterlyses altså en helhetlig teologi som viser til handlingsrom. På lik linje med en slik teologi og økologisk økonomi foreslår Hardt og Negri et politisk prosjekt som er basert på felles eiendom (Commons) som "cuts diagonally across these false alternatives - neither private nor public, neither capitalist nor socialist," og, ville jeg tilføye, hverken er sekulær eller hellig, for alt må tenkes sammen her. Hardt og Negri kan bare tenke seg en ting som kan motivere mer enn 'kirken' og føre sammen alle de som trengs i denne felles arbeidet, og det er kjærlighet.

Love provides another path for investigating the power and productivity of the common. Love is a means to escape the solitude of individualism but not, as contemporary ideology tells us, only to arrive at a political concept of love [...] Love needs force to conquer the ruling powers and dismantle their corrupt institutions before it can create a new world of common wealth.

På grunn av dette er det viktig å danne en "biopolitical reason"

not to recompose the lost totalities but to translate them into the fabric of a common experience and through practice to constitute from them a new form of life.

Vi trenger å drøfte med våre felleskap som stiller oss til ansvar [communities of accountability] i forhold til rettferdige visjoner når det gjelder samliv og felles eierskap [commonwealth] og gi en troverdig redegjørelse av hvor vi er i historien og hvor vår visjon og vårt håp er: Vi må gå utover informasjon og klagesanger, mot en forandring som er full av glede og håp, som gjør det ettertrasket å gjenopprette kontakten til naboer, nabolag og leve annerledes på land og hav.

Vi trenger bærekraftige, elementære 'cradle to cradle' tilnærminger og 'cradle to cradle' teologier (et kriterium av en teologi av håp), teologier som gjenoppstår, fra vugge til vugge, med mange små gester av håp!

Litteratur

Armour, Ellen. "Toward An Elemental Theology: A Constructive Theology." In *Theology That Matters: Ecology, Economy, and God*, edited by Darby Kathleen Ray, 42–57. Minneapolis: Fortress Press, 2006.

Beutel, Albrecht, ed. *Luther Handbuch*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005.

Braungart, Michael, and William McDonough. *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*. New York: North Point Press, 2002.

Cajete, Gregory. *Native Science: Natural Laws of Interdependence*. Santa Fe: Clear Light, 2000.

Costanza, Robert, et al. *An Introduction to Ecological Economics*. Boca Raton, FL: St. Lucie Press, 1997.

Giroux, Henry A. *Pedagogy and the Politics of Hope: Theory, Culture, and Schooling*. Oxford: Westview Press, 1997.

Grau, Marion. *Of Divine Economy: Refinancing Redemption*. London/New York: T&T Clark/Continuum, 2004.

Hardt, Michael, and Antonio Negri. *Commonwealth*. New York: Belknap, 2011.

hooks, bell. *Teaching Community: A Pedagogy of Hope*. New York: Routledge, 2003.

Kirwan, Michael. *Political Theology: An Introduction*. Minneapolis: Fortress Press, 2009.

Mann, Charles. *1491: New Revelations of the Americas Before Columbus*. New York: Vintage, 2006.

Moltmann, Jürgen. *Ethics of Hope*. Minneapolis: Fortress, 2012.

———. *Theologie der Hoffnung*. München: Chr. Kaiser, 1964.

Niebuhr, Reinhold. *Beyond Tragedy*. New York: Charles Scribner's Sons, 1937.

Smith, Linda Tuhiwai. *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books, 1999.

Sobrinho, Jon. *Where is God? Earthquake, Terrorism, Barbarity, And Hope*. Maryknoll: Orbis, 2004.

Solnit, Rebecca. *Hope in the Dark: Untold Histories, Wild Possibilities*. New York: Nation Books, 2004.

Suzuki, David. *The Sacred Balance: Rediscovering Our Place in Nature*. Vancouver, Canada: Greystone Books, 1997.

Tekstgjennomganger

Å bli båret i tro

5. søndag i åpenbaringstiden – Søndag 5. februar 2017

Lesetekster:

1 Mos 15,1–6 Herren regnet ham som rettferdig

Rom 4,1–8 Abrahams tro

Evangelietekst:

Mark 2,1–12 Jesus og den lamme mannen

Lesetekst, prekantekst og Luther-jubileum

Refrengene i de tre tekstene er «tro». I GT-teksten møter vi Abram som har gitt opp håpet om å få arvinger. Herren viser Abram stjernehimmelen; «Se opp mot himmelen og tell stjernene, om du kan telle dem!» Og han sa: «Så tallrik skal ætten din bli.» *Abram trodde Herren, og det ble regnet ham til rettferdighet.* (1. Mos. 15, 5-6).

NT-teksten fra Romerbrevet siterer denne teksten, og konkluderer med at «*Den som har gjerninger å vise til, får lønn etter fortjeneste, ikke av nåde. Men den som ikke har det, men som tror på ham som rettferdiggjør den ugudelige, blir regnet som rettferdig fordi han tror.*» (Romerne 4, 4-5). Disse versene gir gode muligheter for å trekke fram Luther og 500-års-jubileet, og det kan være verdt å ta en titt i Luthers fortale til Romerbrevet. Der understreker Luther at Abraham ble regnet som rettferdig for Gud *før* Gud innførte omskjæringen som paktstegn. Luther gjør et poeng av at dersom omskjæringen ikke bidro til Abrahams rettferdighet er det heller ingen andre gjerninger som kan gjøre det. Men bare troen alene.

«Hvem andre kan tilgi synder enn én – det er Gud?»

Fortellingen om den lamme mannen finner vi hos de tre synoptikerne. Hos Matteus blir den lamme bare båret fram for Jesus, mens både Markus og Lukas har med at dette skjer i et overfylt hus, og at båren blir firt ned fra taket. Alle tre har med at Jesus ser troa til de som bærer, at han tilgir mannen syndene, de skriftlærde blir sinte, og Jesus helbreder mannen.

Hos Markus kommer fortellingen om den lamme mannen allerede i kapittel to. Og her oppstår evangeliets første åpne konfrontasjon mellom Jesus og hans opponenter. I Markus-evangeliet består opponentene av ulike grupper; skriftlærde, fariseere, herodianere, saddukeere, overprester, eldste. I vår tekst er det skriftlærde som er til stede. Stephen H. Smith, som har gjort en narrativ-kritisk lesning av Markus-evangeliet, betegner Jesu opponenter som «flate» karakterer i fortellingen. De «flate» karakterene kjennetegnes som forutsigbare i sine handlinger og væremåter. Bortsett fra den skriftlærde vi møter i 12, 28-34 har Jesu opponenter i Markus-evangeliet en gjennomgående negativ og konspiratorisk innstilling til Jesus. Men å være en «flat» karakter betyr ikke at man ikke kan bidra til å formidle hvem Jesus er, slik Markus-evangeliet mener at Jesus er.

Og det er nettopp det som skjer når de skriftlærde tenker: «Hvem andre kan tilgi synder enn én – det er Gud?» Slik setter opponentene fokus på hovedmålet for hele Markus-evangeliet; å formidle at Jesus Kristus er Guds sønn. Dette målet er formidlet i evangeliets første linje: «Her begynner evangeliet om Jesus Kristus, Guds sønn». Og klimaks blir nådd i det Jesus dør og offiseren som står ved korset utbryter; «Sannelig, denne mannen var Guds Sønn!» (15,39).

«Da Jesus så deres tro»

Det er usikkert om Markus-evangeliet mener at Jesus så troen til de fire som bar, eller om han så både bærernes og den lammes tro. Dette kan åpne for litt ulike måter å forstå teksten på. Det som uansett teksten legger opp til, er at troen og tilgivelse av syndene har noe med hverandre å gjøre. *Da Jesus så deres tro, sa han til den lamme: «Sønn, syndene dine er tilgitt.»* (2, 5) De fire bærerne viser stort pågangsmot. De lar seg ikke stoppe

av at det er fullt i huset der Jesus er. Det kan virke voldsomt for oss som bor i Norge når vi leser at mennene brøt opp taket. Antakeligvis var dette en enkel operasjon siden det mest sannsynlig handlet om å fjerne noen lag med jord, leire og greiner. Og det var ganske enkelt å reparere etterpå. Men likevel gjør pågangsmotet deres inntrykk på oss som leser. Senere i Markus-evangeliet finner vi den samme type pågangsmot hos andre som søker Jesus: Kvinnen med blødninger som rørte ved Jesu kappe (5, 27-29), Kvinnen fra Fønikia som argumenterte med Jesus etter at han sammenlignet henne med en hund (7, 27-28), faren til en besatt gutt som ikke ga seg selv om disiplene ikke kunne hjelpe (9, 17-18) og blinde Bartimeus som bare ropte enda høyere da folk ba ham roe seg (10, 47-18). Jesus lar seg bevege av mennesker som ikke gir seg.

Jesus tilgir syndene til den lamme, før han gjør ham frisk. I fortellingen er dette et poeng når de skriftlærde, gjennom fortellerens allvitenhet, avslører hva de tenker om syndstilgivelsen *før* de ser helbredelsen.

Det er vanskelig å komme unna spørsmålet om Jesus her setter opp en sammenheng mellom synd og sykdom. Måtte den lamme mannen få tilgivelse for sine synder før han kunne bli helbredet? I Johannes 9, 1-3 spør disiplene Jesus om hvem som har syndet siden en mann er født blind; er det han eller hans foreldres synd som er årsaken? Jesus svarer: «Verken han eller hans foreldre har syndet. Men nå kan Guds gjerninger bli åpenbart på ham.» Disiplenes spørsmål indikerer at sammenhengen mellom synd og sykdom/handikap var en vanlig tenkemåte. Men Jesu svar avviser denne måten å forstå sykdom/handikap på. I vår fortelling kan det se ut som at Jesu tilgivelse av den lammes synder handler om at Jesus presenterer seg som Guds sønn, for tilgivelse av syndene hører Gud til. Dessuten ser vi at andre steder i Markus når Jesus helbreder følges det ikke av syndstilgivelse.

Til prekenen

Hvem er du i denne fortellingen? Som 18-åring var jeg på Bibel og Lederkurs, og møtte for første gang denne metoden som finnes i mange varianter; å leve seg inn i en bibeltekst. Vi leste en av Jesus-fortellingene, og stille, i vårt indre, skulle vi

observere scenen. Hvem er med? Hvordan beveger de ulike aktørene seg, hvordan ser de ut – de som har replikker og de som er taust til stede? Hva skjer? Hvem gjør hva? Og så skulle vi i stillhet se etter; hvem er du i denne fortellingen? Jeg fikk meg en real overraskelse da jeg plutselig så meg selv stå midt i fariseergjengen; selvrettferdig, kritisierende, dømmende. Så – hvem er *du* i denne fortellingen? De som hører prekenen din – hvem er de i denne fortellingen? Den lamme som bæres, en av de fire som bærer, en av tilskuerne som har klart å komme seg inn i det smekkkfulle huset, en skriftlærd, eller Jesus? De fleste av oss kan passe inn i flere roller. Av og til en som bærer andre i tro, av og til nesten som Jesus – i det minste når man våger å gå på hans autoritet og tale om Guds tilgivelse av synder, av og til blant kritikerne som helst vil avsløre det som skjer, og av og til mannen på båren, hjelpeløs. Og, underlig nok, er det kanskje der på båren at vi blir hele mennesker; når vi våger å stole på andres tro og omsorg, når vi våger å møte Jesus i alle vår utilstrekkelighet, når vi hører ordene hans; «sønn, datter, syndene dine er tilgitt».

Til gudstjenesten

Det må være en drøm å få feire denne gudstjenesten med dåp. Sammenhengen mellom dåpsbarnet og den lamme mannen som bæres er en preken i seg selv. Og selv om det ikke er dåp i gudstjenesten, utelukker det ikke at man kan ta med en dåps-salme.

Salmeforslag

Her er salmeforslag, til dels preget av bære-motiv;

Dåp: 582 – Milde Jesus (vers 1: *selv du ble til Herrens tempel engang båret av din mor*)

586 – Fylt av glede (vers 1 *med et nyfødt barn i våre hender. Vers 2 legger vi vårt barn i dine hender*)

Nattverd: 615 – Vi bærer mange med oss

738 – Noen må våke i verdens natt (vers 2: *noen må bære en annens nød*)

631 – Det er makt i de foldede hender (vers 2: *du som ber for ditt barn, dine kjære*)

524 – Kom, la oss kjærlig vandre (vers 2: *de sterkere de svake*)

skal hjelpe trofast frem)

99 – Jesus från Nasaret går här fram

106 – Alt har du gitt oss, Herre, livet er i din hånd

Silje Kvile Andresen

Sokneprest, Holmlia

sa524@kirken.no

Guds ord og Guds rikes hemmeligheter

Såmannssøndag – 12. februar 2017

Lesetekster:

I Jes 55,8–13 Ordet vender ikke tomt tilbake

Hebr 4,12–13 Guds ord er levende

Evangelietekst:

Luk 8,4–15 Såmannen og jordsmonnet

I skrivende stund er juledagens tekster svært present hos meg, og gir dermed en klangbunn til såmannssøndagens tekster. Salmevalget kan være med på hente fram noe av denne klangbunnen, om man ønsker det, når vi nå møter Guds ord i lignelsens form hos Lukas (og de andre synoptikerne). Mange menigheter markerer denne søndagen som Bibeldagen, og det kan gi en viss føring på tolkning og fokus. Det finnes også andre muligheter i en slik dag.

Innenforskap eller utenforskap

Kanskje er det flere enn meg som i rammen av velmenende kristent ungdomsarbeid har blitt utsatt for forkynning der en har fått rikelige muligheter til å kategorisere seg selv og ens venner i forhold til grad av lydhørhet i forhold til Guds Ord, gjerne da tolket som Guds bud. Jeg tror det er lite oppbyggen- de å bruke teksten til å kategorisere mennesker i forhold til graden av å være lydhøre, rett troende eller retthandlende.

Dersom en velger å fokusere på dette er det en anledning

til å ta opp temaet innenforskap og utenforskap i menighet, kirke og samfunn.

Bilder som åpner eller lukker?

Både i antikken og i jødisk litteratur var såkornet kjent som bilde på ordet (Bovon 1989: 407-408). De første tilhørerne ville derfor med engang forstå selve lignelsen. Her møter vi første utfordring. De mange som har hørt denne lignelsen før vil gjenkjenner såkornet som ordet, men vi kan fort preke til folk som slett ikke kjenner lignelsen. Uansett er det et relevant spørsmål om bildebruken oppleves den som aktuell og relevant? Jeg må innrømme at jeg strever litt når jordbruksmetaforene er så tydelige som i denne lignelsen. Fra min prestetid på bygda, husker jeg at jeg opplevde det som velkomment, selv om mange der heller ikke var jordbrukere, så var det noe med nærheten. Nå tar jeg meg i å gruble mer på hvordan slike bilder oppleves for alle oss som kun har mulighet til å plante i vinduskarmen i ei blokk i Groruddalen, muligens med tilgang til en veranda om en er heldig? Riktignok har alle i landet vårt rikelig tilgang til skog og mark, mange til åker og eng, men jeg lurer likevel litt på om bildebruken oppleves umiddelbart som aktuell og relevant, eller motsatt? Gjør det inngangen noe tyngre, i det vi kanskje må vi helt ned til v. 11 for å oppleve relevansen? Der Guds ord nevnes eksplisitt? Samtidig er det kanskje her det hele kan lukkes for tilhøreren, i det tolkningen presenteres.

Guds ord og Guds rikes hemmeligheter

Lignelsen selv er trolig eldre enn forklaringen. Overraskelsens kraft forsvinner i det den legges ut og forklares. (Bovon 1989: 405-406) Mellom disse to delene bringes Guds rike og dets hemmeligheter inn som tema i v. 10. For meg er dette et godt sted å stoppe opp, og en god inngang til hele. Nettopp fordi den første delen (selve lignelsen) framstår så teknisk og beskrivende av en handling jeg ikke opplever så veldig relevant i mitt hverdagsliv, og fordi del to framstår som litt lukket, med sine klare svar på det hele.

Ordbruk og språkbruk er et stadig aktuelt tema, og er kanskje det som egner seg best som et innsteg som gir gjenklang.

Ordets makt til å løfte opp eller bryte ned angår de fleste, enten vi møter dem i kommentarfelt på sosiale medier eller de ropes i skolegården, eller i en dør på bussen. Som kjærlighetserklæring eller hatytring. Eller hva med det som ikke ofres ord på i det hele tatt?

Guds Ord er uansett annerledes. Guds Ord overser ikke. Det er mektig, ja, og kraften i det ligger avslører Guds rikes dype hemmeligheter. Det som kan se så svakt ut har slik en sprengkraft i seg. Styrken i det svake aktualiseres i såkornet som bilde. Gudsbildetematikken er dermed presentert som en mulighet å preke over. Dessuten, Guds Ord strøs så raust og sløsende ut av denne såmannen som handler mot all erfaring og viten ved å ta sjansen på å la det lande i «feil» jordsmonn. Vår Gud tar overraskende sjanser, og ser muligheter der de andre ikke ser dem.

Også Guds rikes dype hemmelighet om hvem Jesus var åpenbartes litt etter litt, og åpenbares stadig inn i vår verden. At han selv brakte det til oss inn i verden som en Guds inngripen er det store frigjørende evangeliet også denne søndagen.

Guds verk, ikke vårt

Dette er en god anledningen til å preke over det det frigjørende ved Guds ord, og hva vil det si å ta Guds ord inn i hjertet sitt? Er det kanskje nettopp det som gjør et hjerte «fint og godt» (jmf. v. 15). Da har vi alle potensialet i oss. Det er alltid mange som sitter og lurert på om troen deres er god nok og om hjertet er godt nok, og det er en tung bør å måtte prestere et «fint og godt hjerte». Det er alltid en viktig oppgave for predikanten å trygge de sårede og urolige hjerter, tenker jeg, og være med på å ta bort denne byrden. Kanskje er det her noen vil velge å snakke om nåde?

Man kan ikke se på utsiden hvilken kraft som ligger i et såkorn, men det vil vise seg. I lignelsen blir det konkrete tallet på grøden et bilde på Guds virke og storhet. Handlingen i seg selv blir ikke det avgjørende, men kraften i kornet, kraften i Ordet. Med det som fokus er det mulig å unngå at denne lignelsen bidrar til ytterligere prestasjonsjag.

Leseteksten i Jes 55, 8-13 bygger opp under en slik frigjørende lesning. Her er Guds skaperord det som beveger det hele.

Denne teksten avslutter delen av Jesajaboka som handler om å trøste folket. Kanskje trenger en og annen av oss stadig en slik trøst og håp for sin egen tro. Vi kan ingenting om ikke vi legger det i Guds hender. Guds ord er gitt, og vi må ikke prestere noe for å ta imot det.

Salmeforslag:

108 Vår Gud han er så fast ei borg
576 Som spede barnet drikk si mjølk
339Skriv deg Jesus på mitt hjerte
104 I et skur i Betlehem
538 Vi kommer til din kirke, Gud

Litteratur:

Francois Bovon: «*Das evangelium nach Lukas (Lk 1,1-9,50)*». (Evan-
gelisch-katholischer kommentar zum neuen testament III/1).
Zürich 1989.

Klara Vogl
Sokneprest, Ellingsrud og Furuset menighet
KV747@kirken.no

Forklaringen fra fjellet

Kristi forklarelsesdag 19. februar 2017

Lesetekster:

5. Mos 18, 15-18 - En profet som deg

Åpenbaringen 1, 9-18 - Menneskesønnen åpenbarer seg

Evangelietekst:

Matteus 17, 1-9 - Disiplene får se Jesu herlighet

Kristi forklarelsesdag. Et navn og en dag som trenger forklaring? Eller mulighet til å få fram ordspillet i det verbet/handlingen vi driver mye med: For-klare. Gjøre lyst. Ha spot på. Gjøre tydelig. Få bort diffus-het. Når vi trenger andre briller og riktig linse-innstilling på kikkert og kamera. Å gå opp et lys for. Behovet for klar tale, klar ledelse. Men en forklaring som ikke alltid går opp - vi ser fortsatt i speil, og stykkevis...

Overskriften er «Disiplene får se Jesu herlighet». Det blir et overbevisende øyeblikk. Med momenter som profeter (og dermed pålitelighet) proklamasjon og perspektiv.

Profeter

Dagens tre lesetekster har tre i rekken. Med sterke teofanier; åpenbaringsskildringer, hvordan guddommen møter mennesket. I Mose-teksten ligger den der bak: Erfaringen av at møtet med Gud var så sterkt at de ikke kan klare det. Men løftet om en ny profet som skal vise dem vei. «Ham skal dere høre på». I Åpenbarings-bokens åpning er det møtet med «en lik en menneskesønn» som bekrefter oppdraget og autoriteten til det som nå skal formidles. «Frykt ikke! Jeg er den første og den

siste og den levende.» Alfa og Omega. Den kan være god å bruke for de som frykter endetiden. At Han som har det første og siste ordet, og alltid er der, også med dødsrike-nøklene - han er den samme som den som forkynnes i evangeliene. Jesus fra Nasaret. Den korsfestede og oppstandne. Frykt ikke!

I dagens evangelietekst, i forklaringen på fjellet, er de der også. De to forutgående som skal bekrefte Jesu autoritet. Moses, Elia. Og de tre nærmeste disipler som får se det. I dag ville det kanskje blitt en selfie, forresten. Det er jo viktig å bli sett sammen med de rette folka.

Proklamasjon

Beretningene har det som forventes i teofanier: Sterkt lysende ansikt. Sky. Røst fra skyen. De som er der, faller til jorden. Men så blir de berørt – bokstavelig, tatt på. «Jesus gikk bort og rørte ved dem og sa..» Frykt-ikke-tilsagnet og oppdraget gis: Vi skal videre herfra. Jeg er med.

Påbudet fra Jesus mens de går ned fra dette fjellet, gir klare instruksjoner til forklaringen og oppdraget: Dette skal ikke fortelles om før det kan forstås sammen med erfaringen av Jesu lidelse, død - og oppstandelsen fra det. «Messias-hemmeligheten».

Røsten fra skyen i evangeliene om Jesus, høres flere ganger: «Dette er min Sønn, den elskede. I ham har jeg min glede.» Det lød ved Jesu dåp (Matt 3,17). «Hør ham!» legges det til på forklaringsfjell. I englebudskapet til gjeterne på Betlehemsmarken (Luk 2,14) er det forøvrig mennesker som «Gud har glede i». Et utsagn som får fortsette, når vi døper – og kanskje løfter barnet fram for fellesskapet og sier «Dette er Guds barn... som Gud og vi har glede i».

Perspektiv

Denne søndagen er vinterferie-start flere steder. Mange drar til fjells. Til skogs. Eller til sofaen. Til kafeen. Til gallerier og bibliotek. Det er godt å komme unna en stund. Ut av det hektiske. Inn i roen. Det kan gi gode tros-erfaringer også.

Det er noe med å komme opp på fjellet (eller opp i Ekeberg-svingen for den saks skyld). Bli slått av utsikten. Få se verden i nytt perspektiv. Med et annet overblikk. Hvordan steder

og veier henger sammen. Hvordan slike perspektiv-forskyvninger og time-out-ut-og-innblikk kan gjøre en forskjell i overført betydning også.

Fjellet har jo betydning i Evangeliet og Bibelens gudsbilder ellers også (og andre religions- og livsvisdoms-formidlinger). Fristelsens fjell (Matt 4). Huset bygd på fjell. Grunnfjellet. Klippen. Jesus som går opp på fjellet og ut i ødemarken. Tar med seg sine for å gi dem påfyll. Viktige ord blir formidlet med utsikt. Bergprekenen. Og det var på fjellet i Galilea Den oppstandne hadde sagt han skulle møte dem (Matt 28). Med proklamasjonen, oppdraget og løftet: «Gå ut i all verden. Døp og lær dem. Og se, jeg er med dere alle dager.»

De føres opp, og de føres ned – fra fjellet, til folket

Og så føres de altså ned igjen fra fjellet. «Da de løftet blikket, så de ingen andre enn ham, bare Jesus». Han tar dem med ned igjen. Tilbake til slettene, landsbyene, hus, dyr og folk. Tilbake og videre på den veien som var – og er – Menneskesønnens vei: Der mennesket er.

God forklarelses-helg!

Mulig salmeseddel:

Til oppstart 201/101, til dåp 65, etter preika 100, 737 før nattverd, 102 til utgang. Andre forslag: 246, 104. 95-106. 222, 727, 733.

Ingunn Rinde

Sogneprest i Vålerenga, Oslo

ir697@kirken.no

Kjærlighetens vei

Fastelavnssøndag 26.februar 2017

Lesetekster:

Høys 8.6-7 - Kjærligheten er sterk som døden
Joh 17.20-26 - Så kjærligheten kan være i dem

Prekentekest:

1.Kor 13.1-7 - Kjærlighetens vei

Tekstene til denne februarsøndagen setter meg i bryllupsmodus. Både teksten fra Høysangen, om et forseglet hjerte og en stemplet arm, og teksten fra 1.Kor om kjærlighetens vei, leses ofte i de vigslene jeg forretter. Jeg pleier å be brudeparet om å velge tekster selv, etter at jeg har lest et knippe tekster høyt for dem i vigselssamtalen. Det er også blitt vanlig at brudeparet spør noen i familien eller vennekretsen om å lese tekstene, og jeg oppmuntrer dem til det. Å snakke om tekstlesningen i vigselssamtalen, gjør noe med samtalens fokus på innhold i forhold til form, og tilfører ofte samtalen et rom for refleksjon rundt hva kjærligheten betyr for dem og hvordan de ønsker å ta vare på det gode i kjærligheten dem imellom. Ofte er det nettopp disse to tekstene som blir valgt, og med tekstlesere fra brudeparets nærmeste, blir tekstlesningen fylt med gode ønsker for ekteskapet og livet.

Til denne fastelavnssøndagen, hører dessuten også evangelieteksten fra Jesu yppersteprestlige bønn, hvor han framhever hvordan det er Guds kjærlighet som er drivkraften for hele Jesu gjerning, og hvordan han ber om at denne kjærligheten

alltid må være i dem.

Men i år er det altså teksten fra 1.Korintierbrev det skal prekes over. 1.Kor 13 kalles gjerne «Kjærlighetens høysang». Kapitlet er delt inn i 3 deler, med en avsluttende oppsummering. Del 1 lister opp store nådegaver og egenskaper, som talekunst, kunnskap, tro og altruisme, men konkluderer med at ikke noe av dette er noe verdt uten at det er kjærlighet som ligger til grunn. Del 2 beskriver kjærlighetens verb, hva kjærligheten gjør og ikke gjør. Del 3 tegner håpet om hvordan den fullkomne kjærligheten en gang skal kunne oppleves, og den avsluttende oppsummering rangerer kjærligheten over både troen og håpet.

Teksten til denne søndagen består av del 1 og 2 i kapitlet, altså hvordan de største menneskelige gavene og egenskapene, (all kunnskap og tro nok til å flytte fjell) ikke har noen verdi uten kjærlighet, og beskrivelsen av kjærlighetens verb, hva kjærligheten gjør og ikke gjør.

Paulus sin Høysang til kjærligheten er en vakker poetisk tekst, et smykke av en tekst plassert inn i en noe mer prosaisk rådgivning om bruk av nådegaver i Korint-menigheten og menighetens gudstjenesteliv. Noen har ment at teksten skiller seg så sterkt i form og innhold fra kapitlet foran og etter, at det må være ført inn fra en annen sammenheng. Men tråden er der: Starten av kap 13 henviser til nådegavene, som profetiske gaver og tungetale, og i kap 14 formaner Paulus menigheten til å «jage etter kjærligheten» også innenfor det rommet som nådegavene har i menigheten.

Hva vet vi om Korint?

Korint er en gresk by på den smale landbroen som forener halvøya Peloponnes med resten av det greske fastland. Vest for landbroen ligger Korintbukta, i øst ligger Saroniabukta. Korint ligger 78 km sørvest for Athen. Landbroen som i antikken ble passert ved å dra skipene over på sleder, er nå skåret over av en kanal. Byen har 36 000 innbyggere.¹ Går vi tilbake til Paulus sin tid, var Korint en storby, et trafikknutepunkt mellom øst og vest, med en befolkning fra hele det østlige Middelhavsområdet, noe som både medførte utstrakt synkretisme og gav byen et anstrengt moralsk rykte.

Paulus kom til Korint ca år 50, og startet forkynnelsen av evangeliet i synagogen, som han pleide. Kapittel 18 i Apostlenes gjerninger forteller om starten på misjoneringen i byen. Etter hvert ble det etablert en kristen menighet, med både tidligere jøder, proselytter og hedninger fra alle samfunnsskikt.²

Apostlenes gjerninger forteller at etter at Paulus hadde forlatt Korint, fikk Apollos kontakt med flere fra menigheten der, og valgte å reise til Korint.³ Brevet ble antakelig skrevet noen få år etter at Paulus dro fra byen, kanskje år 55 eller 56.⁴

Første Korintierbrev bærer preg av å være skrevet til en menighet med utfordringer. En ung kristen menighet er omgitt av hedenskap, andre religioner og verdslighet, og trenger veiledning for å holde fast på kristne verdier. Paulus advarer mot splittelse, mot å stole på menneskers visdom i stedet for Guds og går i rette med både blodskam og rettssaker mellom kristne og andre utslag av livsførsel som ikke er i tråd med en kristen moral. Til denne menigheten med alle disse utfordringene, er det Paulus skriver om kjærlighetens vei!

Hva slags kjærlighet – agape - handler teksten om? Noen mener den handler om Guds kjærlighet til oss, fordi det bare er Gud som kan elske så uforbeholdent. Andre vil vektlegge at teksten setter opp et ideal for all kjærlighet, også vår, fordi vår kjærlighet er et svar på Guds kjærlighet til oss.⁵ (Jfr 1.Kor 8.3.) Viktigst er det at midt i alle formaningene velger Paulus å løfte fram kjærligheten som det som kan forandre alt: Livsførsel, prioriteringer og fellesskap. Kanskje handler teksten både om Guds kjærlighet, virkeliggjort i Kristus, og vår kjærlighet, selv om den siste aldri kan bli mer enn en avglans eller et ekko av Guds.

Spørsmål

I tråd med hva jeg har lært gjennom homiletikkprosjektet «Hellige ord i vanlige liv»⁶ vil jeg begynne prekenforberedelsen med å stille spørsmål til teksten, noen motspørsmål der jeg kjenner at teksten utfordrer meg eller provoserer meg.

For det første: Kan vi virkelig si at motivet bak handlingene viktigere enn handlingene selv? Betyr det f.eks. at hvis jeg kommer til å redde et annet menneskes liv ved å ofre meg selv, men denne handlingen ikke skjer med grunnlag i en uforbe-

holden kjærlighet, så har denne handlingen ingen verdi? Hvis jeg gir mye av det jeg eier i fasteaksjonen eller andre innsamlinger for å mette fattige mennesker, har det bare verdi hvis grunnlaget for handlingen er en uforbeholden kjærlighet? Vi beveger oss i feltet grunnlagsetikk vs. pliktetikk, som det ikke er rom for å drøfte her. Jeg tror likevel at dette er tanker som ikke bare jeg, men også menigheten får, når de store ordene leses, og at vi bør ta en liten refleksjon rundt det selv.

For det andre: Stemmer det virkelig at kjærligheten utholder alt? Eller tåler alt? Og skal den gjøre det? I samtaler med mennesker har jeg hørt mange fortellinger om kjærlighet som har utholdt alt for mye, som skulle satt ned foten for krenkelser og misunnelser, men som har tidd og tålt. Er det et kristent ideal? Mennesker i våre menigheter tror og mener det, men jeg synes vi har lært, blant annet av Kirkens Ressurssenter, at kjærligheten ikke skal utholde og tåle alt, selv ikke for fromme kristne. Hvordan snakker vi om dette på en måte som både framhever at kjærligheten ikke krenker, at man ikke skal la seg krenke samtidig som kjærligheten kan holde ut?

For det tredje: Kjærlighetens lovsang snakker åpenbart om den store kjærligheten. Hva med den lille kjærligheten? Hverdagskjærligheten som bærer mange menneskers liv. Har den ingen verdi lenger?

Kjærlighetens fastetid

Med denne teksten som pretekst, får vi i år begynne fastetiden med å reflektere over kjærlighetens vei – hva som kjennetegner den og hvor avgjørende den er. Hvor ledet kjærlighetens vei Kristus? Hva påførte den ham? Og hva gav den ham? I evangeliens tekster, også leseteksten denne dagen fra Joh 17, kan det synes som om kjærligheten fra Gud, gjennom ham selv, til sine disipler og videre til alle mennesker, var verdt det som den kostet. «Den herligheten du har gitt meg, har jeg gitt dem».

Hvordan er det å være et lite menneske som Kristus elsker så høyt at kjærlighetens hans utholder og tåler alt av meg? Hva sier det om Kristi kjærlighet og hvor plasserer det meg? Hva gir det meg? Hvordan utfordrer det meg? Hvordan kan det gi min fastetid i år en ekstra dimensjon?

Kjærlighetens vei kan, også for et menneske, være smertefull. Mange strever med å få til å leve et kjærlighetens liv i hverdagen slik de egentlig ønsker. Vi som har års erfaring fra gravferdssamtaler og sorggrupper, vet også noe om omkostningene for den store kjærligheten. Jeg tror ikke vi skal se bort fra at det for et menneske i menigheten denne dagen, som har erfart noe av dette, ligger en trøst i å få høre de store ordene og kjenne at de også gir ens eget liv et løft og en smak av himmel.

For kirkegjengeren kan det være lett å tenke at de store ordene om kjærlighet er skrevet på en helt urealistisk bakgrunn. Det kan være godt å få kunnskap om at ordene er skrevet til en menighet og et fellesskap som hadde store utfordringer og som på ingen måte framsto som en idealmenighet. Det er på bakgrunn av helt konkrete og vanskelige livserfaringer og troserfaringer at kjærlighetens lovsang er skrevet. Det kan være en oppmuntring til å se kjærlighetens idealer som flotte og viktige for et hvert menneske som i sitt vanlige og tidvis krevende liv, strever med å ta imot kjærligheten fra Kristus og strekke seg etter den velsignelsen denne kjærligheten kan gi.

Salmeforslag

561 Midt i vår verden

347 Dyraste Jesus

478 Vær sterk, min sjel, i denne tid

576 Som spede barnet drikk si mjølk

664 Kom, du Guds kjærleik, kom

666 Å leva, det er å elska

678 Vi rekker våre hender frem

Fotnoter

- 1 Wikipedia
- 2 Gerhardsen, Birger: «En bok om Nya Testamente» Lund 1973, s.60
- 3 Ap.gj 18.24-19.1
- 4 Gerhardsen, Birger, op cit s 61

- 5 Danbolt, Erling: «Første korintierbrev» Oslo 1969 s 165
- 6 Fylling, Hilde: «Hellige ord i vanlige liv» KUN-årbok 2015. Rapport fra Olavstipendet 2015

Hilde Fylling

Sokneprest i Kjerringøy

hf864@kirken.no

Minner om aske

Askeonsdag – Onsdag 1. mars 2017

Lesetekster:

I Joel 2,12–13 - Vend om for Gud er nådig

1 Pet 3,18–4,2 - Dåpen og det nye livet

Evangelietekst:

Matt 6,1–6.16–18 - Gaver, bønn og faste

Avfall: Asken kjenner vi som livets avfall. Den kommer når det levende treet er hugget, kappet og tørket – for så å brenne og bli til aske. Og når det levende mennesket dør, brennes og blir til aske.

Rensemiddel: Vår selvrensende ovn renser ikke alltid sine glassruter godt. Men aske på avispapir gjør susen.

Ødeleggelse: Hiroshima etter atombomben. Filmene fra min ungdom som skildret «dagen etter» - etter en ny atom-bombe, skutt ut i den kalde krigen. Askeskyene når Twin towers faller.

Naturkatastrofe: Vulkanens aske som satte flyene på bakken. Naturens gjengjeldende kraft mot våre naturødeleggende krefter?

Bot: Aske på kroppen, aske i maten. Askekorset i pannen. Asken er avfall og resultat av ødeleggelse, og dermed et mulig symbol på forgjengelighet. Men så byr den også på renselse, som igjen kan knytte an til endring, eller som vi sier i våre kretser: Omvendelse. Vi kan knytte sammen tanken på forgjengelighet med ønsket om omvendelse. Møtet med forgjengeligheten kan skape omvendelse.

Hvis det er en sammenheng slik: Aske – forgjengelighet –

omvendelse. Til hvilken omvendelse kaller askebildene oss? Jeg ser rundt meg og tenker at det må endringer til. Men jeg sliter med å finne veien dit, og vet ikke om askeonsdag og fasten kan hjelpe meg.

Faste, kropp og ånd

Jeg kommer ikke til rette med komplekset ånd, materie og faste. Jeg stiller meg selv utidige og egentlig helt feil spørsmål: Hva står i sentrum i fasten? Ånden eller kroppen? Jeg selv eller mennesker som lider? Skal jeg be eller avholde meg fra enkelte luksusvarer, kjøtt eller godteri? Eller er det viktigste å legge penger i bøssen? Fasten får meg til å skape urimelige motsetninger: Avkreves det meg et nært arbeid med egen kropp, eller et mer distansert engasjement for mennesker på andre steder? Livet er definitivt sammensatt av ånd og materie. Troen er både materiell og åndelig, gjerninger og håp, liv og død, sjelens rystelser og kroppens krav. Men det har gått en bevegelse i troens liv fra å spise aske i fastetiden til å få tegnet et askeskors på pannen. Det er som om det skjer noe som likevel gir mine utidige spørsmål plass: Har troen beveget seg fra kropp til ånd? Hos oss, nå: Det åndelige tar overhånd når det materielle er på plass? Vi i våre gode, materielle dager søker etter det åndelige som «påfyll»?

Dagens tekster

Joel: Riv hjertet i stykker, ikke klærne! Slik står det i vers 13 i vår nyeste oversettelse. 78-utgaven byr på en mer tolket oversettelse: Riv ikke klærne sund, men la angeren rive i hjertet. Jeg liker å møtes av Joels krav om rystende handling med eget hjerte framfor tradisjonell og forsiktig materiell ødeleggelse av klærne. Jeg vil også heller bes om å rive hjertet i stykker, enn å la angeren rive i det. Jeg vil aldri rive mitt hjerte i stykker, men det sterke bildet utfordrer kraftig.

«Våre vers står midt i Joels kapittel 2 som beskriver Herrens dag. Det kan være verdt en lesning i sin helhet på askeonsdag. Det rører ved minner og forestillinger hos det moderne mennesket som nesten kan få en på tanken til å rive hjertet ut: Minner om krig, og forestillinger om hvordan naturen vil bli ødelagt av oss. Joels oppfordring om å rive våre hjerter i

stykker treffer godt midt i kapittelet. 1900-tallets store kriger og våre dagers mange mindre er minner og opplevelser som i hvert fall kan knuse hjerter. Våre stadige mislykkete forsøk på et ekte grønt skifte for vår og jordens skyld roper på sterke ord og handlinger.

1. Peters brev: Dette er en ganske uleselig tekst, og jeg tror få vil få den med seg når den leses høyt en gang i kirken. Den gir oss riktignok et sjeldent glimt av hva Jesus kanskje gjorde i dødsriket, men det står sammen med en rekke andre påstander og anliggender og er vel uansett ikke så lett å gjøre relevant på askeonsdag. Kanskje gudstjenesten er kort og enkel denne kvelden, og så kan denne teksten legges til side? Anbefales.

Matteus: Gi gaver i det skjulte. Be stille. Fast uten store fakter. Evangelieteksten inviterer bort fra det synlige og over til det skjulte. Gjør det gjerne: Gode gjerninger, åndelige tiltak og kroppslig disiplin. Men ikke la noen merke det.

To spørsmål etter tekstene

Kan vi satse på Gud?

Hos Joel kommer Gud og ordner opp. Herrens dag kommer, folkeslag skjelver, jorden skjelver også, himmelen rister. Folkets faste vender vreden rett vei – mot de andre. Folket velsignes, fienden jages bort.

Får tror vel lenger at faste kan føre til fred. Det som menneskene før har lagt på Gud, legges nå på oss. Våre kriger må vi avslutte selv.

For Guds rolle som kriger er vel virkelig forbi? Jeg kan ikke tro på Gud som velger ett folk framfor andre, heller ikke på at Gud «ordner opp». Jesus har vært her. Guds vei går til menneskene, det som er skapt og lever og gror. Vi kan satse på Gud, men ikke bare på vår side. Gud er med, men ikke bare med oss. Det daglige arbeidet på jorden og i relasjonene lagt på våre skuldre.

Bør engasjement være synlig eller usynlig?

Engasjement skal skape noe. Det må være synlig. Vi kan ikke rope ut det viktige i enerom, i stillhet. Vi må ut på gater og torg. Det vi skal, det vi vil, det som kreves – det må ropes ut. Vi kan gjerne be stille og la være å skryte av gode gjerninger og

vår åndelige disiplin. Men det som må gjøres må høres, sies, settes i gang. Det daglige arbeidet på jorden og i relasjonene er lagt på våre skuldre.

Jesajas uforglemmelige fasteprogram

Det er fint å være 53 år gammel, men noe av det som var fint med å være 21 var dette: Jeg hadde ikke hørt ting før. Første gang jeg holdt en andakt om faste som barne- og ungdomsarbeider fikk jeg Jesajas ord om den rette faste i fanget. Men dette er den faste jeg vil ha: Frigjør fangene, mett de sultne, send ut rettferdighet og frihet til alle kanter. Wow. Det står jo skrevet! Det jeg så gjerne vil at tro skal være, er faktisk et kall. Det står fortsatt skrevet, er fortsatt sant og ikke mulig å glemme. Faste og kropp hører uløselig sammen, om ikke nødvendigvis i form av en personlig avholdenhet. Men likevel kropp: Det er kroppen og livet til det enkelte menneske som hver dag står på spill, det er den levende, pustende, kjempende kroppen som kan få livet i gave. Enhver har ansvar, ingen er uskyldig.

Den rette faste vender blikket bort fra seg selv. Egen faste er det alltid tid til. Den andres liv er nå. Matteus har rett. Bruk tida til annet enn å briske deg med det du gjør for å holde deg selv ved like.

En slags faste akkurat nå: Grønt skifte

Presteforeningen meldte nylig i forbindelse med høringen om ny klimalov:

«Kirkens miljø- og solidaritetsengasjement preges av sammenhengen mellom miljø, forbruk og rettferd. På kirkens nettsider kan man lese: «Klimarettferdighet dreier seg om at vi i den rike delen av verden må endre vårt forbruksmønster og levesett, og samtidig gi mennesker i utviklingsland mulighet til å få et bedre liv.» Norge må bruke sin gode økonomi til å bidra til klimatiltak i utlandet, men samtidig må det også tas tak nasjonalt. Vi står stadig i fare for å eksportere våre egne utfordringer, noe som også bidrar til at vi risikerer å ikke ta problemene alvorlig nok som enkeltmennesker og nasjon. Vi vil i tillegg understreke at et grønt skifte ikke bare vil «gi mennesker i utviklingsland mulighet til å få et bedre liv», slik kirken

understreker på sine nettsidene. Et grønt skifte kan gi nye og positive muligheter også for oss i Norge. De endringene vi må utsette oss for kan være av det gode. Dette er et poeng som kan trenge å framheves tydeligere, både av kirken og andre aktører. Vi kan ikke tro at vi skaper endring ved å gjøre minst mulig, og vi trenger å se mulighetene endringene gir oss, for eksempel ved å finne tilbake til sider ved livet og hverdagen vi er i ferd med å miste. Vår posisjon som rikt land i verden gjør oss ofte mer fokusert på å gi, og mindre opptatt av hva vi selv også kan få ved å gi avkall på noe av det vi har i dag.»

Det var en god kollega som gjorde meg oppmerksom på begrensningen som ligger innbakt i det kirkelige engasjementet slik det beskrives i sitatet over. Han vendte blikket mitt i en annen retning, og viste meg at det er mer. Engasjementet har flere retninger og mere håp i seg enn jeg så ved første øyekast. Hvis det var askeonsdag i dag ville jeg snakka om dette. Håpet i endringen. Lete etter de gode mulighetene i de vanskelige arbeidsoppgavene. Og helt konkret om grønt skifte som rett faste: Veien vekk fra «vårt forbruksmønster og levesett», til noe som er nytt/gammelt og bedre. Jeg ville forsøkt å finne evangeliske ord på det som ofte ser ut som lovens harde krav.

Marit Bunkholt

bunkhol@online.no

Prost i Nordre Aker (fra 1.febr)

Her kommer faste

1. søndag i fastetiden - Søndag 5. mars 2017

Lesetekster:

1 Mos 2,8-9; 3,1-8 - Syndefallet

Jak 1,12-16 - Gud frister ingen

Evangelietekst:

Matt 4,1-11 - Jesus blir fristet

Jeg tillater meg å omskrive teksten til Jokkes & Valentinernes populære sang "Her kommer vintern" og da lyder det slik:

Her kommer fasten

Her kommer den lilla fine tida

Her kommer fasten

Endelig fred å få.

Noen av kirkegjengerne innrømmer at de liker fasten, kanskje bedre enn festen. Det er noe tiltrekkende med alvorsdraget, det neddempede, aksentuering av kyrie, fravær av gloria.

Om det endelig er "fred å få", kommer jo an på hvordan en legger opp fastetiden. Men kirkeårsmessig er det den eneste lilla tiden vi har igjen som har noe fredfullt over seg. I skrivende stund er det den "lille fasten", advent, og selvom den har lilla farge, er det vanskelig å holde igjen festen.

Nå kommer den lilla fine tida i kirka. Det skal være sikkert.

Fristelsens scene

Første søndag i faste tar oss med ut i ødemarken. Ødemarken er et variert «symbol» i Bibelen. -Et sted å dra til hvis en skulle

vie sitt liv til noe særskilt, slik som Johannes Døperen. Eller et sted å trekke seg tilbake til, slik Jesus gjør sin forberedelsesstund og faste. Ødemarken er også et symbol på det usiviliserte, eller det håpløse, slik profeten Jesaja referer til. Ødemarken er også farlig, der er det krefter en ikke kan rå over. En ”perfekt” lokasjon for å bli utsatt for fristelse.

Det er noe stilisert over denne fristelsesfortellingen fra Matteus. Frelseren og Fristeren møtes, tre ganger blir det fristet. Fristelestilbudet lanseres, som hver gang besvares med et sitat fra Skriften. Dette stiliserte, nærmeste legendeaktige, har filmskaperen Pasolini klart å få fram i sin framstilling av denne fortellingen i Matteus (Il Vangelo Secindi Matteo[1]). Hver gang jeg leser denne teksten dukker bildene fra denne filmen opp. Fristelsesscenen er spilt inn i et karrig fjellandskap, og starter med at Jesus sitter på kne og ber, kledd i hvit kappe. Langt unna ser vi en skikkelse i svart kappe komme gående ned fjellsiden, så støvskyen står etter ham. Denne ankomsten tar lang tid. Jesus reiser seg opp, som i respekt, som i et Mestermøte. Den svartkledte og Den hvitkledde står rett overfor hverandre. Djevelen virker mild og avslappet, smiler lett, men Jesus er alvorlig og foretrekker ikke en mine. Når møtet er over og Fristeren erkjenner sitt tap, er det føttene hans som er nærfilmet, idet han går. Ankomsten og avfarten griper min oppmerksomhet. Fristeren som kommer og går, langsomt, lavmælt.

Fristelsens tema

Jeg vet ikke helt om det gir mening for andre å gå veien innom disse filmbildene, men for meg er det en hjelp til å se fortellingen litt utenfra. Se den som en iscenesettelse av noen grunnerfaringer: Eksistensielle utfordringer som er en del av livet, og som Jesus, som sant menneske, også måtte gå gjennom. Både hos Lukas og Matteus er denne fortellingen plassert helt i starten i evangeliet, den tilhører ”Forberedelsen til Jesu virke”, som Bibelselskapet så pedagogisk har kalt det.

Så hva er det Jesus blir fristet til? Jesus må kjenne på fristelsen til å bøye av, avslutte fasten og la kroppens behov få styre. Jesus må kjenne på fristelsen til å la de høyere makter overta, istedenfor å ta ansvar selv og forholde seg til naturens lover og

de menneskelige vilkår. Til sist må han kjenne på fristelsen til å oppnå makt og ære med en gang, på den mest besnærende måten, at alle andre underkaster seg.

Djevelen var den som fristet. Men det var Ånden som drev Jesus ut i ødemarken, for at dette skulle skje. Kan hende det var fristelsens motkrefter Ånden ville aktivisere hos Jesus. Disse måtte trimmes før ferden gikk videre. Jesus sin motkraft var å innta et annet perspektiv, inspirert av ordene fra Skriften. Å ikke gi etter, ikke gå utenom, ikke oppnå ære og herskermakt i denne verden, er selve essensen av Jesus sitt prosjekt. Vi som tolker og leser denne teksten i ettertid og i en større sammenheng, kan se at hele Matteusevangeliet jo er en fortelling om et annet perspektivet. Det er fortellingen om at det guddommelige blir svakt, om guddommen som blir opphøyd på absurd vis, ikke gjennom herskermakt men gjennom tjenervilje. Det er fortellingen om kjærlighetskraften som ikke hadde kjødelige mål for øye, men som ville gi seg hen for andre. Siden dette var et så absurd prosjekt er det som om dette måtte konsolideres i Jesus på skikkelig vis fra starten av. Fristelsen til å bøye av, gå utenom, fremtrer med ny intensitet for eksempel i Getsemanescenen. Fristelsene kom og gikk gjennom hele Jesus sin ferd, både langsomt og lavmælt, men også høylytt.

Fristelsens fører

Det var Ånden som førte Jesus ut i ødemarken for å bli fristet. Men det var Djevelen som fristet. Jakobbrevsteksten er nøye med å si at Gud ikke kan friste. Noe Luther også betoner i sin forklaring til det 6. leddet i Fader Vår. I den forrige versjonen av Herrens bønn var det kanskje lettere å forestille seg at Gud skulle kunne friste. "Led oss ikke inn i fristelse" lyder ganske annerledes enn "La oss ikke komme inn i fristelse". Luther forklarer bønnen slik:

I denne bønningen ber vi at Gud må verge oss og hjelpe oss, så ikke djevelen, verden og oss selv får lokket til vantro, fortvilelse og annen synd. Men blir vi fristet til dette, ber vi om at vi må seire til sist.

Hos Luther er det altså tre "institusjoner" som kan føre oss ut i fristelsen; djevelen, verden og oss selv (tidligere oversatt med «kjødet»). Mange synes nok det er vanskelig å skulle

forholde seg til en personifisert frister (Djevelen, Diabolos) selv om det er en del av det bibelske tekstmaterialet og den lutherske tradisjonen. Forståelsen av en personifisert ondskap var utbredt på Luthers tid, den folkelige tradisjonen bidro også sterkt med forståelser om at smådjevler kunne herse med folk, og også med muligheter for at en kunne inngå pakt med Djevelen (framstilt for eksempel hos Faust). ”Senere har opplysningstiden og det moderne verdensbildet ført til en avdemonisert virkelighetsforståelse. (...) og [en] uttrykker ondskapens makt og realitet uten å ty til personifiserte djevleforestillinger”, kan *Store norske leksikon* fortelle, med Turid Karlsen Seim som forfatter.

Like fullt, forestillinger om demoner og onde ånder som både kan forstyrre og lokke, lever hos mange troende mennesker. Dette dukker opp jevnlig i samtaler jeg har med mennesker. Med tanke på kirkens uheldige samarbeid med maktinstitusjoner i samfunnet og deres forvaltning av de demoniserte gjennom tidene (eksorsisme, hekseprossesser), er jeg glad for at kirken har avdemonisert verden, og særskilt avdemonisert annerledeshet, sykdom. Lidelse og det onde er ikke det samme.

Det finnes en lang tradisjon i menneskeslektens historie for å skylde på den som frister, jf fortellingen fra Edens hage. Kanskje er ikke det viktigste hvor fristelsen kommer fra, siden ansvarligheten ligger hos hver enkelt av oss. Spørsmålet er vel heller: Hva gjør vi med fristelsen? Fristelsen og fallet er to ulike scener. Slik også William Shakespeare uttrykker det: «Ett er å fristes, Escalus, et annet å falle» (*Like for like*, 1623).

Fristelse i vår tid

Å motstå fristelse var et viktig tema hos de greske antikke tenkere, det gjaldt å ha en sterk vilje og motstå det som kunne føre til umoral. Det hvilte noe edelt og dydig over denne tenkingen, de bibelske tekstene er også bærer av denne. Men så er Kirken gjennom tidene blitt gjenkjent som leverandør av en aggressiv moralforkynnelse, her til lands mest kjent gjennom pietismen, som har preget manges forståelse av selve kristendommen. Jeg har inntrykk av at fokuset på hva en skulle unngå å bli fristet til var en viktig del av forkynnelsen, nærmest

som en pirrende framstilling av ”verden utenfor”.

Så hvordan kan vi preke om fristelse i vår tid? Er det fortsatt et aktuelt begrep? Eller har begrepet *fristelse* blitt fullstendig erodert? Mange forbinder kanskje fristelse med sjokoladereklamer- som spiller på at nytelsen blir størst når vi gir etter? Men hvis det skal gi mening å snakke om fristelse i fasten må det vel handle om noe dypere eksistensielt enn dette?

Hvis vi går tilbake til fortellingen i ødemarken mener jeg at den berører noe grunnleggende tilbøyeligheter ved mennesker vi møter i vår tid. Tilbøyeligheten til å bøye av, unngå kampen. Tilbøyeligheten til å overse de menneskelige vilkårene. Tilbøyeligheten til å ville oppnå ære og herskerkraft, istedenfor for å tjene andre. Dette tror jeg vi gjenkjenner både hos oss selv og andre.

Det er ikke meningen å erstatte begrepet fristelse med «å ha en tendens til å gi etter for en tilbøyelighet», men den dreier samtalen mer mot det eksistensielle og mindre mot det kasuistiske, syndfokuserte. Så lenge vi er skrøpelige mennesker, som gjerne vil gjøre godt både for andre og for oss selv, men som bommer igjen og igjen, trenger vi å minnes om våre tilbøyeligheter. Så trenger vi å minnes om at fristelser kommer og går til oss hele tiden. Kommer og går både langsomt og lavmælt, hurtig og høylytt.

Fasten og fristelsen

Nå kommer den lilla fine tida. Endelig fred å få. For noen er det en fristelse å bli for «åndelig» i denne tida. Det er ganske behagelig å gi seg hen til kontemplasjon og tilbaketrekking. Det er ganske behagelig å være fokusert på seg selv og sin Gud. Heldigvis har vi Kirkens Nødhjelps Fasteaksjon som aldri lar oss glemme at vi hører sammen med alle mennesker. Som aldri lar oss glemme at vår kamp i fasten ikke primært handler om å være flink til å be, eller være flink til å unngå Facebook, eller unngå å spise et eller annet vi har bestemt oss for å ikke spise. Den lidende verdens kamp er vår kamp. En kamp for verdighet. En kamp for håpet.

Til sist: Kanskje vi i denne fasten skal gjenreise det lutheriske begrepet *seier* som en del av samtalen om fristelse. Ikke vår egen seier, den er det vel ikke så mye verdt å snakke om.

Men Jesus Kristus sin seier. Den kan vi holde fram allerede nå tidlig i fasten. Jesus sin seier over døden og det onde. Det absurde prosjektet er jo at Den svake guddommens tilsynkomst førte til seier. Seier gjennom nederlag. Det er vår tillit og vår trøst.

Salmer

Åpning: 115 Jesus lyft ditt ljose merke

116 Å hjelp meg du som hjelpa kan

73 Korset vil jeg aldri svike

Offertoriesalme: 117 Se vi går opp til Jerusalem

Slutning: 120 Du er Guds Sønn den sterke

Valborg Orset Stene

Domkirkeprest/samtaleprest

Oslo domkirke

8. mars og reformasjonsjubileet

8. mars 2017

Lesetekster:

Joel 3, 1-5 a

1 Kor 12, 12-17

Evangelietekst:

Luk 18, 1-7

8. mars 2017 er det mangt å markere. For menigheter som velger å feire 8. mars-gudstjeneste denne dagen, er det rikelig med motiver å hente fram. Reformasjonen er en messe verdt, og de feministiske konsekvensene av reformasjonen kan knapt overvurderes. Riktignok er Luthers famøse utsagn om kvinner, barnefødsler og skaperordninger noe som ikke skal bagatelliseres, i likhet med jødeuttalelsene og andre problematiske utsagn. Luthers korsteologi, som kan brukes repressivt til å si at undertrykte skal stå i sitt kall og sin stand og tie, tåle og innordne seg, er også svært problematisk fra et feministisk og frigjøringsteologisk perspektiv. Men når dette er sagt: Det allmenne prestedømmet, idealet om at jenter og kvinner i like stor grad som gutter og menn skal være i stand til å lese, og det maktkritiske potensialet som ligger i reformasjonens ideologi og metodikk, har tilrettelagt for en likestillingskamp i samfunn og kirke som vi har gode grunner til å feire. For øvrig vises det til Birgitte Lerheims utmerkede artikkel om feministteologi og reformasjon som ligger på www.kirken.no som en del av ressursmaterialet som er utarbeida til reformasjonsmarkeringa av 8. mars⁴. Her utdypes disse po-

engene, og Birgitte Lerheim trekker linjene videre til hvordan Luthers destabilisering av den institusjonelle makta gir et viktig supplement til feministteologien. Jeg viser også til det liturgiske materialet som ligger på samme sted: Dagens bønn, forbønn og salmeanbefalinger med små biografier om reformatoriske og kvinnelige salmediktere og komponister. Dette materialet er utarbeida til 8. mars-markeringa i jubileumsåret, men kan også brukes ved seinere 8. mars-markeringer.

Den internasjonale kvinnedagen

En liten oppfriskning av den historiske bakgrunnen for feiringa av den internasjonale kvinnedagen kan være på sin plass. Clara Zetkin, tysk feminist og sosialist, tok initiativ til en markering 1910 i forbindelse med Den annen internasjonale sosialistiske kvinnekongress i København. Dagen var ment som en aksjon for kvinnestemmeretten, men etablerte seg raskt som en institusjonalisert dag for ulike kampsaker som angikk kvinner. Opprinnelig ble dagen lagt til 19. mars, men fra 1914 ble 8. mars valgt som fast dag. I Norge ble 8. mars første gang markert i 1915, men var ingen stor kampdag før på 1970-tallet. I 1975, Det internasjonale kvinneåret, proklamerte FN 8. mars som internasjonal kampdag, og det var først på 1970-tallet at markeringa begynte å skje på den måten vi kjenner den i dag, med appeller, tog og paroler.

Kristninga av 8. mars

Kristninga av 8. mars har vært et delvis vellykka prosjekt. Den skjedde gradvis fra 1970-tallet og utover, men 8. mars strever fremdeles med å bli stuerein i kirkelige kretser. Dette skyldes at flere av de typiske 8. mars-kampssakene, særlig selvbestemt abort, men også rett til barnehageplasser så kvinner kunne bli yrkesaktive, likelønn og andre saker ble oppfatta som ukristelige, i konflikt med påståtte kristne verdier. Som et mer stue-reint alternativ har Kvinnenes internasjonale bønnedag blitt oppretta, og noen steder velger menigheter å markere denne i stedet, mens andre steder velges det en kombinasjonsmarkering. Kristent kvinnesaksforum og Studentforbundet, for å nevne to viktige aktører, kjempa tidlig for å ta 8. mars inn i det liturgiske rommet for å synliggjøre at kvinnekamp var en del

av kirkens kamp mot urettferdighet. De første 8. mars-gudstjenestene inneholdt gjerne appeller, prekener og forbønner som tematiserte ulike saker som angikk kvinner og likestilling. Men med tida oppsto det et ønske om å utvikle helhetlige liturgier som i større grad integrerte den raskt voksende kunnskapen feministteologien frambrakte på mange hold. Det innebar blant annet å ta i bruk et inkluderende språk; et språk som synliggjør kvinner og menn likeverdig og likestilt, og som viser at Gud er heva over de tradisjonelle kjønnskategoriene, og derfor også kan omtales gjennom hunkjønnsmetaforer. I en del menigheter ble det også en tradisjon for å feire 8. mars-gudstjenester, og behovet for en gjennomarbeida 8. mars-liturgi vokste fram. I 1996 kom det derfor et ressurshefte fra Kirkerådet: «8. mars. Opplegg til 8. mars-gudstjenester og andre gudstjenester med kvinneperspektiv.» (At 8. mars-heftet vakte en debatt av dimensjoner, særlig på grunn av bruk av hunkjønnsmetaforer for Gud, skal jeg ikke utdype her, men viser til doktoravhandlinga mi: «Kjønnsinkluderende liturgisk språk. En analyse av norske gudstjenester under Det økumeniske tiåret 1988-1998» UiO 2008). Dette materialet har eksistert i 20 år, men er overmodent for revisjon, og det jobbes stadig med utvikling av bedre 8. mars-liturgier, både lokalt og sentralt. Noe av det som særlig er underkommunisert i noe av det eldre materialet, er kunnskapen om kjønn og seksualitet som ustabile kategorier. Konstruktivistisk kjønnsteori og LHBT-QI-kompetanse er trolig en karavane av kameler å svelge for en kirke som fremdeles aksepterer kvinneprestmotstand. Likevel er dette noe som bør reflekteres i 8. mars-liturgier. Sjøl om dagen stadig har et noe frynsete rykte blant en del iden norske kristeligheten, er det likevel langt på vei aksept for at markeringa av dagen har noe å gjøre i kirkerommet. Urettferdighet og undertrykkelse skjer på mange nivåer, og mange i Den norske kirke tar på alvor at kjønn og seksualitet er variabler som ikke kan unngås hvis en skal snakke troverdig om synd. Men det krever en pedagogisk overbevisende tilrettelegging i en del menigheter, og denne må ikke undervurderes.

De mange gode sakers dag

Som jeg skrev innledningsvis, er det mange motiver å gripe fatt i på 8. mars. Min kloke veileder Anne Grete Spæren Rørvik sa alltid: «Din styrke er din svakhet». Dette gjelder også i sannhet 8. mars-gudstjenester. Det er mange gode saker å gripe fatt i. Idetørke er sjelden problemet når det gjelder disse gudstjenestene. Men fordi det er så mange gode saker, har de en tendens til å bli overlessa. Det blir ofte så mange teologiske, liturgiske og politiske motiver som skal fram at de slår hverandre i hjel. Alt fra en rekke internasjonale og lokale politisk aktuelle saker, til prekener som fylles til randen med feministteologisk kunnskap, til ulike liturgiske eksperimentelle «innslag» som tar oppmerksomhet, alt dette kan føre til at 8. mars-gudstjenester kan bli en nokså voldsom opplevelse. Årets gudstjeneste har dessuten reformasjonen som et overordna motiv, og det kan derfor være greit å mane seg sjøl til sindighet og velge ut noen få motiver som skal få plass i gudstjenesten. Ressursmaterialet fra Kirkerådet er ment å være en hjelp til dette. Less is more!

Forbilledlige furier

8. mars har ennå ikke fått sine faste tekstrekker, men de oppsatte tekstene fra Kirkerådet for 2017-liturgien består av to klassikere i likestillingsteologiske henseender, og en prekenetekst som sjelden brukes. Joel-profetiene lover at Ånden skal utøses over alle; sønner og døtre, unge og gamle, slaver og slavekvinner. Som leserne veit, er Ånden i GT en eksklusiv størrelse, forbeholdt de få. Joel-profetiene er betingelsesløs, den lover ånd til alle. Og oppfyllelsen av profetien skjer som kjent pinsedag, uten forbehold om rang, stand, etnisitet, alder og kjønn. Ånden som teologisk motiv følger videre i teksten fra 1. Kor. Gjennom dåpen blir Ånden gitt, og gjennom Ånden er alle lemmer på samme kropp. Alle angår alle, og kjønnsdiskriminering er krenkelse av vår felles menneskelighet. Ånds-motivet er et tema som gjerne kan utdypes og gis en sakramental forankring. At dåpen er noe som gjør at kjønnsurettferdighet angår hver enkelt av oss, er et lite utforska teologisk motiv som med fordel kan videreutvikles. «For om ett lem lider, lider alle de andre med. Og om ett lem blir hedret, gleder alle de

andre seg». Den kroppslige sammenføyinga som gjør at den andres lidelse angår oss, skjer i dåpen. Radikalt, men underkommunisert i en kjønns spesifikk kontekst!

Dagens prekentekst er en oppsiktsvekkende liknelse fra Lukasevangeliet om et rasende kvinnemenneske. Den skiller seg fra en del av de andre «kvinnetekstene» i evangeliene på flere måter: Den framhever sinne som en forbilledlig egenskap for å få sin rett. Riktignok har vi flere fortellinger om kvinner i evangeliene der uhørte egenskaper løftes fram. Den kanaaneiske kvinnen i Matt 15 er svært insisterende, maser og trygler, og gir seg ikke før Jesus lover å helbrede datteren. Den samaritanske kvinnen ved brønnen i Joh 4 er også uhørt når hun argumenterer og diskuterer med en jødisk mann. Men at en kvinne får sin rett fordi noen er redde for at hun i raseri skal fly i synet på dem, er et friskt ideal. Liknelsen innledes med: «Så fortalte han dem en liknelse om at de alltid skulle be og ikke miste motet». Deretter følger historien om den ugudelig og hensynsløse dommeren som ikke gjør noe for å hjelpe dem som trenger hans assistanse for å vinne fram med sin sak. Hvilken rett er det snakk om? Er det en åndelig rett? Er det en konkret rett? Mange av de nytestamentlige tekstene har vært tolka som en åndeliggjøring av menneskers behov for livsnødvendigheter og rettferdighet. Dette har de kontekstuelle teologiene de siste tiåra påpekt er himmelropende feil. Rettferdighet handler ikke bare om rettferdighet mellom Gud og mennesker, men også mennesker i mellom – og da gjelder rettferdigheten like mye det materielle som det mer abstrakte og åndelige. En viktig del av det feministteologiske prosjektet er å tydeliggjøre at kampen for kjønnsrettferdighet er en del av Guds kamp for rettferdighet. Hvor mye sinne ligger det ikke denne kampen? Og hvor ofte har ikke sinne blitt oppfatta som en ukristelig egenskap? Det er flere faktorer her som er vanskelig forenlige: Kvinner, sinne og insisteringa på å få sin rett. Alle tre faktorer er «feil» innafor et fromhetsparadigme som fremdeles er nokså rådende i norsk kristelighet. Idealet er å ettergi, å tie og tåle, og å tilgi sju ganger sytti. Men hva når vi ikke kan ettergi? Hva når det å få sin rett er avgjørende for eksistensen? For enken er det trolig det siste som er tilfelle. Uten at hun får sin del av arven fra motparten, vil hun ikke kunne

leve. Når er det riktig å ettergi og tilgi? Hva er egentlig livsnødvendig? Kan full anerkjennelse av alle kjønn være livsnødvendig, eller gjelder det bare de mer «høyverdige» behov som tilgang til mat og fred? Når er det riktig å ikke gi seg? Dette finnes det selvsagt ingen gode svar på, men teksten utfordrer det rådende fromhetsparadigmet: Det nytter å være sint. Det nytter å ikke gi seg. Det er mulig å få sin rett. Og Gud vil at alle mennesker skal få sin rett.

Semper reformanda

En luthersk kirke er aldri en ferdig fiksert kirke. Den reformeres uopphørlig. De siste tiåra har kjønnsrettferdighet blitt integrert i den pågående reformasjonsprosessen. 8. mars i jubileumsåret kan brukes til å synliggjøre dette.

Fotnote:

1: <https://kirken.no/nb-NO/reformasjon-2017/reformasjon-2017-ressurser/>

Merete Thomassen

*Førsteamanuensis i liturgikk ved Det teologiske fakultet
merete.thomassen@teologi.uio.no*

Teologi for hundene?

2. søndag i fastetiden – Søndag 16.mars 2014

Lesetekster:

1 Mos 32, 24-30 - Jakobs kamp

Jak 1,2-8 - Tro i prøvelse

Evangelietekst:

Matt 15, 21-28 - Den kanaaneiske kvinnen

Denne tekstgjennomgang har vært trykt tidligere i Nytt norsk kirkeblad tilbake i 2014. Gjentrykkes med forfatters tillatelse.

Yes, who is this Canaanite woman?

She is the woman down on the dirty road of Calcutta.

She is the mother of a political prisoner in Seoul.

She is the old garment factory worker in Hong Kong.

She is the mother whose daughter is a prostitute in Jakarta, Taipei or Chiang Mai.

She is also this survivor from Hiroshima.

The woman is the poorest among the poorest,

The oppressed among the oppressed,

She is at every corner in Asia.

And she fills the Third world.

- Kwok Pui-Lan *i Worshiping with Asian women*

Hvilke perspektiver har prester når de utlegger bibeltekster som reiser spørsmål om kjønn, etnisitet, rase, religion, spurte jeg i min spesialoppgave “Theology for the dogs?” (finnes på <https://www.duo.uio.no>) og på norsk i en artikkel i Kirke og Kultur 3/2011. Jeg analyserte utlegginger av Matt 15, 21-18 over 10 år i Luthersk Kirketidende og Nytt Norsk Kirkeblad, og fant ut at undertrykkelse og marginalisering ofte blir ignorert. Derfor ønsker jeg å gi noen mulige veier å gå når komplekse bibeltekster møter vår komplekse verden.

Veldig kort gjenfortalt fant jeg fire hovedtemaer i utlegningene i LK og NNK: 1.misjon, 2.tro, 3.livskamp/troskamp og 4.bønn. Den kanaaneiske kvinnen blir beskrevet som et prøveprosjekt for å forberede misjon til alle, hun blir sett på som et trosforbilde som anerkjennes for ikke å gi opp, mens andre tolker fortellingen dit hen at hun blir satt på prøve av Jesus og dermed får en mulighet til å ta troen i bruk. Noen tar opp hvordan den kanaaneiske kvinnen og mennesker generelt strever med livet og med gudsbilder, og hun blir også løftet frem som et forbilde på tro, tillitt og utholdene bønn. Felles for mange av utleggingene, er at den kanaaneiske kvinnens liv og hennes utfordringer ofte forsvinner inn i en slags åndeliggjøring og teologisk verden der sosiale posisjoner tilsynelatende er irrelevante. Det er også interessant å se at i kontekstualiseringen til dagens kontekst, møter vi ofte en nøytral kontekst, noe som er langt fra den norske og globale virkeligheten.

Spørsmålet blir da: hvordan forkynner vi som norske prester i møte med denne teksten? For meg har fra kontekstuell teologi og interseksjonalitet vært gode ressurser. Interseksjonalitet er et viktig verktøy for feministisk og antirasistisk teoretikere og kontekstuell teologi er et av de viktigste bidragene fra teologer i det globale sør de siste 20–30 årene. Felles for dem er at de gjør kompleksiteten til en grunnleggende faktor ved vår eksistens, og tvinger oss hele tiden til å stille «den andres» spørsmål og til å se nye aspekter.

Kampen for å bli hørt

Det er for de fleste en selvfølge å påstå at all teologi er kontekstuell fordi den alltid oppstår i en partikulær kontekst. Men

når vi diskuterer hva kontekstuell teologi er, kan det være nyttig å skille mellom lokal teologi, en anerkjennelse av at fortolkninger skjer på ulike steder, og kontekstuell teologi, som går lengre enn denne anerkjennelsen og er bevisstheten rundt hvordan konteksten påvirker teologien. Man kan derfor si at kontekstuell teologi er å problematisere hvem som har makt til å fortolke og hvilke erfaringer som danner grunnlaget for våre spørsmål og problemstillinger. Og det er ingen tvil om at dagens pretekst pirker borti noe ubehagelig. Hvem er viktig i dag? Hvem er ubetydelig? Hvem ignoreres? Jeg tror vi trenger den uroen den kanaaneiske kvinnen kommer med i møte med det hellige. Det tvinger oss til å se en gang til og til å stille nye spørsmål. Hvis vi ikke stiller spørsmål ved ekskluderingen av den kanaaneiske kvinnen, godtar vi at det ikke stilles spørsmål ved at mennesker også i dag blir ekskludert på bakgrunn av sitt kjønn, etnisitet eller lignende. For den kanaaneiske kvinnens kamp henger sammen med alle andre menneskers kamp for å bli hørt. Slik som Jesus ble forandret i møte med den kanaaneiske kvinnen, kan også våre perspektiv endres. I møtene med de uviktige, de uten spalteplass eller definisjonsmakt kan vi selv forandres og forvandles. Hvilke møter har forandret deg?

Norsk bibeltolkning blir utfordret på flere måter ved å bruke innsikten fra kontekstuell teologi. Hvilke stemmer er det som blir hørt/ignoreret? I tillegg blir vi tvunget til å reflektere over vår egen posisjon og hvordan dette på ulike måter får konsekvenser for våre lesninger. Fordi vi i det globale nord ofte har fortolket våre kontekster som universelle og entydige uten å reflektere rundt dette, har andre måtte stille spørsmål om denne universaliteten og utfordret oss til å reflektere kritisk rundt vår egen kontekst. Det er kanskje på tide vi begynner å gjøre det selv?

Undertrykkelsens sammenhenger

Vi vet ikke en gang navnet hennes. Hun er en outsider, en som er utenfor fellesskapet. Hun er kvinne – en med lav status og posisjon i samtiden, hun blir definert som en hedning, en ikke-troende utenfor den jødiske religion og hun har en syk datter, som blir sett på som uren. Hun er rett og slett en gan-

ske uviktig person for de med makt. Disiplene illustrerer også dette, når de sier: *bli ferdig med henne – hun roper etter oss*, hun er så slitsom! Hennes posisjon som kvinne, som kanaaneer med denne syke datteren gjør henne, som så mange andre mennesker i vår verden, sårbar for overgrep og maktmisbruk. Og det er kanskje dette som utfordrer oss mest. For hvis vi skal ta hennes posisjon og hennes perspektiv på alvor, må denne fortellingen være noe mer enn en test. Og hun må være noe mer enn en brikke i et spill. Det blir et hån mot henne og alle mennesker som er i hennes posisjon å minimere eller ignorere det som gjør at hun har blitt plassert utenfor maktsenteret og hvem som betyr noe. Hun et menneske som har noe å kjempe for, og som krever sin rett til å bli behandlet som et fullverdig menneske. Ja, hun tar Jesu ord og billedbruk og snur dem på en måte som gjør at Jesus – Gud selv skifter mening!

Interseksjonalitet har de siste årene blitt brukt for å skildre kompliserte maktforhold, og hjelper oss til å se sammenhengen mellom ulike former for undertrykkelse, slik den Sør-afrikanske teologen Sarojini Nadar poengterer; «*The Syrophoenician woman's story invites us to consider the interconnectedness of oppressions – racism is sexism is classism is homophobia. The Syrophoenician woman is oppressed because of her gender, her ethnicity, her religion, and a host of other multiple factors.*» «Intersection» betyr veikryss eller skjæringspunkt, og et slikt perspektiv på bibeltolkning utfordrer oss også på hvordan våre egne privilegerte posisjoner er konstruert, og hvordan de henger sammen med andres marginaliserte posisjoner. Ikke bare har vi et ansvar for å ta slike karakteriseringer som vi finner i denne teksten på alvor, men også å utfordre strukturer som opererer med en teologi som kan dele oss opp i «hunder», «barn» og «herrer».

Tro som ikke kan låses fast

Tilfeldighetene skulle ha det slik at akkurat denne teksten var pretekst den dagen jeg ble ordinert i 2011– akkurat 50 år etter Ingrid Bjerkås. I forkant fikk jeg møte den sjuende ordinerte kvinnen i vår kirke; Svanaug Lindman. Når journalisten spurte hva vi kan lære av det de første kvinnelige prestene gikk gjennom, svarer hun: – *Ja, vi burde ha lært at tro er noe som*

ikke kan låses fast. Troen er noe levende som beveger seg og lever videre på en eller annen måte i nye mennesker.

At tro ikke er noe som kan låses fast gir meg mot til å tro! Og det utfordrer meg på å la andres perspektiv forme min egen tro og mitt eget liv. Den ene leseteksten 2.søndag i faste er Jakobs kamp med Gud, der Jakob holdt fast og sa: Jeg slipper deg ikke før du velsigner meg! Slik går linjene fra Jakob, den kanaaneiske kvinnen som kaster seg etter Jesus, og alle de som kjemper for å bli hørt - fram til oss her i dag. Og peker på den Gud som selv ble et menneske som oss, og som blir forandret i møte med våre rop, våre tårer og våre bønner slik Hun ble forandret i møte med den kanaaneiske kvinnen.

Salmeforslag:

Fra ny salmebok 561, 364, 520

*Stine Kvil Saga
kapellan i Haslum.
Stine_ks@yahoo.no*

Bokomtale

Kirken under krigen - to posisjoner og noen refleksjoner

Et lite bakteppe

Det er over 70 år siden den andre verdenskrigen tok slutt. Men interessen for krigen er på ingen måte over. Ny litteratur dukker stadig opp i de forskjelligste litterære og faglige formater. Med nye innfallsvinkler på kjent stoff, og med materiale som til nå har vært ukjent eller ubearbeidet. Dette gjelder også kirken. Etter den første bølgen av beretninger om «kirkekampen» i tidlige etterkrigsår fra dem som selv hadde vært aktører, vil Torleiv Austads analyse av en kirkelig bekjennelse fra okkupasjonstiden, nemlig «Kirkens Grunn» fra 1974 stå som en milepæl for en ny fase av bearbeidingen av den Den norske kirke under krigen.

«Quislingkirken»

En tredje fase i historieskrivningen kan tillegges Ragnar Norrman som i 1998 utga en grundig faglig dokumentert beskrivelse av Nasjonal Samlings (NS) kirkepolitikk under krigen med tittelen: «Quislingskyrkan». Dermed kom også den andre siden av kirkekampen for alvor inn blikkfeltet. Dette reflekteres også i Torleiv Austads nyttige dokumentsamling fra 2005: «Kirkelig motstand». Her er det ikke bare dokumenter fra motstandssiden, men også fra motparten, den offisielle kirkeledelsen under NS-kontroll.

Nettopp dette doble perspektivet på krigen er interessant. På den ene siden: Hvordan var det mulig å ende opp på den «gale siden» i en slik kultur- og kirkekamp? Og på den andre siden: Hvordan forholdt den vanlige prest seg til «den nye tid»? Hvordan ga det seg for eksempel utslag i forkynnelsen? Det vil

belyse noe nærmere gjennom to aktuelle bøker.

To posisjoner – to aktører

«Presten som ville Nazifisere Norge»

Den nyeste (2016) av disse bøkene er den første helhetlige framstilling av han som var Quislingkirkens faglige leder i kraft av å være ekspedisjonssjef i den NS-baserte kommissariske regjering fra første februar 1941, sokneprest i Egersund og prost i Dalane prosti, Sigmund Feyling. «Presten som ville nazifisere Norge» har Jostein Berglyd kalt sin biografi.

«Forkynnelsen i en kampsituasjon»

Den andre framstillingen har en helt annen karakter. Det er en doktoravhandling fra 2014. Avlagt ved Universitetet i Bergen av Egil Morland. Han belyser «Forkynnelsen i en kampsituasjon» gjennom en analyse av sokneprest og prost i Skien Henrik Aubert Seips prekener under krigen.

Morland har valgt Seip både fordi hans samlede prekener er tilgjengelige, og fordi Seip var en kjent, kirkelig skikkelse, aktiv som skribent i den kirkelige debatten i mellomkrigstida, ikke minst som redaktør av Norsk Kirkeblad, og med familiær tilknytning til folk som kom til å stå sentralt i samfunns- og motstandskampen, slik som hans bror Didrik Arup Seip som var rektor ved Universitetet i Oslo og inngiftet i Berggravs familie. For å si noe om hans ideologiske ståsted og omdømme, kan det nevnes at NS-biskop Ludvig Daae Zwiilmeyer våren 1944 i en rapport til departementet, i følge Norrman, antok at Seip var «motstandsleder i bispedømmet og biskop Maronis stedfortreder».

Prost Henrik Aubert Seips prekener

Og vi begynner med denne prekenanalysen. Morland svarer indirekte på en oppfordring fra Carl Fredrik Wisløff i hans kirkehistorie fra 1975 i et eget avsnitt om «forkynnelsen under krigen» (Norges Kirkehistorie, bind III). Wisløffs inntrykk er at det nok hadde vært en del direkte «jøssingprekener», men at prekene heller hadde hatt en mer generell dominans av det «etiske aspekt», mens «forkynnelsen av selve det frelsende evangelium» var merkbart svakere.

Fem prekener

Morland velger ut fem av Seips prekener fra forskjellige faser i krigen. Fra prekenen tredje søndag etter påske i 1940, altså 14. april, fem dager etter den tyske invasjonen med Joh 14,1-11 som tekst, og til den siste prekenen, andre søndag etter trefoldighet 1945, eller 10. juni, som var takkegudstjenesten for freden med Salme 66,8-12 som pretekst. Den tredje prekenen er fra påskedag 1942, 5. april, dagen da «Kirkens Grunn» ble lest opp i de aller fleste gudstjenester og prestene nedla sine statlige embeter. Da var teksten Luk 24,1-9. De to øvrige prekenene er hentet fra 23. søndag etter Trefoldighet, 27. oktober 1940 og 19. søndag etter Trefoldighet i 1943, reformasjonssøndagen, 31.10, med Luk 13,10-17 som tekst. Med sitt utvalg får Morland på en god måte fram både bredden i tekstutvalg og i krigens indre dynamikk som ramme om prekenene. Han gjengir prekenene *in extenso* og gir oss derfor direkte mulighet til å «lytte til» Seips egen «røst». Et lite, men påfallende poeng som slår meg når vi nå feirer reformasjonens 500-årsjubileum, er at Seip ikke omtaler reformasjonen eller Luther til tross for at 31.10. faktisk var en søndag i 1943!

Analyse og oppsummering

Analyseverktøyet til Morland dreier seg dels om prekenes form og format, og dels om prekenens innhold. Det siste er naturlig nok det viktigste. Han spør her blant annet etter «krigen i prekenen» og etter gjenkjennelse av problemstillinger som reises i «Kirkens Grunn», og til slutt om den teologiske profil som prekenen representerer.

Oppsummerende mener Morland at det er mulig å gjenkjenne krigen i Seips prekener om enn ofte implisitt og indirekte. Han undres imidlertid over hvorfor problemstillingene fra Kirkens Grunn ikke gjenkjennes mer, selv om Seip et halvt år før «Kirkens Grunn» ble offentliggjort, omtaler de samme problemstillingene i en annen av sine prekener. I det hele er det få konkretiserende omtaler for eksempel av foreldretten og oppdrageransvar, og jødeforfølgelsene, som Kirkens Grunn for øvrig heller ikke omtaler, og andre aktuelle temaer med utgangspunkt i NS-regimets nye lovgivning og forskjellige tiltak for å «nazifisere» den norske befolkning.

Alt peker mot korset

«Alt peker mot korset» har Morland satt som overskrift på det aller siste avsnittet. «Gjennom alle krigsårene holdt Seip fast på at den 'opplysning' hvert enkelt menneske først og fremst trenger, er å finne i svaret på hva det gjør med sin egen skyld og død.» Eller «egenkjærligheten» som er et nøkkelbegrep hos Seip. Selv om ikke Morland her viser direkte tilbake til Wisløffs problemstilling, er Seip på tross av manglende direkte omvendelsesforkynnelse, tett på det Wisløff etterlyste i krigsprekene.

Kaj Munk og Martin Niemöller – profetiske røster

Seip kan derimot sies å rammes av den kritikken Kaj Munk kom med etter at den danske presten og forfatteren hadde vært til stede ved en gudstjeneste i Oslo 14. april 1940, altså den første gudstjenesten etter okkupasjonen. Morland begynner hele sin framstilling med nettopp med en referanse til artikkelen Munk skrev om denne opplevelsen i Norsk Kirkeblad 1941: «Jeg tænkte: Hvad vil nu Manden sige?, og jeg lyttede med aandeløs Spænding og modtok den Oplysning at Jesus Kristus har lidt Forsøningsdøden for dine og mine Synder, og at det er et Menneskes eneste Frelse at tro paa det [...]. Er det mig, der er forstokket, fordi jeg syntes, jeg oplevede et Goddag mann Økseskaft?» - Og Kaj Munk fortsetter «[S]aa sandt Evangeliet repræsenterer Guds Forhold til Jorden, er heller ikke Gudsordet en størknet og livløs Masse [...]. Man taler om Faren for at gøre Evangeliet urent. Javel. Men den farligste Form for Urenhed er Død.»

Kaj Munk ble selv en modig motstandsrost i Danmark og hentet inspirasjon fra den norske kirkekampen. Da den danske samarbeidsregjeringen gikk av høsten 1943, valgte Munk under gudstjenesten nyttårsdag 1944 å nedlegge sitt statlige embete. Han holdt et oppgjør med danske kollaboratører og stilte uten prestekjole. Tre dager senere ble han skutt av Gestapo.

Det er godt at Morland har med en et slikt spill. Han trekker også fram bekjennelsesbevegelsen i Tyskland og spesielt profetøsten Martin Niemöller som ble fengslet allerede i 1937, og satt i Sachsenhausen, senere Dachau, som «førerens personlige fange».

Etterlyser norske prester «på grensen»

Når Morland først bringer inn Danmark og Tyskland som «speil», hadde det ikke vært unaturlig at han også hadde trukket fram norske profetøster som kom i NS-myndighetens søkelys. Prester som var tydeligere enn Seip og talte mer direkte inn i situasjonen. Hvordan hørtes egentlig en «jøssingpreken» ut? Norrman forteller om en rapport fra Ilen kirke i Trondheim hvor sokneprest Lauritz Bang-Hansen i følge en «gudstjenestespion» hadde holdt et slags «jøssingeforedrag» og dessuten hadde bedt for biskop Berggrav og indremisjonslederen H.E. Wisløff. I Markus kirke i Oslo talte sokneprest Jørgen Urbye 7. mai 1944 «akkurat på grensen» i følge en annen «spion». Morlands prosjekt ville etter mitt skjønn ha stått seg på og blitt mer spennende om han hadde trukket inn eksempler på prester som forkynte mer «på grensen», enn det Seip gjorde.

Konteksten som forståelseshorisont

Morland gjør imidlertid oppmerksom på at det er viktig å se den konkrete og historiske kontekst rundt gudstjenesten og prekenen. Ord og problemstillinger som kan synes allmenne og ufarlig i dag, kan ha en annen klang og vært mer «på grensen» for tilhørerne i den dagsaktuelle situasjonen. I tillegg kom prestens posisjon og markeringer i lokalmiljøet var kjent og ga ordene både vekt og retning. Etter første påskedag 1942 var det ikke lenger tvil hvem som hørte til mostandskirken. Det var jo det overveldende flertall av prestene som la ned embetet, over 90%. De samlede tallene for tilslutning til Kirkens Grunn både for prester i faste kirkelige stillinger og organisasjonsprester var 797 av til sammen 858 prester.

Det er også viktig å understreke betydningen av det som ble sagt under kunngjøringene. Det fulgte som regel direkte etter prekenen og ble lest fra prekestolen. Her kunne det ofte bli gitt tydeligere meldinger inn i den aktuelle situasjonen.

Strategiske vurderinger

Faren for å bli avsatt og forvist var betydelig. Truslene i diverse departementale skrivelser og utfall i media, var tidvis svært alvorlige. «Illojale prester» kunne forvente både fengsel og dødsstraff. Konsekvensene ville ikke bare bli store for presten

og hans familie, men også lokalmenigheten og den ikke nazistiske delen av befolkningen. Presten hadde en viktig oppgave å holde motet og moralen opp i en mørk og vanskelig tid. Og parolene fra biskopene og den frie kirkens ledelse var å unngå provokasjoner eller å la seg besnære av myndighetenes tilnærmelser. Det å stå samlet mot fienden var en hovedparole. «Hver sprekk i kirken er i dag fiendens håp» sa Berggrav til prestene i Oslo. Og dette dannet grunnlag for en aktiv kirkelig ledelse på tvers av gamle teologiske og kirkepolitiske skillelinjer. Hallesby og Berggrav sto plutselig sammen. Selv Ludvig Hope i Kinamisjonen, kunne til slutt skrive under på Kirkens Grunn hvor embetet og ordinasjon ble framholdt som en viktig for kirken. Slike strategiske hensyn hører også med når en skal bedømme krigstidas prekener.

Sigmund Feyling – ekspedisjonssjefen

I alle fremstillinger av kirkekampen dukker Sigmund Feylings navn opp. Fra 1. februar 1941 er han ekspedisjonssjefen i kirke departementet med et spesielt ansvar for kirkesakene. Kirkeminister Ragnar Skancke hadde ikke særlig tilknytning til eller kunnskap om kirkelige forhold. Feyling derimot var teolog, og kom fra stillingen som sokneprest i Egersund og prost i Dalane prosti.

Men hvem var han egentlig? Lokalhistorikeren Jostein Berglyd gir oss nå en første samlet presentasjon av ekspedisjonssjefen, den «den egentlige kirkeministeren» som han gjerne ble kalt, eller litt mer odiøst kirke departementets «onde ånd» som Hans Fredrik Dahl mye senere har kalt han.

Fra Simon Slettebø til Sigmund Feyling

Sigmund Feyling het egentlig Simon Slettebø og var født 8. mai 1895, nettopp på gården Slettebø i Egersund. Av grunner som Berglyd ikke funderer over, søkte han om å få ta morens navn allerede som 15-16-åring. Fornavnet forandret han noe senere. Navneendringen kan fortelle om ambisjoner og om endringsvilje og gjennomføringsevne. Etter lærerskolen ble han i 1918 ansatt som lærer ved Møre ungdomsskole og fire år senere som hovedlærer ved Vestlandske Indremisjonsforbunds Bibelskole i Bergen.

Fundamentalistisk teolog

Han var en kommende stjerne inne Forbundet. En dyktig lærer og anerkjent forkynner. Han engasjerte seg i teologiske spørsmål og likte å debattere. Han profilerte seg som en kritiker ikke bare av den liberale teologi, men også av det vitenskapelige bibelsynet som de konservative teologene Sigurd Odland og Ole Hallesby ved Menighetsfakultetet sto for. «Bibelen er nok for meg» er den karakteristiske tittelen på ett av hans skrifter. Han utga han også skriftet «Apeprosessen», hvor han polemiserte mot Darwins utviklingslære med utgangspunkt i den kjente striden i byen Dayton i Tennessee der en lærer i 1925 ble bøtelaagt for å ha undervis i tråd med Darwins teorier.

Tysklandsvenn

Feyling kunne kalle den liberale teologi for «kulturelt heden-skap». Han var tilsvarende sterk motstander av kommunis-men og bolsjevismen og den ateismen som denne politiske ideologien bygget på. Veien fra bolsjevismekritikk og frykten for Sovjetstaten, til sans for det som skjedde i Tyskland under Hitler fra 1933 og i årene som fulgte, var ikke lang. Feyling hadde vært tyskvennlig helt fra første verdenskrig. Det skyldtes, hevder Berglyd, ikke minst onkelens sildeeksport til Tyskland og motstanden han møtte fra den engelske etterretningen mot handelspartnere under krigen. I løpet av 30-årene hadde han flere besøk i Tyskland og ble inspirert av den teologiske tenkningen til Paul Althaus i Erlangen. Althaus var tiltalt av Hitlers førerrolle og gjenreisningsprogram. Han var også en representant for en tolkning av Luthers lære om øvrigheten som understreket kirkens lydighet og lojalitet.

Feyling blir prest

Ved siden av lærergjerningen i Bergen begynte Feyling å studere teologi ved MF. Han ble cand. theol. i 1924 og var ferdig med praktikum i 1926. Han søkte og ble utnevnt til residerende kapellan i sin hjemby hvor han så avanserte til sokneprest og i 1936 til prost. Feyling var en engasjert og arbeidsom prest. Godt likt i alle kretser. Da han etter hvert søkte nye stillinger ble han svært velvillig omtalt og anbefalt av biskopen.

Etter hvert som tysklandsvennligheten kom tydeligere til uttrykk, skapte det usikkerhet, på samme måte som hans uttalte velvilje overfor Oxfordbevegelsen skurret for mange på bedehuset. Berglyd omtaler Feyling som «intelligent, ærgjerrig, arbeidsom og målbevisst». Han referer også en av sønnene som senere skrev om sin far at hans «tendens til noe kritikk-løst å kaste seg over nye ting, 'være forut for sin tid', som (...) ble hans ulykke».

Den nye tid

25. september 1940 ble det store, avklarende øyeblikket for Feyling. Da avsatte rikskommissær Josef Terboven kongen og administrasjonsrådet og erklærte at veien til frihet for Norge kun gikk gjennom ett parti, Nasjonal Samling. Alle andre partier ble nå forbudt. For Feyling ble nå dette Norges øvrighet som han i følge sin teologi måtte forholde seg til. Og en knapp måned senere meldte han seg inn i NS, etter en klar oppfordring fra «en eldre kollega», kan Berglyd berette, med ordene «I Jesu navn burde du gå inn i partiet».

Kirkens norske time

En måned senere skrev Feyling en artikkel om kirken og den nye tid, som han først forsøkte å få inn i Dagen. Der lød avslutningsparagrafen: «Kirkens bekjennelsesskrifter, og Bibelen, samt oppvurdering av autoritet og moral forutsetter et ja til den nye tid. Kirkens norske time er nå. Det gjelder at det norske kirkefolk virkelig vil Nasjonal Samling.» Den kjente redaktøren i Dagen, Johannes Lavik, ville ikke ta inn artikkelen og konfererte med biskop Skagestad i Stavanger. Biskopen støttet han i dette og lovt for øvrig å ta opp saken med Feyling.

NS-organet «Fritt Folk» tok raskt inn artikkelen. Han fikk mye kritikk, men Feyling forsvarte seg han var forpliktet av sin samvittighet til å si i fra om viktigheten av å skape den nye tid. Samtidig tok han nå kontakt med ledende NS-folk i regjeringssammenheng. Både fargerike og dynamiske kultur- og folkeopp-lysningminister Gulbrand Lunde, fra sitt eget bispedømme og kirkeminister Ragnar Skancke. Skancke ble meget begeistret. Han trengte nettopp en teolog og kirkemann som forsto den nye tid. «Vår kirkes teologer er forvirret», skrev han og inviterte

Feyling til Oslo til nærmere samtale. Vi er på veg inn i ett nytt krigsår, 1941, og Feyling var på vei til regjeringslokalene på Victoria Terrasse som ekspedisjonssjef i Kirkedepartementet.

Feylings veg

Vi har brukt en del plass til å gi en skisse av Feylings veg til regjeringskontorene. Det gir langt på veg svar på hvordan det var mulig for en anerkjent og godt likt prest å velge den siden Feyling valgte. Slik Berglyd beskriver hans utvikling, dreier seg både om personlighetstrekk og om hans forståelse av verdenssituasjonen og kirkens rolle. Feyling kom en i en vanskelig kampsituasjon i flere retninger. Først dreide det seg om den ytre, historiske kampen mot bolsjevismen. Så om kampen for å få kirkens «forvirrede ledere» til å forstå den nye tid. Men samtidig dreide det seg også kamp mot dem som ville fjerne NS fra kristendommen.

Ikke helt treffsikkert

Berglyds beskrivelse av Feylings utvikling og hans feider med kirkeledelsen, gir en grei oversikt. Det er ikke minst viktig å få et mer helhetlig bilde av kirkekampen sett ut fra «den egentlige kirkeministerens» ståsted. Jeg skulle imidlertid gjerne ha ønsket meg at Berglyd hadde fått mer plass til disposisjon for å fargelegge kampen sterkere. Kanskje dreier dette seg ikke bare om plass, men også om større innsikt i de teologiske og kirkehistoriske spenningene. Berglyds framstilling virker litt usikker og derfor kortfattet og til tider upresis.

Feyling som lærebokforfatter

En interessant side ved Berglyds framstilling er avsnittet om «Feyling og lærerne – den ideologiske kampen». Her er det blant annet et fokus på Feylings reviderte utgave av læreboka han utgav før krigen: «Liv og lære – kristendoms lære med øvinger for folkeskolen». Under det fjerde bud skriver nå Feyling: «Øvrigheten er innsatt av Gud, og dem skylder vi lydighet, men fremfor alt skylder vi Føreren og statsstyret lydighet. Å sette seg opp mot øvrigheten og mot staten er å stå Guds ordning imot og medfører straff.» Det var ikke merkelig at reaksjonene mot denne form for katekismeundervisning ble møtt med skarp kritikk.

En spesiell bønnestund

Kanskje kunne Berglyd ha hentet inn flere situasjonsbeskrivelser slik disse kommer fram i den første etterkrigsliteraturen. Sokneprest Ludwig Schübeler, som var med i «Den midlertidige kirkeledelsen», forteller i «Kirkekampen slik jeg så den» om en episode i forbindelse med «Hyrdebrevet» som ble sendt ut til prestene i begynnelsen av februar, rett etter at Feyling var begynt som ekspedisjonssjef. Presteforeningen (PF) engasjerte seg og meldte til departementet at de sto bak utsendelsen og ville opprettholde anbefalingen om å be for biskopene. Feyling møtte PFs «sambandsnemnd», og det ble en ganske spesiell opplevelse da ekspedisjonssjefen etter ikke å ha nådd fram med sitt ønske om å få PF til å trekke tilbake støtten til Hyrdebrevet, ønsket at de tilstedeværende skulle be sammen. Det ble en bønnestund som Schübeler skrev han «aldri ville oppleve maken til». Og det ble vel ikke så mange flere slike bønnestunder etter hvert som Feyling måtte erkjenne at han ikke nådde fram med sin visjon om å få med seg prestene og biskopene i «Kirkens norske time».

Da freden kom

Feyling var en ualminnelig arbeidsom og pliktoppfyllende mann. 8. mai 1945, frigjøringsdagen, gikk Feyling som vanlig til sitt kontor. Han ville stille seg til disposisjon for den nye øvrigheten som han nå skulle være lydige mot. Feyling fylte 50 år på denne spesielle festdagen for de aller fleste nordmenn. Onsdag 9. mai ble han imidlertid satt i vartektsarrest. Der skulle han bli sittende lenge. Det tok fire år før rettssaken mot han endelig kom opp til doms og da hadde han bare hatt en permisjon. Det var grunnet sykdom.

«De valgte å tjene alt det onde som pinte Deres folk» Samme dag, 9. mai, skrev også biskop Berggrav sitt suspensjonsbrev med tilbakekallelse av de fullmakter som ordinasjonen hadde gitt han. I tillegg til de generelle formuleringene som gikk til alle NS-prester, er det også en mer spesifikk omtale av Feylings ugjerninger som ansvarlig for kirkesaker i

NS-regjeringen. Innledningen i dette avsnittet er tydelig: «Under samarbeid med Gestapo og de sammensvornes voldspoliti har De inspirert og ledet undertrykkelsen av kirken, presteskapet og våre kirkelige organisasjoner.» Og mot slutten av denne teksten, skriver Berggrav: «Og alt dette har De gjort til tross for at det måtte stå Dem klart hvordan Norges kristne og Norges kirke led ved Deres ferd. Mange er de som har forsøkt forgjeves å vekke Dem av Deres forherdelse. De valgte å tjene alt det onde som pinte Deres folk.»

Dommen

Dommen ble endelig avsagt den 8. juli 1949. Det tok to timer å lese den opp! Og straffen ble streng, 15 års frihetsstraff. Feyling regnet selv ut at det var «endtlid» 12. juli 1960. Men allerede den 8. desember 1951 ble han i henhold til en kongelig resolusjon dagen før, løslatt. Den stramme justisen fra de første etterkrigsårene hadde avtatt. Stemningen i folket hadde snudd. Og det kom til slutt også Feyling til gode. Sett i lys av det alvorlig som ble lagt i hans virksomhet, har det blitt spekulert i om Feyling kan være glad for at saken dro ut. Kanskje ville han lidd samme skjebne som kirkeminister, Ragnar Skancke som ble dømt til døden og skutt den 28. august 1948, som den siste av de 25 norske dødsdommer som ble fullbyrdet. Berglyd forteller med henvisning til Torleiv Austads samtaler med Feyling, at Skancke dagen før henrettelsen skal ha overgitt seg til Gud og mottatt nattverden. - Selv døde Feyling først 28. januar 1980, 84 år gammel.

Noen perspektiver

Krigen – en ekstrem situasjon

Nazifiseringen som mål

Kirkens utfordringer under krigen var ekstreme og kan ikke sammenliknes med de utfordringer kirken i Norge ellers har stått eller står overfor i de 200 årene landet har bygget på Grunnloven av 1814. Møtet med en fiendtlig okkupasjonsmakt fra 9. april 1940 dreide seg ikke bare om å sikre militære, strategiske interesser, men om det bestemte ideologiske målet at Norge skulle nazifiseres. Gjeldende institusjoner og lover ble

satt ut av kraft og erstattet med nye. Det gjaldt hele det politiske systemet, og det gjaldt lovgivningen hvor rettssikkerheten og ytringsfriheten ble satt til side. Tortur ble et tillatt og henrettelser ble benyttet som «lovlige» avskrekkingstiltak. Norge ble en ettpartistat under tysk kontroll. Nasjonal Samling, med Vidkun Quisling som fører, ble det statsbærende partiet. Alt dette ble klinkende klart etter Terbovens radiotale den 25.9.1940. Og etter statsakten på Akershus og markeringen i Nidarosdomen 1.2. 1942, var Norges framtid og frihet helt tydelig knyttet til dette partiet som gikk fra å ha dannet hovedstammen i en kommissarisk regjering til å bli en «selvstendig» norsk regjering med Quisling som ministerpresident.

Kirkens forståelse av situasjonen

Kirken ble sett på som en viktig aktør i nazifiseringsprosjektet. Dette var Feyling store visjon. Så liten som oppslutning om NS var i kirkelige kretser og så velorganisert som den «lille klikken» av motstandere åpenbart var, ble den første og viktigste prioriteten å få kirkens prester til å fokusere på «det rent oppbyggelige og det evighetsmessige i evangeliet» og la det stå i forgrunnen «slik at kirkens gudstjenester ikke berøres av den politiske spaltning som for tiden er et trist faktum i vårt folk», slik det het i et rundskriv om forkynnelsen fra departementet i begynnelsen av april 1941. Kirkas svar, i form av et brev fra de sju biskopene var like kontant og tydelig: «Kirken blander seg ikke inn i det politiske i politikken. ... Hva kirken i følge Guds ord står for, er at enhver ordning skal gi frihet for det folkelivets salt som er gitt oss i Guds bud og hvorpå menneskeliv kan prøves.» I mange sammenhenger vises det også til Peters lydighetsklausul: «En skal lyde Gud mer enn mennesker» (Apgj 5,19).

Ekstremstrategi og kirkelig samling

En slik ekstrem situasjon krevet også en ekstrem strategi. Innad ble det viktig å skape en felles front mellom grupper som hadde stått steilt mot hverandre før krigen. Vi har tidligere nevnt Berggravs klare advarsel mot «sprekkene» i kirka som kunne utnytted av nazistene. Kirken kunne bli påført knock-out på sekundære spørsmål. «Bare 100% kristendom duger» er en

setning som går igjen etter Berggravs taler høsten 1940. Nøkkelpersonene i dette samlingsprosjektet ble, enn så lenge, biskop Berggrav, Indremisjonslederen Ole Hallesby og Kinamisjonshøvdingen Ludvig Hope. Sammenstilling skapte en del uro, men etter som presset økte, viste dette samarbeidet seg som særdeles viktig.

Et personlig etterord Fra en sentral rolle tilbake til det gamle

Etterkrigstida ble vanskeligere for kirka enn mange i kirkefolk, inklusive biskop Berggrav hadde forutsatt. Rettsoppgjøret ble på sitt vis vanskelig nettopp vanskelig for Berggrav der han balanserte mellom en tydelig og streng dom over tillitsbruddet han mente alle NS-medlemmer hadde gjort seg skyldig i, og hans tilsvarende tydelighet mot dødsstraff. Og de gamle, indrekirkelige motsetningene dukket fram igjen og slo ut i full blomst noe år senere rundt Hallesbys radiosendte tale om fortapelsen.

Kirkens posisjon og deltakelse i samfunnsdebatten forduftet. Samlingsstrategien var ikke lenger nødvendig og samfunnet fant tilbake til sitt gamle rettsgrunnlag med kirkens tildelte rolle. Nye problemstillinger knyttet til velferdsstaten viste det seg vanskelig å forholde seg til. Det nye Menighetsinstituttet representerte en slags videreføring av engasjementet kirkens sentrale plassering under krigen, hadde skapt. Og det var da også innenfor rammen av denne organisasjonen at en ny debatt om kirkens samfunnsansvar kom til uttrykk, først og fremst gjennom Tor Aukrusts studier, ikke minst i bøkene om kirke og kulturen og kirken i samfunnet.

68'er-generasjonen

Dette var et viktig insitament i møte med ungdomsopprøret som for alvor slo innover Europa og USA i siste halvdel av 1960-årene. Også i kirke. Også i Norge. Det dreide som et oppgjør med europeisk kolonialisme og støtte til frigjøringsbevegelser i Afrika. Det dreide seg om kritikk av USAs kamp mot kommunismen, ikke minst i Vietnam. Det fokuserte på imperialismen i de økonomiske og kulturelle strukturene som styrte verdenssamfunnet. Det var et oppgjør med kapitalismen

og materialismen som slo inn for fullt i den økte velstandsutviklingen og i den tiltakende forbrukerkulturen.

KVs generalforsamling i Uppsala

På kirkelig hold ble Kirkenes Verdensråds generalforsamling i Uppsala i 1968 en viktig portal for dette nye samfunnsengasjementet. Hvordan Eivind Berggrav, som var en av de viktigste profilene i arbeidet for kristen enhet og opprettelsen av KV i 1948, ville ha forhold seg til denne sterke, politiserte kraften i kirken, vites ikke. Eivind Berggrav hadde gått ut av tiden nesten et tiår før Uppsalamøtet.

En bekjennelse

Jeg hører derimot til denne generasjonen, født i fredsåret 1945. Krigen og Berggrav hørte jeg lite om i min barndom og tidlige ungdom. Det var et tilbakelagt stadium. Men jeg var tidlig med på å profilere det nye samfunnsengasjementet, mens jeg var misjonsstudent i Stavanger på slutten av 60-tallet. Det skapte store bølger i misjonsbyen da to av oss gikk i 1. mai tog og tre senere ble ført opp på Sosialistisk Valgforbunds liste til kommunevalget i 1971. Kritikken var sterk. Misjonsselskapets landsstyre kunne ikke akseptere den «ideologiske konfliktsituasjon» som studentene hadde satt seg i og truet med å kaste kandidatene ut. Studentenes svar ble boka «Mellom Luther og Marx» (1972). For oss var det et viktig poeng å holde fast på tradisjonell teologisk posisjon, og noen skapte slagordet «Politisk radikal og teologisk konservativ» som en slags identitetsmerke. Og med de tilpasninger vi gikk med på, kunne studentene fortsette, og noen av oss reiste ut som misjonærer – og har bevart det samfunnsengasjementet vi den gangen ble preget av.

Fra nåtiden: «Den sosialistiske kirke»

Selv om mange i ledelsen av Den norske kirke ikke har en så tydelig historie og aktuell profil som undertegnede, har kirkens samfunnsengasjement vært synlig fra 1970-tallet og fremover. Diskusjonen har strammet seg til igjen. Politikere har ganske nylig kalt kirken for sosialistisk, og vist både til klima- og miljøspørsmål og innvandrings- og flyktningesaker. Her har spesielt konkretiseringene ned mot oljeboring utenfor Lofoten og Vesterålen og fokus på skatte- og fordelingspoli-

tikk, vært kroneksemlene på kirkens innblanding i politikken. Ja, gjentatte anbefalinger kirken har fått av politikere av ulik farge, ligner til forveksling budskapet fra myndighetene under krigen: «Forkynn det rent oppbyggelige og det evighetsmessige i evangeliet, men hold dere unna politikken».

Noen refleksjoner

1. Det er vanskelig å se sin egen blindhet

Feyling mente han ikke agerte politisk. Han ville kirkens beste. Og gi den en trygg og viktig plass i «den nye tid». Han var «blind» for sin politisering av kirken. Det er en påminnelse om at vi alle står i fare for ikke å se vårt eget begrensende, ideologiske mønster.

2. Kan vi samles om 100 % kristendom?

Berggrav ville ikke at det oppsto debatt om uvesentlige spørsmål i deres ekstremisituasjon. Det måtte ikke bli sprekker i kirkemuren. I praksis kunne det i dagens situasjon bety at kirken skal trekke seg tilbake fra den politiserte og politiserende samfunnsdebatten og nettopp holde seg til det alle er enige om hører til kirkens budskap, til 100 % kristendom, som han sa. Jeg er enig i at det er viktig å understreke hva som holder kirken sammen, hva som bærer kirken, men Kaj Munks formulering er fortsatt utfordrende: «Evangeliet representerer Guds forhold til jorden. Det er ikke en størknet og livløs masse!» Dermed må vi bevege vi oss ut i livet med evangeliet. I det mangfoldet evangeliet representerer. Vi har lever ikke i fare for å bli forfulgt eller tvunget til strategisk varsomhet og taushet.

3. Hva så med prekenen?

Jeg må innrømme at jeg, slik jeg selv opplever det, ikke holder politiserende og provoserende prekener. Jeg tar sjelden opp kontroversspørsmål enten det gjelder samliv eller samfunnsetikk. Jeg har lurt på om det er feighet. Og kanskje er det det. Men det er noe med respekten for forsamlingen som skal lytte. De skal ikke bli utsatt for mine tolkninger og synspunkter i kirkens gudstjeneste. Her føler jeg faktisk at jeg er nær Henrik Seips posisjon. Det er de varsomme ord og den kontekst jeg innbiller meg at folk har, som gir mine prekenord sin konkreterende retning. Jeg er usikker på om dette er en rett strategi.

4. Åpenhet for kritikk, dialog og mangfold

Er kanskje noe av svakheten i den prekenradisjon jeg selv føler at jeg står i, at vi har holdt tilbake noe av Guds forhold til jorden, som Munk sa. At livet og kraften og salteffekten i samfunnet som også Berggrav var opptatt av, blir borte. Er det mulig å utvikle en mer åpen og dialogisk prekenform hvor de store samfunnsspørsmålene blir tatt opp og drøftet, kanskje også tydelige om enn varsomme antydninger om egne konklusjoner, men i respekt for at andre kan ha sett andre perspektiver og trukket andre konklusjoner. Dette betyr kanskje en frigjøring fra tanken om alt som sies fra prekestolen skal være så innenfor, at så mye av det evangeliet og livet representerer blir satt utenfor. Jeg ser for meg en ny frimodig også på de samfunnsmessig kritiske tonene i evangeliet som åpner for innsiktsskapende dialog og anerkjennelse av det teologiske mangfold Guds møte med jorden skaper.

Drømmen

Slikt kan en drømme om i det åpne, samfunnsmessige og kirkelige landskapet vi i dag befinner oss i – ikke minst etter at en selv er trådt inn i pensjonistenes rekke og ikke lenger har formelt ansvar i kirken. Men jeg tror at Den norske kirkes framtid som folkekirke nettopp er avhengig av en ny type kritisk, åpen og dialogisk kommunikasjon om evangeliets nærhet til vår virkelighet. Det dreier seg dypest sett om ekthet – og kirkekampen under krigen dreide seg kanskje nettopp om det. Om ekthet.

Sola Litteratura

Sola litteratura

Boken som formet meg

Sola litteratura er en stafettspalte hvor skribenten utfordrer neste skribent til å skrive om en bok, lest i tidlig i livet, som var en formativ oppdagelse den gangen, og på et vis er blitt til en del av den de er som prest i dag. Dette er en spalte hvor man ikke holder tilbake noe som helst.

«*Of Mice and Men.*» av John Steinbeck er boka som formet meg mest i oppveksten. Jeg var ingen lesehest, og derfor leste jeg engelsk pensum fra ungdomsskolen først i voksen alder. Graham Greene, Harper Lee, William Golding for å nevne noen, ble lest om igjen (noen for første gang) og jeg oppdaget dem på nytt. Nå forstår jeg hvorfor det var akkurat disse bøkene vi skulle lese og hvor hardt Mrs. Smith forsøkte å inspirere oss med dem.

Vanligvis leste jeg ikke annet enn det som kunne leses på baksiden av vinylplater eller på visse sider i avisa. Derfor har jeg en ganske imponerende oversikt over trommeslagere som spilte inn på plateselskapet Kudu og fotballspillere med etternavn Allen og deres relasjon til hverandre. Jeg hadde ikke tålmodighet nok til bøker, og derfor ble jeg glad da Mrs. Smith la en utgave av «*Of Mice and Men*» på pulten min, for boka var overraskende tynn. Boka lå på pulten med forsidebildet opp, et bilde av en stor mann og en liten mann gående langs landeveien, kledd likt som Tom Sawyer og Huckleberry Finn (bøker jeg elsket, takket være barne-TV). Forsidebildet avslørte noe av tematikken som lå i boka: forholdet mellom styrke og svakhet og at disse var å finne på de merkeligste steder. Boka handlet om en grell og urettferdig verden hvor det vakre lå i et offer

mellom venner.

Boka er en rå, brutal og samtidig vakker fortelling om urett og medmenneskelighet, og det maktet jeg heldigvis å oppdage grunnet Steinbecks fantastiske penn. Det var en skjellsettende oppdagelse for meg, som 14-åring, å oppdage at verden ikke hang sammen på verken rettferdig eller logisk vis, men at det til og med kan være spor av noe vakkert og edelt i alt, til og med i et mord – det var det ingen som hadde fortalt meg før. Alt sammen skildret i forholdet mellom to leiearbeidere under The Great Depression.

Lennie er både sterk og svak, han har store kognitive utfordringer og klarer derfor ikke å kontrollere sin enorm fysisk styrke. Ingen ting gjør Lennie så glad som små mus, kaniner og annet som er mykt og godt å kose med, men ofte kommer han i skade for å klemme dem ihjel. Lennies venn og verge er den kortvokste, men intelligente George, mannen med både temperament og et hjerte av gull som gir opp mye av sitt eget for å ta vare på Lennie. De to barndomsvennene drømmer om å tjene nok penger til å få seg et lite småbruk sammen, et sted hvor Lennie kan ha kaniner og hvor de kan leve i fred. Småbruket er begge paradiser, men av helt ulike årsaker.

Vennene får arbeid på en gård hvor eierens svigerdatter er en vakker dame som blir kilden til romanens tragedie. Lennies trang til å kose med noe mykt, og hans manglende selvkontroll, fører til at han knekker damas nakke. Lennie blir forfulgt av en lynsjemobb, ledet av den ondskapsfulle gårdbrukersønnen som også er damas ektemann. Framfor å overlate Lennie til mobben, velger George å ta livet av Lennie selv. George roer den livredde Lennie, legger Lennies hode i fanget sitt og skyter ham mens han forteller om småbruket og alle kaninene de skal ha der. Lennie dør glad, rolig og uredde mens han skuer inn i paradiset. George blir en morder, men han er ikke bare en morder. George's handling gjorde enormt inntrykk på meg for jeg så at noe vakkert kunne være i noe grelt, uten at det opphørte å være grelt. Det vakre var ingen virkelighetsflukt! Boka sitter fortsatt i magen, hjertet, halsen og hodet.

Ingen ting kunne bli som før for den 14-årige varianten av meg selv. Og har man først fått et øye for nyansene i tilværelsen og at det alltid finnes en estetisk kvalitet i samhandlinger

mellom mennesker, blir det vanskelig å møte mennesker på en måte som ikke inkluderer en slik virkelighetsforståelse.

Det slår meg gang på gang hvordan Jesus i bibeltekstene avslører den makten som er å finne i både det sterke og det svake. At mennesker ikke er bare det man ser. Gjennom sin radikale sanselighet, avslører Jesus at ingen er bare grell eller vakker, men at begge deler er å finne i alle og i alt. Sanselighetens estetikk inkarnerer hans budskap. «Of Mice and Men» var min første opplevelse av en metafortelling som fortalte om menneskers og samfunnets kompleksitet, og at det vakre, eller det hellige om du vil, er å finne der du minst forventer å finne det, men er der alltid. Vergen George dreper sin venn, vennen som stoler på ham mer enn noen andre gjorde. Det er 100% grelt og 100% vakkert samtidig. For meg henger verden sammen slik, og den oppdagelsen har vært avgjørende for meg som prest.

I Bibelen står det nesten ingen ting om at vi er skapt i Guds bilde, et tema som, på et vis, har fått ufortjent mye fokus, men Bibelen er på sitt beste grell og vakker i sin skildring av mennesket og tilværelsen, slik «Of Mice and Men» er det. Et slikt blikk på tilværelsen innebærer at jeg ikke er villig til å forhold meg til et prestekall som ikke fordrer meg til å opprettholde sannheten om at verden er både grell og dypest sett vakkert i Kristus. Budskapet om Jesus er sant, først og fremst fordi det er vakkert. Det er viktig for meg som prest å insistere på, lete etter, noe vakkert når jeg begraver de som er myrdet eller prater med han som slår sin kone, for om jeg ikke gjør det, kan jeg heller ikke forkynne Kristus. Jeg må stå i fortellingen som fordrer meg til å ta et modig valg, slik George gjorde det, å velge det vakre selv om alt er grelt. Kanskje kan noen da skue en bit av paradiset med kaniner og det hele.

Til neste Sola litteratura utfordrer jeg Merete Thomassen.

Gravøl for PTS

1. desember 2016 ble avviklinga av Det praktisk-teologiske seminar markert med et gravøl i Studentforbundets ærverdige lokaler i Universitetsgata 20 i Oslo. Alle tidligere ansatte var invitert, alle samarbeidspartnere, og så mange tidligere og nåværende studenter som det var plass til. Omtrent 100 mennesker var samla til gravøl. Vi gjengir velkomsttalen til Sivert Angel.

Velkomsthilsen på gravølet for PTS

Kjære gode venner, alle som har støttet oss og stått oss bi i tiden og tumultene som har bragt oss hit vi er i dag! Velkommen til gravøl for Det praktisk – teologiske seminar! Før vi går i gang med å skåle, må jeg melde inn noe tvil om hvorvidt dette egentlig er et gravøl. Jeg har lest at gravølet ble feiret for å sikre at den avdøde ble ført trygt over til de dødes verden og for å hindre at den døde skulle gå igjen. Sånn synes jeg ikke vi skal drikke. For min del må seminaret gjerne hjem-søke oss i slektsledd etter slektsledd.

Kanskje minner det mer om en likvake, det vi nå gir oss i kast med. Likvaken ble holdt for å forhindre at djevelen tok sjela til den avdøde. Man våket for å lure djevelen og holde onde ånder borte fra liket. Da sømmet det seg å danse og skåle for den avdøde døgnet rundt. Et sted leste jeg at det var de unge som ble gitt denne strabasiøse oppgaven. De benyttet anledningen til å holde skikkelig låvedans, og det var visst ikke uvanlig at det forekom forlovelser under likvaka.

Likevel, hvis vi kan legge frykten for gjengangere bi, har kveldens tilstelning likevel det viktigste til felles med gravølet. Det dreier seg om øl av beste kvalitet og i store mengder, kyndig utvalgt av en kvinnelig hipster fra Hølen, og behørig

fremsmakt av et åpent og tverrfaglig panel i TFs kantine sist mandag. Videre deler kvelden formål med gravølet, nemlig ikke å sørge, men å hedre den avdødes minne med mange gode historier og stor lystighet.

Hva slags død det egentlig er snakk om for seminarets vedkommende, er jo, i den grad det ligner en død, et teologisk spørsmål, og dermed forbundet med spørsmålet om hva slags etterliv man kan forvente. Festdeltaker Åste er nykreert doktor på tema og kan konsulteres underveis i festen, men siden dette er min tale, tillater jeg meg å fuske litt i faget. I dag tenker jeg meg at det for etterlivets vedkommende finnes tre aktuelle fortellinger:

Enten venter det oss et ubeskrivelig liv, hvor vi er som englene i himmelen og verken tar til ekte eller gis til ekte, slik Jesus belærte sadukeerne en gang, eller hvor vi ligner mesteren selv etter oppstandelsen, vandrende rundt med en forunderlig kropp som kan gå tvers igjennom dører. Eller så vekkes vi opp slik som i Åpenbaringsboken til et borgerskap i det nye Jerusalem, etter at havet har gitt oss tilbake til det tørre land.

Det siste alternativ må også med, for selv om vi helst vil tenke at i den grad et neste liv finnes, er det som lykksalighet, så finnes det jo klare indisier på noe annet. Eksempelvis den rike mannen Jesus forteller om, han som slo øynene opp i dødsriket hvor han var i pine og så den fattige Lasarus hvilende i Abrahams fang. Han befant seg i en flamme så het at hans eneste ønske, som ikke kunne innfris, var å få dyppe fingertuppen i vann for å svale tungen med den.

De litt mer konkrete indisier vi har fått på hvordan seminarets etterliv skal se ut, er at vi skal fortsette som en fagenhet for praktisk teologi ved Det teologiske fakultet, hvor vi skal fortsette å bidra med undervisning i praktisk teologi for profesjonsstudenter i teologi. Hvilken av de tre fortellingene dette passer best med står fortsatt åpent, men der inviteres dere alle til å ta del, for i vår tid skriver vi jo til en viss grad våre egne historier. Første anledning er ved semesteråpningsseminaret 18/1, hvor fremragende politikere og kirkefolk skal diskutere følgende spørsmål:

Kan UiO holde seg med en presteutdanning knyttet til et

bestemt trossamfunn og en bestemt religiøs praksis, eller må utdanningen tilpasses mangfoldet av livssyn i vårt samfunn? Hva vil i så fall det gjøre med utdanningen, og har teologien en berettigelse som akademisk fag (el. vitenskap) med religiøs praksis på pensum?

Ikke småtterier, det der.

Skal tro hva de kommer til å svare, politikerne, akademikerne og kirkelederne. Og det til musikk fra Valkyrien, som kommer for å spille.

Kanskje var det noe sånt de diskuterte i 1848 da de bestemte seg for å skille mellom opplæring i den kirkelige praksis og opplæringen i den vitenskapelige teologi?

De som historisk sett har æren for å fastholde sammenhengen mellom praktikum og den øvrige undervisningen i teologi, er våre kjære brødre (og etter hvert søstre) på Menighetsfakultetet. Da de i 1925, etter å ha hatt felles praktikum med TF i 14 år, opprettet sitt eget praktikum, var en viktig begrunnelse at de også ville ha kontroll med det «som er presteutdannelsens topp og krone». Da det fra TFs og praktikums side etter krigen ble gjort forsøk på å samle praktikumene, gikk MF imot og begrunnet dette i 1952 med at «Den praktisk-teologiske utdanning ... hører organisk sammen med det teologiske studium. Den praktiske teologi er også teologi, ikke bare innføring i kirkelig metodikk. Et fakultet uten et praktisk – teologisk seminar er i virkeligheten et ufullstendig fakultet.»

*Sivert Angel,
Avtroppende rektor ved Det praktisk-teologiske seminar*

*Frem mot 500-års-jubileet for
Martin Luthers teser, trykker Nytt
norsk kirkeblad samtlige teser i de
kommende utgavene.*

71. Den, som taler mod sandheden af den pavelige aflad, han være forbandet og fordømt.

72. Men den, som føler sorg og bekymring over aflads-prædikantens letfærdige og skamløse ord, han være velsignet.

73. Ligesom paven med fuld ret lader sin unaade og sit ban ramme dem, som paa nogen vis skade afladen,

74. — saaledes vil han saameget mere lade sin unaade og sit ban falde over dem, som under afladens skin søge at skade den hellige kjærlighed og sandhed.

75. At holde pavens aflad saa gjævt, at den skulde kunne afløse en, fri ham fra hans synd, om han saa end (for at nevne en umulighed) havde krenket Guds moder, det er galmands snak og afsindig tale.

76. Derimod sige vi, at pavens aflad ikke kan borttage de allermindste daglige synder, hvad deres skyld angaar.